

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича**

**Підлягає
поверненню
на кафедру**

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Методичні вказівки

Чернівці
Чернівецький національний університет
2022

УДК:658.14./17 (072)
Ф 591

Друкується за ухвалою
редакційно-видавничої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Ф 591 **Банківська система.** методичні вказівки / Укл.
П.О. Нікіфоров, М.Г. Марич, Н.Л. Марусяк. Чернівці:
Чернівецький нац. ун-т, 2022. – 170 с.

Видання містить методичні вказівки для самостійної роботи студентів під час вивчення курсу “**Банківська система**” – вступ, зміст лекцій, практичні завдання, завдання для самостійної роботи, контрольні питання, список рекомендованої літератури, тестові завдання.

Для студентів усіх форм навчання.

УДК:658.14./17(072)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
I. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
Тема 1. Походження, розвиток і сучасний стан банківської справи.....	6
Тема 2. Банківські системи зарубіжних країн.....	17
Тема 3. Організаційно-економічні основи діяльності банків України.....	27
Тема 4. Економічна характеристика активів і пасивів банку....	40
Тема 5. Управління активами й пасивами банку.....	50
Тема 6. Фінансова звітність банку	65
Тема 7. Поняття та система управління ліквідністю банків.....	74
Тема 8. Основи банківського маркетингу.....	92
Тема 9. Регулювання нагляд і контроль банківської діяльності.	
Тема 10. Державне регулювання банківської справи в Україні: НБУ та його функції.....	110
Тема 11. Банківський менеджмент.....	130
Тема 12. Фінансовий моніторинг банківської діяльності	139
II. ТИПОВІ ВАРІАНТИ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	153
III. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	163
IV. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	166

ПЕРЕДМОВА

Банківська система є невід'ємною частиною економіки. Вона розвивається, трансформується й адаптується до системи фінансових відносин, що склалася в державі. Практична роль банківської системи визначається її участю в управлінні платіжно-розрахунковою системою, інвестиційними та кредитними операціями, що дозволяє банкам разом з іншими фінансовими посередниками акумулювати заощадження всіх учасників фінансового ринку. При цьому ефективність інвестування коштів значно залежить від здатності самої банківської системи спрямовувати ці кошти на тих позичальників, які знайдуть шляхи їх оптимального та ефективного використання. Комерційні банки, діючи відповідно до грошово-кредитної політики держави, регулюють рух грошових потоків, впливаючи на швидкість їх обороту, випуск і загальну масу. Стабілізація зростання грошової маси є запорукою зниження інфляції, забезпечення стабільного рівня цін, за якого ринкові відносини найбільш ефективно впливають на економіку.

Сучасна банківська система – це сфера різноманітних послуг для своїх клієнтів – від традиційних депозитно-позичкових і розрахунково-касових операцій, які визначають основу банківської діяльності, до новітніх форм грошово-фінансових інструментів, які використовуються банківськими структурами (лізинг, факторинг, довіра тощо). д.). Усі аспекти та напрямки діяльності комерційних банків об'єднує єдина стратегія розвитку банківської системи, яка спрямована на досягнення прибутковості та ліквідності. Ефективність, стабільність і надійність комерційних банків залежать від їх політики залучення та розподілу коштів. За таких обставин посилюються вимоги до підготовки спеціалістів банківської справи з високим рівнем знань у галузі, в якій висвітлюються теоретичні та практичні аспекти виникнення, становлення та розвитку банківської системи, особливості її функціонування та функцій, завдання і операції центральних банків, комерційних банків. В умовах конкуренції важливим є ефективний банківський менеджмент, який охоплює, зокрема, регулювання, нагляд, контроль НБУ за банками другого рівня з використанням інструментів, методів і важелів у системі фінансової безпеки

банків.

Методичні рекомендації призначені для студентів усіх форм навчання за напрямом підготовки 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Методичні рекомендації призначені для студентів, аспірантів, викладачів, менеджерів і банківських працівників для поглиблення і формування системного уявлення про становлення і сучасне функціонування банківської системи України.

I. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. ПОХОДЖЕННЯ, РОЗВИТОК І СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

План:

1. Походження, розвиток і сучасний стан банківської справи.
2. Поняття та функції банківської системи.
3. Особливості функціонування сучасних банківських установ.
4. Становлення та розвиток банківської системи України.

1. Походження, розвиток і сучасний стан банківської справи

Зародження банківської справи припадає ще на рабовласницький період, коли виникають лихварство та міняльні операції. Центром зазначених процесів було спершу Вавілонське царство (7-6 ст. до н.е.), до існування якого належать перші історичні згадки про діяльність стародавніх банкірів. Ці відомості стосуються, зокрема, вавілонських банкірських домів Ігібі, Іддін-Мардука, Мурашу та ін., які приймали процентні вклади, видавали позики під письмові зобов'язання і під заставу різних цінностей, здійснювали платежі за рахунок клієнтів, виступали поручителями за різноманітними угодами, брали участь у торговельній справі на пайових засадах, виконували роль радника та довіреної особи при укладанні різних угод.

Наступний етап розвитку банківництва пов'язаний із боротьбою з лихварством у період Стародавньої Греції та Риму, де неплатоспроможні боржники не лише позбувалися майна, а й ставали рабами кредитора, що спричиняло часті повстання та вигнання лихварів з конфіскацією їхнього майна. Однак значного впливу на лихварство ці процеси не мали, оскільки потреба в кредитах не зникала, а одних лихварів змінювали інші. Стан розвитку банків залежав від стану справ у державі: у мирний час був доступ до ресурсів храмів за низьких відсотків, у час війни

храми згортали діяльність, тому попитом користувалися послуги лихварів, а відсоток за позикою значно зростав. Ще однією категорією населення, які надавали банківські послуги, були міняйли, потреба в яких виникала у зв'язку з тим, що на території Стародавньої Греції монети карбували більш ніж у тисячі полісах, а це суттєво утруднювало торгівлю. Оскільки за послугу обміну брали плату, то з часом міняйли накопичили капітал і почали надавати позики, вже згодом з використанням коштів населення. Додатково надавалися послуги зберігання цінностей та поручительства. Переважно міняйлами ставали колишні раби, оскільки таку професію не вважали позитивною, проте вона давала їм можливість отримати проміжний статус у суспільстві (між рабами та громадянами, на рівні з іноземцями), а зрідка навіть претендувати на громадянство. Лише з III ст. до н. е. справу почали вважати почесною, та до неї стали долучатися громадяни Еллади.

Розширення мануфактурного виробництва й торгівлі сприяло укрупненню банківської справи у формі банкірських домів та комерційних банків, що стали з'являтися у провідних торговельних центрах Європи 16-17ст. – Нідерландах, Німеччині, північній Італії. Особливе місце належало спеціальним жиробанкам, що створювались купецькими гільдіями ряду міст для здійснення безготівкових розрахунків між своїми постійними клієнтами. Зокрема, у 1609 р. засновано вкладно-розмінний банк в Амстердамі, а в 1619 р. – подібний до нього банк у Гамбурзі.

В Англії найперше почали складатися основи і принципи банківської справи в її сучасному розумінні. Першим великим акціонерним банком, який широко розгорнув комерційне кредитування, був Англійський банк, за ним ряд інших.

Перший приватний центральний банк створений у Швеції. Створення банку передбачало вирішення цілої низки проблем грошової системи, зокрема, існування мідного грошового стандарту. В історії розвитку банківської справи Банк Стокгольма (Stockholm Banco) вирізняється винаходом незабезпечених банкнот і поєднанням депозитних, розмінних, кредитних і жирооперацій у межах одного банку.

Разом із розвитком функцій зростають і самі банки. У XVII ст. з'являються банки у формі акціонерних товариств, а наприкінці XIX ст. у розвинутих капіталістичних країнах

акціонерні банки займають провідні позиції. Під впливом концентрації виробництва у промисловості різко посилилась концентрація банків. Вона відбувалась шляхом інтенсивного зростання великих банків, об'єднання банків, а також поглинання одних банків іншими. На початок ХХ ст. у більшості капіталістичних країн провідні позиції в кредитній системі зайняли кілька гігантських банків, які налічували сотні філій (відділень) і мали тісні зв'язки з промисловими монополіями. І зараз у країнах з розвинутою ринковою економікою концентрація банків дуже висока.

2. Поняття та функції банківської системи

Сучасні наукові трактування поняття “банківська система” можна об'єднати у три напрями:

- 1) банківська система як сукупність банків країни у визначеному часовому інтервалі (періоді);
- 2) банківська система як кредитна;
- 3) банківська система, до складу якої входить банківська інфраструктура як складова кредитної системи.

Структура банківської системи залежить від конкретних суспільно-економічних умов і в різних країнах розвивається залежно від ступеня розвитку ринкового господарства й історичних особливостей становлення банківської справи.

Дворівнева структура – ключовий принцип побудови банківських систем у ринкових економіках, їхня вирішальна якісна ознака, що, безумовно, відрізняє їх від інших систем.

Згідно зі статтею 4 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, перший рівень банківської системи України представлений Національним банком України (НБУ), який відповідає за підтримання стабільності національної грошової одиниці та функціонування банківської системи. НБУ, як і центральні банки країн з ринковою економікою, є емісійним центром держави, банком банків, банком уряду, органом банківського регулювання і нагляду, монетарного та валютного регулювання економіки, впливає за допомогою визначених законодавством функцій та операцій на всі сфери економічного життя країни.

До другого рівня банківської системи України належать банки з різними формами власності, спеціалізацією та сферами

діяльності. У ринковій економіці банки відіграють значну роль, вони акумулюють значну частину кредитних ресурсів і надають своїм клієнтам повний комплекс фінансових послуг, включаючи кредитування, залучення депозитів, розрахункове обслуговування, займаються випуском і розміщенням цінних паперів тощо.

Виділяють такі функції банківської системи:

- 1) трансформаційну;
- 2) створення грошей і регулювання грошової маси;
- 3) стабілізаційну.

Суть трансформаційної функції полягає в тому, що, мобілізуючи тимчасово вільні кошти одних суб'єктів ринку і передаючи їх різними способами іншим суб'єктам, банки перетворюють їх у реально діючий капітал. Банківські установи залучають вільні кошти підприємств і населення та вкладають їх на свій ризик у розвиток суб'єктів господарювання, впливаючи на розмір, якість, вартість і терміни грошових капіталів.

Функція створення грошей і регулювання грошової маси означає, що банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, збільшуючи чи зменшуючи її відносно зміни попиту на гроші. У вирішенні цієї проблеми керівна роль належить НБУ, на який покладено здійснення грошово-кредитної політики в країні. У виконанні цієї функції бере участь не тільки НБУ, а й усі інші банки як посередники в реалізації грошово-кредитної політики НБУ та провідники дії грошового мультиплікатора в економіці.

Стабілізаційна функція характеризує сталість банківської діяльності й грошового ринку. Для банківської діяльності характерні високі ризики, оскільки банківські установи працюють переважно із залученими коштами суб'єктів господарювання та населення, то вони постійно перебувають у стані підвищеної загрози втрати грошей, унаслідок чого може настати їхнє банкрутство та втрата довіри до всієї банківської системи. Виконання її забезпечують прийняттям нормативних актів, що регламентують діяльність усіх ланок банківської системи, та створенням належного механізму нагляду за дотриманням чинного банківського законодавства на макрорівні. Крім того, стабілізаційна функція реалізується через управління ризиками в кожному банку, тобто на мікрорівні.

3. Особливості функціонування сучасних банківських установ

Банківська система існує в будь-якій країні в певний історичний період і є складовою частиною кредитної системи держави. Ефективна діяльність кредитної системи в будь-якій країні з ринковою економікою передбачає необхідність ієрархічної побудови її інститутів на двох рівнях: перший – центральний банк країни; другий – комерційні банки і спеціалізовані кредитно-фінансові інститути. Така структура уможливує оптимальну організацію відносин між різними ланками системи, забезпечуючи належну координацію та регулювання їхньої діяльності з метою задоволення потреб різних учасників господарського обороту у кредитно-фінансових послугах.

Організація кредитної системи на двох рівнях дає змогу ефективно розподілити адміністративно-регулювальні та операційні функції між центральним банком і іншими кредитними інститутами, що забезпечує належний рівень обслуговування суб'єктів ринкових відносин.

До загальних принципів побудови банківських систем належать:

1. Принцип унікальності банківської системи обумовлений національними традиціями, історичним досвідом, що свідчить про те, що та або інша структура банківської системи залежить від конкретних суспільно-економічних умов.

2. Принцип системи нагляду за діяльністю комерційних банків. У світовій банківській практиці існують різні підходи до організації банківського нагляду. Можна виділити три групи країн, що відрізняються способами побудови наглядових структур, місцем і роллю центрального банку в цих структурах.

3. Принцип положення банків на ринку цінних паперів. В окремих країнах не існує чіткого розмежування між комерційними й інвестиційними банками, що визначається положенням останніх на ринку цінних паперів.

4. Принцип рівності банківських систем. Сукупність діючих у країні банків може мати однорівневу або дворівневу (трирівневу) організацію.

Банк - юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про

яку внесені до Державного реєстру банків.

Основними функціями комерційних банків, що визначають їх суть і роль у кредитній системі, є: прийом депозитів від юридичних і фізичних осіб; кредитування підприємств і населення; організація та здійснення розрахунків у господарстві; випуск кредитних знарядь обігу. Усі функції тісно пов'язані між собою та дозволяють комерційному банку виступати органом, що емітує платіжні засоби для обслуговування усього кругообороту капіталу в процесі виробництва й обігу товарів. Найважливіша особливість комерційних банків полягає у їх можливості створювати за рахунок кредиту додаткові платіжні засоби шляхом збільшення залишків на поточних рахунках клієнтів. Усі інші інститути кредитної системи, крім центрального банку, не можуть використовувати емітовані кошти як джерело кредитних ресурсів. У той же час комерційні банки не мають права самостійно емітувати готівкові кошти, оскільки це є монополією центрального банку.

4. Становлення та розвиток банківської системи України

Формування сучасної банківської системи України відбувалося в кілька етапів

1988-1990 рр.

Характеризується створенням фундаментальної бази системи українських комерційних банків у складі банківської системи СРСР. Становлення банків відбувалося шляхом створення установ ринкового типу поряд з існуванням державних банків колишнього СРСР. Контори, управління та відділення всесоюзних банків, що належали державі, виконували на даному етапі переважно адміністративно-контрольні функції (Держбанк СРСР) та були зосереджені на фінансово-кредитному обслуговуванні державних підприємств і організацій (Промбудбанк, Агропромбанк, Житлосоцбанк, Ощадбанк, Зовнішекономбанк).

До особливих рис зазначеного періоду формування банківської системи України відносяться:

- залежність українських державних банків від всесоюзної фінансової бюрократії;
- початок утворення кооперативних банків як суто

українських банківських установ.

1991 - I півріччя 1992 рр.

Прийнято Закон України «Про банки і банківську діяльність», відповідно до положень якого закріплювалося створення автономної дворівневої банківської системи та Національного банку України як центрального банку держави.

До особливих рис другого етапу формування банківської системи України відносяться:

- перереєстрація та реорганізація банків;
- формування банківських установ в умовах нестабільної економічної ситуації.

II півріччя 1992 – 1993 рр.

Третій етап характеризується процесами акціонування державних банків і реформуванням системи планування банківської діяльності, основні ознаки якої полягали в наступному: здійснення планування на основі досягнутих показників минулого року; використання прогнозування напрямів розвитку ринку банківських продуктів, спричинене передбачуваним розвитком ринків реальних товарів; формування планів на довгострокову перспективу; формування планів з урахуванням впливу зовнішніх факторів, з причини відкритості банку як системи; спрямованість плану як на поточну, так і на майбутню прибутковість.

До особливих рис третього етапу розвитку банківської системи України відносяться:

- утворення нових комерційних банків за використання приватного капіталу;
- створення значної кількості невеликих банків, орієнтованих на отримання надприбутків на тлі гіперінфляційних процесів в економіці.

1994-1996 рр.

Четвертий етап відрізнявся уповільненням інфляційних процесів, активізацією регулюючих інструментів Національним банком України.

До особливих рис четвертого етапу розвитку банківської системи України відносяться:

- зниження рівня банківського менеджменту;
- банкрутство банків;
- скорочення розміру активів банків;

- стагнація банківської діяльності;
- розбіжність у концентрації банківського капіталу.

1997-1999 рр.

П'ятий етап характеризувався наявністю внутрішньо банківської кризи та фінансової кризи, пов'язаної із знеціненням національної валюти по відношенню до інших валют, відтоком портфельних інвестицій нерезидентів, кризою на ринку внутрішніх державних запозичень.

До особливих рис п'ятого етапу розвитку банківської системи України відносяться:

- функціонування банків в умовах трансформаційного спаду виробництва;
- отримання більшістю банків збитків через проведення урядом конверсії короткострокових облігацій внутрішньої державної позики і заморожування частини активів;
- обмеження можливості отримання прибутків від здійснення валютних операцій через запровадження Національним банком України режиму обов'язкового продажу експортерами 50% своєї валютної виручки.

2000 – I півріччя 2008 рр.

Шостий етап розвитку банківської системи України характеризується активізацією глобалізаційних процесів, запровадженням новітніх методів регулювання банківської діяльності, адаптацією банківського законодавства до стандартів і вимог Європейського Союзу.

До особливих рис шостого етапу розвитку банківської системи України відносяться:

- організаційне зміцнення банківської системи;
- поява й активізація діяльності на ринку банківських послуг банків з іноземним капіталом;
- зростання коштів на рахунках фізичних та юридичних осіб;
- розширення ресурсної бази банківської системи;
- підвищення рівня монетизації економіки; розширення сфери банківських послуг;
- забезпечення стабільності банківського сектору.

II півріччя 2008 – початок 2015 р.

На початку сьомого етапу розвиток банківської системи України відбувався на тлі розгортання та дії світової фінансово-

економічної кризи, що супроводжувалася скороченням обсягів промислового виробництва, рівня ВВП, зменшення ресурсного потенціалу банків, зростання інфляції, зменшення довіри до банківського сектору, коливанням валютного курсу.

До особливих рис розвитку банківської системи України в період дії світової фінансово-економічної кризи належать:

- орієнтація системи менеджменту банків на зменшення частки проблемних кредитів;
- уживання заходів Національним банком України щодо підтримки банківської стабільності та захисту прав вкладників;
- значне зменшення обсягів депозитів населення.

2016 – по даний час.

Восьмий період характеризується впровадженням Комплексної програми розвитку фінансового сектору до 2022 року.

Орієнтація НБУ на міжнародні стандарти та рекомендації Європейського органу з банківського нагляду та Базельського комітету з банківського нагляду. Перегляд нормативних документів з метою наближення їх до директив Європейського Союзу на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

До особливих рис належать:

- скорочення кількості банківських установ;
- частка ринку державних фінустанов складає: 54,7% та 63,4% за чистими активами та депозитами населення відповідно;
- підвищення прибутковості банків;
- відновлення тенденції дедоларизації вкладів;
- відновлення корпоративного кредитування та продовження розчищення балансів від непрацюючих кредитів.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Яка історія розвитку стародавнього банківництва?
2. Назвіть історичні передумови розвитку банківських систем.
3. Де і коли виникли перші банки?
4. У якій країні засновано перше законодавство?
5. Які функції виконує банківська система?
6. Які є типи банківських систем?
7. Назвіть етапи створення розвитку ключових банківських систем Європи

8. В якій із країн застосовано перші купюри, чеки, векселі?

9. Назвіть етапи створення та розвитку національної банківської системи.

10. У чому полягають міжнародні стандарти ведення банківського бізнесу?

Тестові завдання:

1. Фінансова система охоплює:

- A. інфраструктуру, інститути, фінансовий ринок;
- B. правову та банківську системи, фінансовий ринок;
- C. органи державної та місцевої влади, платіжну систему;
- D. немає правильної відповіді.

2. Функція створення грошей і регулювання грошової маси означає те, що:

A. забезпечити сталість банківської діяльності й грошового ринку покликаний НБУ;

B. мобілізуючи тимчасово вільні кошти одних суб'єктів ринку і передаючи їх різними способами іншим суб'єктам, банки перетворюють їх у реально діючий капітал;

C. банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, збільшуючи чи зменшуючи її відносно зміни попиту на гроші;

D. правильної відповіді немає.

3. Сукупність усіх банківських установ, що функціонують у тій чи іншій країні в певний історичний період, перебувають у тісному взаємозв'язку між собою, утворюючи специфічну економічну й організаційно-правову структуру, яка забезпечує функціонування грошового ринку та економіки загалом – це

- A. фінансова система;
- B. кредитна система;
- C. банківська система;
- D. приватна система.

4. Принципи банківської діяльності такі:

A. юридична самостійність, діяльність відповідно до ринкових критеріїв прибутковості, ризику та ліквідності,

регулювання тільки непрямими економічними методами;

В. робота в межах реально наявних ресурсів, повна економічна самостійність, діяльність відповідно до ринкових критеріїв прибутковості, ризику та ліквідності, регулювання тільки непрямими економічними методами;

С. робота з позиченими ресурсами, повна економічна самостійність, діяльність відповідно до ринкових критеріїв прибутковості, ризику та ліквідності, регулювання тільки прямими економічними методами;

Д. правильної відповіді немає.

5. До загальних рис банківської системи можна віднести такі:

А. поєднання багатьох однотипних елементів, стабільність системи, закритість системи, саморегуляція системи;

В. поєднання обмеженої кількості елементів, динамічність системи, закритість системи, саморегуляція системи;

С. поєднання багатьох однотипних елементів, динамічність системи, відкритість системи, саморегуляція системи;

Д. поєднання багатьох однотипних елементів, динамічність системи, закритість системи, саморегуляція системи.

Тема 2. БАНКІВСЬКІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

План:

1. Особливості розвитку банківської системи США.
2. Банківська система Китаю.
3. Банківська система Швейцарії.
4. Банківська система Німеччини.

1. Особливості розвитку банківської системи США

На сучасному етапі розвитку в усіх країнах з ринковою економікою функціонують відповідні системи банківського нагляду та регулювання. У більшості банківських систем світу функції регулювання банківської діяльності покладено на центральні банки, в окремих державах наглядові функції можуть виконувати спеціально створені установи, що підзвітні парламенту, уряду, міністерствам.

У США система банківського регулювання та нагляду почала функціонувати у 60-х роках ХІХ ст. і нині представлена розгалуженою структурою на федеральному рівні та на рівні окремих штатів.

Створення першого центрального банку США (Перший банк Сполучених Штатів) відбулося 1791 р. Ця установа припинила виконувати повноваження у 1811 р. Другий банк Сполучених Штатів, який розпочав функціонування 1816 р., ліквідовано у 1836 р. Період 1837–1862 рр. в історії банківської системи США має назву “ери вільних банків”, оскільки центрального банку формально не існувало. З 1862 до 1913 рр. у США діяла система національних банків. Згодом серія банківських панік 1873, 1893 і 1907 років довела необхідність створення централізованої банківської системи. Згідно із законом “Про Федеральну резервну систему” 1913 р. утворено центральний банк США – Федеральну резервну систему (ФРС). Закон передбачав сукупність заходів з контролю та звітності для розподілу економічної влади між інтересами банкірів і підприємців, між штатами і регіонами та між урядом і приватним сектором.

Основна критика прийняття цього нормативного акта пов’язана з:

1. Делегуванням Федеральній резервній системі права

емітувати валюту США, а згідно Конституції цим правом володіє Конгрес США.

2. Утворенням ФРС як картелю приватних банків, які перебувають у власності декількох родин, що реалізують власні фінансові інтереси.

3. Створенням передумов для економічних криз (Велика депресія 1930-х р., світова фінансова криза 2008-2011 рр.).

Правовий статус ФРС (Federal Reserve System, FRS) зумовлений тим, що федеральні резервні банки тісно пов'язані з урядом США і системою державних установ. З іншого боку, федеральні резервні банки формально не є державними, оскільки їхній капітал утворений внаслідок внесків приватних комерційних банків, які є членами ФРС. За структурою та принципами управління ФРС суттєво відрізняється від центральних банків інших країн. Один із головних принципів, закладений під час заснування, – врахування інтересів місцевих банків щодо недопущення надмірної централізації управління грошово-кредитною системою країни. Відповідно до цього принципу відбувся розподіл території США на дванадцять резервних округів, у кожному з яких організовано федеральний резервний банк. Рада керуючих у Вашингтоні очолила систему (рис. 2.1).

ФРС щорічно звітує перед Палатою представників Конгресу США, а також двічі на рік перед Банківським комітетом Конгресу США. Діяльність банків ФРС не менше одного разу на рік підлягає аудиту Рахункової палати США (Government Accounting Office, GAO) або аудиторських компаній національного рівня. Капітал федеральних резервних банків представлений акціонерною формою власності і сформований шляхом продажу акцій. Основними покупцями є банки, які в обмін на акції не отримують права голосу, однак можуть обирати шість з дев'яти директорів резервного банку певного округу та отримувати дивіденди у розмірі 6 % незалежно від розміру прибутку ФРС. Це істотно відрізняє США від країн, у яких капітал центральних банків повністю належить державі (Велика Британія, Канада) або є акціонерним із значною часткою держави (Бельгія, Японія). Акції федеральних резервних банків не підлягають продажу чи обміну.

Функціями ФРС визначено: виконання обов'язків

центрального банку країни, балансування інтересів приватних банків й загальнонаціональних, забезпечення нагляду та регулювання банків, управління грошовою емісією, забезпечення стабільності фінансової системи, контроль за системними ризиками на фінансових ринках, участь у функціонуванні системи міжнародних і внутрішніх платежів, усунення проблем з ліквідністю на місцевому рівні, посилення ролі США у світовій економіці.

2. Банківська система Китаю

Стратегія розвитку Китайської Народної Республіки до 2022 року передбачає поетапне введення юаня в міжнародний обіг і отримання статусу резервної валюти, перетворення Шанхая у світовий фінансовий центр, розвиток системи нагляду та регулювання за міжнародним рухом грошових потоків юаня, посилення позицій китайських банків за кордоном. Банківській системі відведено важливу роль в економічному зростанні Китаю і посиленні позицій КНР у світовій економіці. Народний банк Китаю (People's Bank of China) створено 1 грудня 1948 р. злиттям банків Хуабей (Huabei Bank), Бейхай (Beihai Bank) і фермерського банку Сібей (Xibei Farmer Bank). Протягом 1949–1978 років цей банк був єдиним у КНР, одночасно проводив комерційну банківську діяльність і виконував функції органу банківського нагляду та регулювання. Трансформація монобанківської системи Китаю у полібанківську з виділенням інституту центрального банку та різних фінансових посередників тривала протягом періоду 1978–1992 років. За цей час (з 1978 до 1984 роки) утворено чотири державні спеціалізовані банки, яким центральний банк делегував свої повноваження із проведення таких банківських операцій:

а) Банк Китаю (Bank of China) – функції інвестування та фінансування зовнішньої торгівлі;

б) Будівельний банк КНР (China Construction Bank) – фінансування розвитку будівництва;

в) Промислово-комерційний банк КНР (Industrial and Commercial Bank of China) – фінансування діяльності підприємств;

г) Сільськогосподарський банк Китаю (Agricultural Bank of China) – надання фінансових ресурсів сільському

господарству.

3. Банківська система Швейцарії

Національний банк Швейцарії (Swiss National Bank) як центральний банк країни створено на підставі Федерального закону (National Bank Act) від 6 жовтня 1905 р., який вступив у дію 16 січня 1906 р. Національний банк Швейцарії розпочав діяльність у червні 1907 р. у Базелі, Берні, Цюриху, Женеві, Санкт-Галлені. Це акціонерна компанія з капіталом у 25 млн. швейцарських франків, з них 55 % капіталу належить кантонам, кантональним банкам та іншим структурам публічного права, а решта – фізичним і юридичним особам. Держава не володіє акціями банку.

У Швейцарії Національний банк має два головні офіси – у Берні та Цюриху, шість представницьких офісів – у Базелі, Женеві, Лугано, Люцерні, Лозанні, Санкт-Галлені, а також він має чотирнадцять агентств, якими керують кантональні банки.

Банківська рада контролює діяльність Національного банку. Вона складається з 11 осіб, із яких шість, у тому числі президента і віце-президента, призначає Федеральна рада, а п'ять – збори акціонерів. Банківська рада зі своїх членів формує чотири комітети: аудиторський, ризику, нагород і призначень.

Рада керуючих є вищим виконавчим органом Національного банку Швейцарії, який відповідає за монетарну політику, стратегію розміщення активів і міжнародне монетарне співробітництво. До розширеної Ради керуючих входять три члени Ради керуючих та їхні заступники; вона відповідає за стратегічне і оперативне управління банком. Членів Ради керуючих та їхніх заступників призначає на чотирирічний термін Федеральна рада за рекомендацією Банківської ради (хоча передбачено також перевибори її складу).

У Національному банку Швейцарії функціонують три Департаменти: перший (міжнародні зв'язки, економічні відносини, юридичні та адміністративні справи, управління персоналом, комунікації) і третій (ринок грошей і валютний ринок, управління активами, ризик-менеджмент, банківські операції, інформаційні технології) розташовані у Цюриху, другий (грошові потоки, фінанси і контроль, фінансова стабільність і прогнозування, безпека) – у Берні.

Сучасна структура банківської системи держави відображає особливості національної економіки, конфедеративного політичного устрою та визначає її місце у світовій економіці як одного з провідних міжнародних фінансових центрів. Особливістю швейцарського банківського сектора є його універсальний характер, тобто переважна кількість банків може виконувати всі трансакції. Універсальним банкам дозволено надавати також небанківські послуги, наприклад, страхові. Це, однак, не перешкоджає їм зосереджуватися на певних напрямках бізнесу (наприклад, іпотечному кредитуванні, управлінні грошовими потоками) чи сферах ринку.

Універсальними у Швейцарії є:

- великі банки (United Bank of Switzerland і Credit Suisse, які акумулюють більше 50% депозитів Швейцарії);

- кантональні – це 24 напівурядові банки з державними гарантіями, які є власністю кантонів, вони мають різні організаційні структури управління та нормативно-правове забезпечення діяльності. Цільовим сегментом ринку є кредитування місцевого населення та бізнесу;

- регіональні та ощадні – невеликі універсальні банки, що здійснюють кредитування та залучення депозитів у межах одного регіону, конкурентною перевагою яких є максимальне наближення до клієнта й обізнаність з діловою циклічністю окремих регіонів;

- приватні банки (банкіри) – найстаріші банки країни, створені і функціонують як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, партнерства, індивідуальний бізнес. Приватні банкіри можуть нести необмежену субсидіарну відповідальність своїм майном, сферою їхньої діяльності є управління активами клієнтів;

- райффайзенбанки – банківська група Raiffeisen Switzerland є третьою за розмірами банківською групою країни, представлена 390 банками і понад тисячею філій, сфера діяльності – консультування клієнтів і роздрібне банківське обслуговування. Фінансове регулювання з 1 січня 2009 р. здійснює Управління з питань регулювання фінансових ринків Швейцарії (Swiss Financial Market Supervisory Authority¹) відповідно до Закону “Про нагляд за фінансовими ринками

Швейцарії” (Swiss Financial Market Supervision Act, 2007), у повноваження якого включено контроль за функціонуванням ринків цінних паперів та діяльністю інвестиційних фондів. Цей орган утворено об’єднанням Федерального управління особистого страхування, Швейцарської федеральної банківської комісії та Управлінням з боротьби з відмиванням грошей в єдиний наглядовий орган. На основі Меморандуму про взаєморозуміння, у якому чітко розмежовані функції і повноваження Управління з питань регулювання фінансових ринків та Національного банку Швейцарії, центральний банк країни надає підтримку єдиному наглядовому органу з питань забезпечення стабільності фінансової системи, контролю за платіжними системами з розрахунків за цінними паперами.

Що до основних тенденцій у розвитку банківського бізнесу в Швейцарії, то можна стверджувати, що частка доходів від традиційного банківського кредитування знижується. Відсоток банківських кредитів підприємствам становить лише третину від загального обсягу кредитування, оскільки вони надають перевагу запозиченням на ринку капіталів. Половину банківських позик надають домашнім господарствам, переважно у формі іпотечного кредиту. Банки компенсують зменшення обсягів кредитування економіки розвитком посередницьких операцій, зокрема таких, як довірчі операції, управління майном клієнтів, активами великих інвестиційних фондів тощо. Посилюється також тенденція до сек’юритизації – заміщення форм банківського кредиту випуском цінних паперів, забезпечених зобов’язаннями клієнтів за отриманими кредитами. Ця ситуація вимагає реалізації стратегічно важливих антикризових заходів, оскільки банківська система Швейцарії є індикатором стабільності, надійності та успішності її економіки на світовому ринку.

4. Банківська система Німеччини

Центральним банком ФРН є Бундесбанк (Дойче Бундесбанк, Deutsche Bundesbank), який утворено об’єднанням Банку німецьких земель та центральних банків земель у 1957 р.

Бундесбанк складається з центрального управління у Франкфурті на-Майні, дев’яти офісів (колишні земельні центральні банки), які представлені 47 філіями. З 2001 р. функцію

емісії євро передано Європейському центральному банку, який створено 1 червня 1998 р. як правонаступника Європейського грошово-кредитного інституту, що проводив підготовку до введення в обіг європейської валюти. Бундесбанк разом з іншими центральними банками країн Європейського Союзу утворюють систему Європейського центрального банку. Головними функціями центрального банку Німеччини є проведення монетарної політики, підтримання стабільності європейської валюти.

Відповідно до внесених 2003 р. змін у Закон “Про банківську діяльність” Бундесбанк несе відповідальність за підтримання платоспроможності понад 2300 кредитних установ Німеччини разом з центральним органом контролю за функціонуванням фінансових ринків – Федеральним управлінням фінансового нагляду Німеччини з офісами у Франкфурті-на-Майні та Бонні (Federal Financial Supervisory Authority, BaFin).

Основним завданням BaFin є нагляд за банками, страховими компаніями та посередниками на ринку цінних паперів для забезпечення цілісності і стабільності німецької фінансової системи. Управління створено 1 травня 2002 р. шляхом об’єднання трьох наглядових органів: Управління федерального банківського нагляду (Federal Banking Supervisory Office), Управління федерального нагляду за ринками цінних паперів (Federal Supervisory Office for the Securities Trading), Управління федерального страхового нагляду (Federal Insurance Supervisory Office). Метою цього об’єднання - створення єдиного інтегрованого фінансового регулятора, який охоплює всі фінансові ринки.

Фінансові установи повинні подавати BaFin фінансові звіти й аудиторські висновки, щомісячні звіти щодо обсягів корпоративного і роздрібного кредитування, а також зобов’язані звітувати про виконання показників ліквідності та платоспроможності. Бундесбанк бере участь в опрацюванні звітних даних банків.

Особливість німецької банківської системи - це наявність великої кількості кооперативних банків – понад 1156 структур, що становить 70 % від їхньої загальної кількості. Для відкриття кооперативного банку розмір статутного капіталу повинен

становити не менше 5 млн євро, необхідною умовою є наявність розробленого бізнес-плану діяльності. У період світової фінансової кризи найменшу кількість проблемних активів та порушень було виявлено саме у кооперативних банків, оскільки розміри їхніх активів є незначними і коливаються в межах 16-43 млн євро. Крім цих банків, у структуру банківського сектора Німеччини входять приватні, публічні і федеральні банківські установи. Найбільшим банківським концерном Німеччини є Дойче Банк (Deutsche Bank) – понад 2000 відділень якого знаходяться у 72 країнах. Його структуру утворюють комерційні, іпотечні, інвестиційні банки, лізингові компанії. Для подолання наслідків світової економічної кризи у Німеччині створено спеціальний фонд у розмірі 480 млн євро для стабілізації фінансових ринків з метою трансформації великих банків у державну чи напівдержавну форму власності. На рекапіталізацію банківських установ спрямовано понад 80 млн євро, решта суми витрачено на забезпечення гарантій.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Система органів регулювання діяльності банків у США.
2. Програми стрес-тестування діяльності банків у США.
3. Особливості організації банківської справи в Швейцарії.
4. Організаційна будова банківської системи Німеччини.
5. Участь іноземного капіталу у розвитку банківських секторів Польщі та Чехії.
6. Порівняльна характеристика банківських систем Румунії та Болгарії.
7. Рівні управління банківською системою Китаю.
8. Особливості використання фінансових інструментів ісламськими банками.
9. Сучасний ісламський банкінг: основні центри та принципи діяльності.
10. Характерні ознаки функціонування банківських систем ісламських країн, США та країн Європи.

Тестові завдання

1. Суттєвою відмінністю функціонування ФРС від

центральных банків інших країн є:

А. наявність тристороннього звітування перед органами державної влади;

В. урахування інтересів місцевих банків щодо недопущення надмірної централізації управління грошово-кредитною системою країни;

С. регулювання грошової маси в обігу і кредитування економіки для збереження стабільності національної валюти;

Д. переведення кредитної основи фінансового бізнесу на інвестиційну.

2. З метою зниження ризиків фінансової системи США було прийнято:

А. Закон “Про реформування Уолл-стріт та захист прав споживачів” (2010);

В. Закон МакФаддена (1927);

С. Закон “Про банківську діяльність” (1933);

Д. акт про створення Експортно-імпортного банку США(1945).

3. Банки-члени ФРС мають право:

А. отримувати фіксовані дивіденди у розмірі 6 % за акціями резервних банків певного округу не залежно від розміру прибутків ФРС та обирати шість з дев'яти директорів класу Аі В;

В. отримувати дивіденди у розмірі 6 % за акціями резервних банків певного округу не залежно від розміру прибутків ФРС та обирати шість з дев'яти директорів класу Аі С;

С. отримувати дивіденди у розмірі 6 % за акціями резервних банків певного округу залежно від розміру прибутків ФРС та обирати шість з дев'яти директорів класу Аі В;

Д. отримувати дивіденди у розмірі 6 % за акціями резервних банків певного округу залежно від розміру прибутків ФРС та обирати шість з дев'яти директорів класу Аі С.

4. В ісламському банкінгу участь у прибутках та збитках, спеціальне партнерство, яке передбачає довірче фінансування, що відображає справедливу та ефективну угоду з позиції використання коштів, – це:

А. мушарака;

- В. мудараба;
- С. мурабаха;
- Д. іджара.

5. Істісна є аналогом традиційної банківської операції з:

- А. вексялями;
- В. форвардними угодами;
- С. ф'ючерсними контрактами;
- Д. лізинговими відносинами.

Тема 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

План:

- 1. Класифікація банківських операцій.**
- 2. Види банків та їх об'єднань.**
- 3. Порядок створення та реєстрації банків в Україні.**
- 4. Організаційна структура та управління банком.**

1. Класифікація банківських операцій.

Усі банки незалежно від форми власності, величини статутного капіталу, активів та спеціалізації виконують операції із залучення тимчасово вільних грошових коштів у депозити (депозитні операції), операції, пов'язані із розрахунково-касовим обслуговуванням клієнтури (розрахункові й касові операції) та операції з кредитного обслуговування клієнтів (кредитні операції). Звичайно коло операцій, що їх виконують банки, значно ширше, але саме ці операції є обов'язковими і належать до суто банківських операцій. Згідно зі ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» здійснювати такі операції мають право тільки юридичні особи, які мають банківську ліцензію. Саме тому їх називають базовими операціями банків.

Переважна більшість банківських операцій відображаються окремими статтями в балансі банку. Залежно від того, у якій частині балансу вони обліковуються, їх поділяють на *пасивні й активні*.

Пасивні операції — це дії банку з мобілізації ресурсів для проведення активних операцій. За видом банківських ресурсів розрізняють пасивні операції з формування власних, залучених (депозитних) та позичених (недепозитних) ресурсів.

Операції з формування власних ресурсів включають:

- операції з формування статутного капіталу банку;
- операції з формування резервного фонду банку;
- операції з формування страхових фондів банку;
- операції з формування інших фондів банку

спеціального призначення, які створюються за рахунок прибутку банку і використовуються відповідно до рішення, прийнятого вищою управлінською ланкою банку;

– операції, пов'язані з формуванням і розподілом банківського прибутку.

Операції з формування залучених ресурсів називають *пасивними депозитними операціями банку*. Вони відображають процес залучення і обліку в банківському балансі тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб, інших банків, які зберігаються на різноманітних банківських рахунках (для зберігання коштів на визначений строк і на вимогу). Вкладниками можуть бути як юридичні та фізичні особи, що постійно обслуговуються в даному банку (клієнти банку), так і юридичні та фізичні особи, що не належать до постійних клієнтів цього банку, а обслуговуються в іншому.

У банківській практиці України для вкладників передбачена можливість вибору банку для постійного обслуговування і для проведення окремих депозитних операцій на вигідних умовах в інших банках. З цією метою банки відкривають рахунки для обліку та зберігання коштів на вимогу (поточні, у тому числі карткові, інвестиційні, накопичувальні тощо) та на строк (депозитні або вкладні). Наявність залишку грошових коштів на цих рахунках дає можливість банку, що обслуговує власників рахунків, використовувати ці залишки як ресурси для здійснення активних операцій з метою отримання доходу. Пасивні депозитні операції включають можливість користування тимчасово вільними грошовими коштами інших банків, які зберігаються на кореспондентських рахунках (кошти на вимогу) та строкових депозитних рахунках (кошти на строк).

Отже, пасивні депозитні операції можна класифікувати:
за категорією вкладника:

– операції із залучення тимчасово вільних коштів юридичних осіб на поточні та вкладні (депозитні) рахунки;

– операції із залучення тимчасово вільних коштів фізичних осіб на поточні та вкладні (депозитні) рахунки;

– операції із залучення тимчасово вільних коштів банків - кореспондентів на кореспондентські та депозитні рахунки;

за строком:

– операції із залучення тимчасово вільних коштів юридичних

і фізичних осіб, банків-кореспондентів на банківські рахунки для обліку коштів на вимогу (поточні, кореспондентські) з метою по дальшого використання для проведення поточних розрахунків;

– операції із залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб, банків-кореспондентів на вкладні (депозитні) рахунки для зберігання протягом обумовленого договором періоду.

Крім мобілізації власних та залучених ресурсів, банки можуть використовувати можливості міжбанківського ринку капіталів, а також залучати кошти інвесторів через емісію та розміщення власних незабезпечених боргових зобов'язань. Мобілізовані у такий спосіб ресурси є позиченими ресурсами банку, або ресурсами недепозитного характеру. Ця частина банківських ресурсів є найоперативнішою через залучення.

Розміщують банки мобілізовані ресурси за різними напрямками через проведення *активних операцій*.

Активні операції — це дії банку з розміщення мобілізованих ресурсів у депозити, кредити, цінні папери, інвестиції, основні засоби і товарно-матеріальні цінності з метою отримання доходу. Отже, до активних операцій банків належать:

– операції з розміщення банківських ресурсів у грошові кошти в готівковій і безготівковій формі з метою підтримання ліквідності банку;

– розрахункові операції, пов'язані з платежами самого банку та його клієнтів;

– касові операції з приймання і видавання готівки;

– кредитні операції, пов'язані з наданням кредитів різних форм і видів юридичним, фізичним особам, банкам;

– інвестиційні операції з вкладення банківських ресурсів у цінні папери (акції, державні та корпоративні облигації) на тривалий строк;

– фондові операції з купівлі-продажу цінних паперів;

– валютні операції з купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому і міжнародному валютних ринках;

– депозитні операції з розміщення тимчасово вільних ресурсів банку в депозити в НБУ та інших банках;

– операції з купівлі-продажу банківських та коштовних металів на внутрішньому і міжнародному валютних ринках;

– операції з придбання основних засобів, матеріальних та нематеріальних активів.

Активні операції банки здійснюють у межах наявних ресурсів, тобто у межах залишку грошових коштів на кореспондентських рахунках ностро, що відкриті в Національному банку України та в банках-кореспондентах (при проведенні операцій у безготівковому порядку), а також у межах залишку коштів у касі банку (при проведенні операцій з готівкою).

2. Види банків та їх об'єднань

Побудова банківської системи України за дворівневим принципом передбачає функціонування банків другого рівня, що обслуговують юридичних та фізичних осіб.

Залежно від тих чи інших критеріїв виділяють різні види банків.

1. За формою власності банки в Україні можуть бути:

- державними;
- із колективною формою власності.

Форма власності визначає особливості формування статутного капіталу. Якщо статутний капітал створюється за рахунок коштів держави, такий банк називають державним, якщо за рахунок коштів приватної особи - приватним, а якщо за рахунок коштів кількох власників (юридичних та фізичних осіб) - банком із колективною формою власності.

Упродовж усього періоду існування банківської системи України на другому рівні функціонують державні банки: Державний ощадний банк України (ПАТ «Ощадбанк») та Державний експортно-імпорتنний банк України (ПАТ «Укрексімбанк») плюс ті, які були націоналізовані

Статутні капітали цих банків сформовано за рахунок бюджетних коштів.

Згідно з нормами чинного законодавства в Україні можуть створюватися нові державні банки за умови наявності відповідного рішення Кабінету Міністрів України та позитивного висновку Національного банку України щодо доцільності заснування такого банку. Усі інші вітчизняні банки - це банки з колективною формою власності. Водночас колективні за формою

власності банки можуть бути приватними по суті, оскільки відповідно до чинного законодавства частка кожного із засновників у статутному капіталі банку не обмежена і не виключена можливість заснування та функціонування товариств за участі однієї особи.

2. Банки в Україні створюються за організаційно-правовою формою у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку.

Акціонерні банки формують свій капітал за рахунок об'єднання індивідуальних капіталів засновників шляхом емісії і розміщення акцій банку. Причому всі емітовані акції мають бути іменними, оскільки банки за чинним законодавством не мають права на випуск акцій на пред'явника. Власником капіталу є акціонерне товариство, тобто банк. Акціонери не мають права вимагати від банку повернення своїх внесків. Саме тому акціонерні банки вважаються більш стійкими і надійними.

Кооперативний банк створюється в порядку, передбаченому Законом.

Кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральний кооперативні банки.

Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. У разі зменшення кількості учасників і неспроможності кооперативного банку протягом одного року збільшити їх кількість до мінімальної необхідної кількості діяльність такого банку припиняється шляхом зміни організаційно-правової форми або ліквідації.

Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки.

До функцій центрального кооперативного банку, крім передбачених Законом, належать централізація та перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками, а також здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня.

Органами управління кооперативних банків є загальні збори учасників (пайовиків), спостережна рада банку та правління банку. Органом контролю є ревізійна комісія банку. Органи управління та контролю кооперативного банку

створюються та здійснюють свої повноваження відповідно до цього Закону.

Статутний капітал кооперативного банку поділяється на паї. Рівень мінімального розміру статутного капіталу кооперативного банку встановлюється Національним банком України відповідно до Закону.

Кожний учасник кооперативного банку незалежно від розміру своєї участі у капіталі банку (паю) має право одного голосу.

Прибутки або збитки кооперативного банку за результатами фінансового року розподіляються між учасниками пропорційно розміру їх паю.

1. За часткою іноземного капіталу при формуванні статутного капіталу в Україні розрізняють:

- банки з національним капіталом;
- банки з іноземним капіталом.

Статутний капітал банку з національним капіталом формується за рахунок коштів резидентів і незначної (до 10 %) частки коштів нерезидентів. Якщо 10 % і більше статутного капіталу вітчизняного банку належить хоча б одному нерезиденту, такий банк вважається за національним законодавством банком з іноземним капіталом.

2. За обсягом зобов'язань банки України поділяють на:

- системоутворювальні;
- несистемоутворювальні.

За чинним законодавством банки, зобов'язання яких становлять не менше 10 % зобов'язань усієї банківської системи, вважаються системоутворювальними.

3. За секторами ринку, на яких функціонують банківські установи, всі банки можна поділити на:

- міжнародні, які здійснюють свою діяльність як в Україні, так і за її межами;
- міжрегіональні, які здійснюють свою діяльність на території всієї України;
- регіональні, що обслуговують, як правило, клієнтів одного регіону (міста, району, області).

4. Залежно від наявності і кількості банківських установ розрізняють банки:

- багатofilійні;
- малofilійні;
- безfilійні.

Міжрегіональні банки не можуть бути безfilійними, зазвичай такі банки багатofilійні, а коли їх діяльність обмежена лише кількома областями, то малofilійні. Регіональні банки, навпаки, — малofilійні або безfilійні, а от міжнародні з невеликою кількістю своїх установ в Україні функціонують не лише на національному, а й на міжнародному ринку.

5. Залежно від діапазону операцій, що їх виконують банки, в сучасних банківських системах розрізняють:

- універсальні банки, які виконують широкий спектр операцій та надають різноманітні послуги своїм клієнтам.

- спеціалізовані банки, які у своїй діяльності орієнтуються на:

1. Обслуговування певної категорії клієнтів - банки з клієнтською спеціалізацією;

2. Обслуговування переважно юридичних та фізичних осіб у рамках певної галузі - банки з галузевою спеціалізацією;

3. Надання невеликого кола послуг для більшості своїх клієнтів — банки із функціональною спеціалізацією.

3. Порядок створення та реєстрації банків в Україні

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, створюється у порядку, визначеному законодавством України, з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, подає документи для проведення її державної реєстрації виключно після погодження Національним банком України статуту цієї юридичної особи.

Особа, уповноважена засновником (засновниками) юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, для погодження статуту цієї юридичної особи подає до Національного банку України разом із заявою про погодження статуту такі документи:

- 2) статут банку;
- 3) копії документів, визначених Національним банком

України, необхідних для ідентифікації самого засновника та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю у банку;

4) документи, визначені Національним банком України, що містять інформацію про:

– відповідність ділової репутації засновника, а для засновника - юридичної особи - також і членів виконавчого органу та/або наглядової ради та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю в юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, установленим Національним банком України вимогам;

– відповідність фінансового стану засновника - юридичної особи, майнового стану засновника - фізичної особи, а також фінансового/майнового стану всіх осіб, які здійснюватимуть опосередковане володіння істотною участю в юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, установленим Національним банком України вимогам;

– наявність у засновника (засновників) достатньої кількості власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу, джерела походження таких коштів;

б) відомості про структуру власності самої юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та засновника, що набуває істотної участі в ній, відповідно до вимог Національного банку України;

7) відомості за формою, встановленою Національним банком України, про асоційованих осіб засновника - фізичної особи;

8) відомості за формою, встановленою Національним банком України, про юридичних осіб, у яких засновник - фізична особа є керівником та/або контролером;

8¹) відомості за формою, встановленою Національним банком України, про пов'язаних із банком осіб, що відповідають ознакам, передбаченим частиною першою статті 52 цього Закону;

9) копію тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;

10) висновок (попередній висновок) Антимонопольного

комітету України стосовно концентрації та/або дозвіл Антимонопольного комітету України на концентрацію у випадках, передбачених законодавством України;

Національний банк України приймає рішення про погодження статуту або про відмову в погодженні статуту не пізніше тримісячного строку з дня подання повного пакета документів, визначених цим Законом. Національний банк України одночасно з розглядом питання про погодження статуту розглядає питання про погодження або заборону набуття істотної участі в юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність. Погодження набуття істотної участі в юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, є умовою для погодження Національним банком України статуту цієї юридичної особи.

4. Організаційна структура та управління банком

Організаційна структура комерційного банку визначається двома основними моментами:

- структурою управління банком;
- структурою його функціональних підрозділів та служб.

Згідно з положеннями законів України «Про господарські товариства» та «Про банки і банківську діяльність» структура управління кооперативними, пайовими та акціонерними банками з недержавною формою власності є такою:

Структура управління державним банком має свою специфіку. Держава реалізує свої права власника також через органи управління і контролю. Однак вища управлінська ланка державного банку суміщає функції вищого органу управління та спостережного органу. Структура управління державним банком є такою:

Вищим органом управління акціонерного з недержавною формою власності є загальні збори акціонерів, а пайового та кооперативного банку – загальні збори учасників. Збори вирішують стратегічні завдання в діяльності банку:

- визначення основних напрямків діяльності банку, затвердження планів його діяльності та звітів про їх виконання;
- обрання та відкликання голів і членів спостережної ради та ревізійної комісії;

- внесення змін та доповнень до статуту банку;
- затвердження річних результатів діяльності банку, включаючи дочірні підприємства, порядку розподілу прибутку;
- прийняття рішення про додатковий випуск акцій (для акціонерного банку) чи встановлення розміру та порядку внесення учасниками додаткових вкладів для збільшення статутного капіталу (для пайового чи кооперативного банку);
- затвердження звітів і висновків ревізійної комісії та зовнішнього аудитора;
- прийняття рішення про припинення діяльності банку, призначення ліквідатора, затвердження ліквідаційного балансу;
- інші питання, що віднесені до компетенції загальних зборів учасників.

Загальні збори скликаються щорічно, не пізніше ніж через місяць після складання балансу банку за звітний рік.

Вищим органом управління державного банку є наглядова рада.

Діяльність наглядової ради визначається відповідним положенням, затвердженим на її засіданні, а повноваження визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність» і включають усі повноваження вищого органу управління банків з недержавною формою власності (загальним зборам учасників) за винятком прийняття рішення про зміну статутного капіталу, припинення діяльності банку, формування наглядової ради. Рішення про зміну розміру статутного капіталу та припинення діяльності державного банку приймає Кабінет Міністрів України після отримання відповідного висновку НБУ. Якщо банк ліквідується внаслідок неплатоспроможності — отримання висновку НБУ не є обов'язковим. Наглядова рада державного банку формується з числа кандидатур, призначених Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України та Президентом України. До її складу входять 1 член, призначених на посаду постановою Верховної Ради України, 1 член призначених на посаду постановою Кабінету Міністрів України та 1 член, призначених на посаду Указом Президента + 6 незалежних!!! До складу наглядової ради можуть входити громадяни України, у тому числі народні депутати та представники органів законодавчої влади, які відповідають таким вимогам:

- наявність вищої економічної або юридичної освіти чи

наукового ступеня у галузі економіки, фінансів, права;

– досвід роботи в органах законодавчої влади, на керівних посадах центральної виконавчої влади, в банківських установах чи досвід наукової, практичної роботи у галузях економіки, фінансів, права.

Очолює вищий орган управління державного банку голова, який обирається наглядовою радою зі складу її членів.

Крім функцій, які притаманні загальним зборам учасників, наглядова рада також виконує функції, аналогічні тим, що покладаються на спостережний орган банку з недержавною формою власності.

Вищий орган управління будь-якого банку реалізує свої завдання та функції безпосередньо через виконавчі та контрольні органи, які повністю йому підзвітні.

Виконавчим органом управління акціонерних банків недержавної форми власності є правління, а кооперативних та діючих сьогодні в Україні пайових банків — рада директорів. Правління банку (рада директорів) діє на основі затвердженого загальними зборами учасників чи спостережною радою банку положення і вирішує всі питання поточної діяльності, які не належать до виключної компетенції загальних зборів учасників. Цей виконавчий орган діє від імені банку і підзвітний загальним зборам учасників та спостережній раді. Керує роботою виконавчого органу голова правління (голова ради директорів), який обирається чи призначається згідно зі статутом банку і має право представляти банк без доручення. Голова правління банку не може бути одночасно головою загальних зборів учасників.

Виконавчим органом державного банку є правління, повноваження якого визначаються статутом. Кандидатури голови та членів правління державного банку обов'язково узгоджуються з Національним банком України.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю банку здійснює ревізійна комісія. Склад ревізійної комісії банку з недержавною формою власності затверджується загальними зборами учасників. Персональний та кількісний склад ревізійної комісії державного банку визначається наглядовою радою. Члени ревізійної комісії обираються зі складу учасників банку або їх представників за винятком працівників банку. Повноваження ревізійної комісії затверджуються статутом, а порядок її роботи

визначається положенням, затвердженим вищим органом управління банку. Засідання комісії повинні проводитися у разі необхідності, але не рідше одного разу на рік. З ініціативи спостережної ради, наглядової ради чи власника істотної участі банку можуть проводитися позачергові засідання. Ревізійна комісія підзвітна вищому органу управління банком.

Завданнями ревізійної комісії є:

- контроль за дотриманням банком законодавчих та нормативних актів, що регулюють банківську діяльність;
- розгляд звітів внутрішнього і зовнішнього аудиторів, підготовка відповідних пропозицій та винесення їх на розгляд загальних зборів, спостережної ради банку, а в державному банку - наглядової ради;
- складання висновку за річними звітами та балансами банку, без якого вищий орган управління не має права затверджувати фінансовий звіт банку.

Ревізійна комісія здійснює перевірки фінансово-господарської діяльності за дорученням загальних зборів, спостережної ради, наглядової ради або на вимогу власника істотної участі. Результати перевірок доводяться до відома вищого управлінського органу банку.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте суть органів управління банку?
2. Які основні функції ревізійної комісії?
3. Які підрозділи можуть створюватися в комерційному банку?
4. Розкрийте основні принципи роботи наглядової ради банку?
5. Які основні функції керівника банку?

Тестові завдання:

1. Структура банківської системи України:

- A. проста;
- B. дворівнева;
- C. складна;
- D. триврівнева.

2. До функцій банківської системи належать:

А. трансформаційна, створення грошей і регулювання грошової маси, стабілізаційна;

В. трансформаційна, створення грошей і регулювання грошової маси, комерційна;

С. створення грошей і регулювання грошової маси, стабілізаційна, комерційна;

Д. створення грошей і регулювання грошової маси, комерційна, регулювальна.

3. Можна виокремити три головні групи чинників, які визначають стійкість банківських систем у глобальних умовах:

А. зовнішні чинники, чинники стану світових економічних процесів і діяльності окремого банку;

В. внутрішні чинники, чинники стану світових економічних процесів і діяльності НБУ;

С. зовнішні чинники, чинники діяльності окремого банку та НБУ;

Д. правильної відповіді немає.

4. Перші згадки про банки з'явилися в період існування...

А. Стародавньої Греції;

В. Стародавнього Риму;

С. Київської Русі;

Д. Вавилонського царства.

5. Для другого етапу формування банківської системи України було характерно:

А. створення нової хвилі банків;

В. стабілізація у зв'язку з введенням гривні;

С. перереєстрація банків в Українській книзі реєстрації банків;

Д. створення центрального банку

Тема 4. ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АКТИВІВ І ПАСИВІВ БАНКУ

План:

1. Економічна характеристика ресурсів банку.
2. Суть і види пасивів банку.
3. Суть і класифікація активів банку.

1. Економічна характеристика ресурсів банку.

Банківські ресурси – сукупність грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення активних та інших операцій з метою отримання прибутку.

Пасивні операції – це операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси.

Вони відіграють первинну й вирішальну роль щодо активних операцій, для яких необхідною умовою є достатність ресурсів. Саме в результаті пасивних операцій банки отримують додаткові ліквідні кошти. До пасивних операцій належать формування власного капіталу банку, залучення вкладів і депозитів, продаж цінних паперів, іноземної валюти тощо.

Пасиви складаються з капіталу та зобов'язань банку перед вкладниками та кредиторами.

Особлива роль банку в економіці як фінансового посередника, його виняткове право прийняття внесків юридичних і фізичних осіб, унаслідок чого банк не може функціонувати переважно на основі лише своїх власних коштів, що зумовлює відмінність структури ресурсної бази банку від аналогічної структури сучасних підприємств. Збалансована за складом та структурою ресурсна база банків є важливою передумовою їх прибутковості, підтримки достатньої ліквідності та довіри з боку всіх учасників ринку.

Тому важливим є питання типології структурних складових елементів ресурсної бази банку та систематизація їх сукупності.

Суттєвими класифікаційними ознаками ресурсів банку є:

1. За економічним змістом:

–власні кошти, що складаються зі статутного фонду,

резервного та інших фондів, що створюються в процесі діяльності банку, нерозподілений прибуток банку;

–кошти банків-кореспондентів;

–кошти клієнтів на рахунках банків;

–грошові заощадження населення, що формуються в результаті зменшення поточного особистого споживання населення;

–міжбанківські кредити, включаючи кредити від НБУ;

–цінні папери випущені;

–інші ресурси.

2. За місцем мобілізації:

–ті, що мобілізуються самим банком – власний капітал, нерозподілений прибуток, резерви, залучення коштів клієнтів на рахунки тощо;

–придбані в інших банках.

3. За можливістю прогнозування величини ресурсу:

–ті, що піддаються безпосередньому прогнозуванню – статутний капітал, обов’язковий резервний фонд, спеціальний резервний фонд тощо;

–ті, що піддаються опосередкованому прогнозуванню – не прогнозовано можуть бути вилучені власниками (кошти в розрахунках, залишки тимчасово вільних коштів на рахунках суб’єктів господарювання, інші джерела).

4. За можливістю використання:

–постійні – ресурси, що постійно знаходяться у розпорядженні банку і можуть вилучатися тільки при його ліквідації або реорганізації (кошти статутного капіталу, придбані у власність будівлі, обладнання тощо);

–тимчасові – ресурси, що знаходяться у розпорядженні банку упродовж визначеного строку (залучені і запозичені кошти, орендовані приміщення тощо).

5. За направленістю ресурсних потоків відносно банку:

–вхідні – грошові потоки банку, які створюють пасивну частину банківського балансу. Саме вони формують ресурсну базу і прибуток від його діяльності (грошові надходження на кореспондентські рахунки банку, в тому числі кошти, які надходять на розрахункові і поточні рахунки клієнтів, залучені

депозити та міжбанківські кредити в момент надходження, інші пасиви. До вхідних необхідно віднести також потоки розміщених активів і процентного прибутку за користування ними в момент повернення);

– створені у процесі діяльності – активи банку, що виникають як наслідок розміщення акумульованих первинних ресурсів; прибуток від його діяльності, придбання нового обладнання та приміщень при розширенні діяльності банку тощо;

– вихідні – грошові платежі, які здійснюються з кореспондентських рахунків банку: платежі за дорученням клієнтів, операції з розміщення залучених в тимчасове користування фінансових ресурсів і власних коштів, вкладення в основні засоби, залучені платні пасиви в момент повернення процентів за їх використання також належать до вихідних грошових потоків.

6. За джерелом утворення:

– власні;

– залучені (кошти, які банк залучає на вклади і депозити);

– запозичені (кошти, які банк залучає шляхом випуску облігацій або міжбанківських кредитів).

2. Суть і види пасивів банку.

Більша частина ресурсів банку формується за рахунок залучених та позичених коштів, а не власних. Можливості банків у залученні коштів регулюються Національним банком України. Так, згідно з показником платоспроможності банку (адекватності капіталу), нормативне значення якого встановлює НБУ, залучені та позичені кошти не повинні перевищувати розмір власного капіталу більше ніж у 12 разів.

Банки залучають вільні грошові кошти юридичних та фізичних осіб через виконання *депозитних операцій*, за допомогою яких використовують різні види банківських рахунків.

Депозит (вклад) – це грошові кошти в національній та іноземній валютах, передані їх власником або іншою особою за його дорученням у готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах. Операції, пов'язані з залученням грошових коштів на вклади, називаються

депозитними.

Практично всі клієнтські рахунки є депозитними. *Депозитним* може бути будь-який відкритий клієнту у банку рахунок, на якому зберігаються його грошові кошти.

За формою використання рахунків вони поділяються на: депозити (вклади) до запитання; термінові, або строкові, депозити; умовні депозити.

Вклади (депозити) до запитання розміщуються у банку на розрахунковому або поточному рахунку клієнта. Вони використовуються для здійснення поточних розрахунків власника рахунку з його партнерами. На вимогу клієнта кошти з поточного рахунку в будь-який час можуть вилучатися через видачу готівки, виконання платіжного доручення, сплату чеків або векселів. До вкладів до запитання прирівнюються внески з попереднім повідомленням банку про намір зняти гроші з рахунку (за умови, що термін повідомлення не перевищує одного місяця).

Вклади до запитання є нестабільними, що обмежує можливість їх використання банком для позичкових та інвестиційних операцій. Тому власникам поточних рахунків сплачується низький депозитний процент або **не** сплачується зовсім. В умовах відсутності (як правило) плати за депозити до запитання банки намагаються залучити клієнтів і стимулювати приріст поточних внесків за рахунок надання їм додаткових послуг та підвищення якості обслуговування. Це, зокрема, кредитування з поточного рахунку, пільги вкладникам в одержанні кредиту, використання зручних для клієнта форм розрахунків: застосування кредитних карток, чеків, розрахунково-консультативне обслуговування тощо.

Для покриття операційних витрат, пов'язаних з веденням поточних рахунків, банк стягує з клієнта комісійну винагороду. Комісія може утримуватися з депозитного процента. Деякі банки не стягують комісії з безпроцентних рахунків за умови зберігання на них стабільного залишку не нижче встановленого рівня.

До депозитів до запитання можна віднести і кредитові залишки на контокорентних рахунках. На цьому рахунку відбиваються всі операції банку з клієнтами, тобто видача позичок і здійснення платежів за дорученням клієнта, а також надходження виручки від реалізації продукції та інших грошових

переказів на користь клієнта і на погашення позичок. Інакше кажучи, контокорентний рахунок – активно-пасивний рахунок, що поєднує ознаки поточного позичкового. Кредитове сальдо за контокорентним рахунком означає, що клієнт має у своєму розпорядженні власні кошти, дебетове – що у клієнта виникла заборгованість перед банком за позичками.

Формою залучення банком вкладів до запитання є також поточний рахунок з овердрафтом. За режимом функціонування цей рахунок подібний до контокорентного. Проте якщо останній відкривається надійним клієнтам, котрі активно кредитуються, то при овердрафті таке позичання допускається від випадку до випадку, тобто має нерегулярний характер. Для цього рахунку характерний кредитовий залишок. Особовий рахунок з овердрафтом може відкриватися юридичним і фізичним особам, а також громадянам тоді, як контокорентний рахунок використовується тільки у відносинах банку з юридичними особами, отже, особовий рахунок з овердрафтом має ширшу сферу застосування.

Одним із видів депозитів до запитання є залишок коштів на кореспондентських рахунках, відкритих у даному банку іншими банками.

Строкові вклади – це кошти, що розміщені у банку на певний строк і можуть бути знятими після закінчення цього терміну або після попереднього повідомлення банку за встановлений період (не менше одного місяця). Вилучення строкових вкладів відбувається переказуванням грошей на поточний рахунок або готівкою з каси банку. Строкові вклади є для банків кращим видом депозитів, оскільки вони стабільні і зручні в банківському плануванні. За ними сплачується високий депозитний процент, рівень якого диференціюється залежно від терміну, виду внеску, періоду повідомлення про вилучення, загальної динаміки ставок грошового ринку та інших умов.

Строкові вклади є джерелом одержання прибутків їх власниками. Вони оформляються угодою між вкладником і банком. Банки самостійно розробляють форму депозитної угоди. Вона укладається в двох примірниках, один з яких зберігається у клієнта, а другий – у банку. В угоді передбачається сума вкладу, термін, протягом якого вклад зберігатиметься у банку, розмір

деPOSITного процента, обов'язки та права вкладника і банку, відповідальність сторін за недотримання умов депозитної угоди. Деякі банки встановлюють мінімальний розмір строкового вкладу, величина якого залежить від орієнтації банку на відповідного вкладника (дрібного, середнього, великого).

У свою чергу, банк бере на себе зобов'язання своєчасно виконати всі умови угоди і відповідати за їх порушення, що виявляється в установленні пені або штрафів за невчасну видачу коштів власникові депозитного рахунку або виплату процентів.

Спори, що виникають між банком і вкладником, вирішуються у судовому порядку. Строкові вклади не використовуються для здійснення поточних платежів. Якщо вкладник бажає змінити суму вкладу (зменшити або збільшити), то він може розірвати депозитну угоду і переоформити свій строковий вклад на нових умовах. При достроковому вилученні коштів з термінового депозиту власник, як правило, позбавляється передбачених угодою процентів. У цьому разі проценти знижуються до рівня, передбаченого закладами до запитання.

Отже, пасивні депозитні операції можна класифікувати:
за категорією вкладника:

- операції із залучення тимчасово вільних коштів юридичних осіб на поточні та вкладні (депозитні) рахунки;
- операції із залучення тимчасово вільних коштів фізичних осіб на поточні та вкладні (депозитні) рахунки;
- операції із залучення тимчасово вільних коштів банків-кореспондентів на кореспондентські та депозитні рахунки;

за строком:

- операції із залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб, банків-кореспондентів на банківські рахунки для обліку коштів на вимогу (поточні, кореспондентські) з метою по дальшого використання для проведення поточних розрахунків;
- операції із залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб, банків-кореспондентів на вкладні (депозитні) рахунки для зберігання протягом обумовленого договором періоду.

3. Суть і класифікація активів банку.

Активи комерційного банку – напрямки розміщення і використання ресурсів комерційного банку. Банківські активи утворюються в результаті активних операцій банку, тобто розміщення власних і залучених коштів з метою одержання доходу, підтримки ліквідності і забезпечення функціонування банку.

Під структурою активів розуміється співвідношення різних по якості статей активу балансу до валюти балансу. Активи банку можна групувати за критеріями:

- по призначенню;
- по термінах розміщення;
- по ліквідності;
- по суб'єктах.
- по ступені ризику;

По призначенню активи можна розділити на п'ять категорій:

1. Касові активи, що забезпечують ліквідність банку призначені для щоденного безперервного виконання банками своїх зобов'язань по безготівковому перерахуванню засобів і по видачі готівки з рахунків клієнтів. Як правило, доходів від розміщення засобів у такі активи банки не одержують. На їхню частку приходиться 15-20 % всіх активів банку.

До касових активів відносяться:

- кошти в касах банків, обмінних пунктах, банкоматах;
- кореспондентський рахунок у центральному банку;
- кореспондентські рахунки в комерційних банках;
- засоби перераховані у фонд обов'язкових резервів у центральному банку.

2. Працюючі активи – активи, що приносять доход, мають невеликий термін обертання. В даний час у структурі працюючих активів найбільшу частку має кредитування різних галузей народного господарства. На долю працюючих активів приходиться 55-70 % всіх активів банку.

Працюючі активи включають:

- депозити в ЦБ;
- міжбанківські кредити видані і депозити в комерційних банках;

- кредити небанківським позичальникам;
- факторингові операції;
- короткострокові вкладення в державні боргові зобов'язання, у боргові зобов'язання й акції для перепродажу;
- векселя в портфелі банку.

3. Інвестиційні активи – довгострокові вкладення банку у виді прямих чи портфельних інвестицій. Метою таких вкладень є диверсифікація ризиків, забезпечення підвищених доходів у майбутньому, розширення сфери впливу банку і т.д. Частка таких активів – 3-10 %.

Інвестиційні активи включають:

- акції і боргові зобов'язання придбані для інвестування;
- векселя з терміном погашення більше 1 року;
- прями інвестиції: участь у дочірніх фірмах, внески в статутний капітал юридичних осіб і т.д.

4. Позаоборотні активи – призначені для забезпечення виконання комерційним банком своїх прямих функцій. Комерційні банки повинні чи здобувати орендувати приміщення, транспортні засоби, комп'ютери, програмно-технічне забезпечення, засоби комунікації і т.д. Частка таких активів складає 10-15 %.

Позаоборотні активи включають:

- основні засоби;
- капітальні вкладення;
- нематеріальні активи;
- господарські матеріали і МШП.

5. Інші активи. До числа інших активів відносять кошти в розрахунках, дебіторська заборгованість, транзитні рахунки, витрати майбутніх періодів і т.д. Частка таких активів складає 0-10 %. Занадто висока питома вага інших активів може свідчити про негативні тенденції в діяльності банку.

По ліквідності активи банку поділяються на :

1. Високоліквідні (готівка, дорогоцінні метали, засоби в ЦБ);
2. Ліквідні (кредити і платежі на користь банку з терміном виконання до 30 днів, легкореалізовані цінні папери й інші цінності);

3. Низьколіквідні (кредити, видані банком, розміщені депозити з терміном погашення, що залишився, понад рік);

4. Малоліквідні (довгострокові інвестиції, необоротні активи, прострочена заборгованість і т.д.).

Якість активів визначається потенційною зворотністю вкладених коштів в установлений договором термін з урахуванням нарахованих відсотків (для працюючих активів) або можливістю реалізувати даний актив за ціною, не меншу його балансової вартості (для необоротних активів) .

Суть ліквідності складається в можливості своєчасної реалізації вартості активу. Основним параметром по який визначається ліквідність активу є час, необхідний для його реалізації і перетворення в абсолютно ліквідні кошти – гроші. Фактори, що впливають на ліквідність банку поділяються на внутрішні (відповідність активних і пасивних операцій по термінах погашення, достатність власних і стабільність залучених ресурсів, позитивні результати діяльності) і зовнішні (розвиненість грошового і фінансового ринків, якість Управління банківською системою країни).

Усі показники ліквідності поділяються на групи:

- достатності власних засобів;
- співвідношення активних і пасивних операцій по термінах і змісту;
- якість і ризикованість активів;
- структури і стабільності пасивів;
- прибутковості і рентабельності.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Визначте поняття банківських ресурсів?
2. Охарактеризуйте основні види активів банку?
3. Які принципи рефінансування банків?
4. Назвіть класифікаційні ознаки пасивів банку?
5. Що таке вклад (депозит)?

Тестові завдання:

1. Депозит, залучений банком, на термін не більше одного дня, називається:

- A. депозит - овернайт;
- B. умовний депозит;
- C. депозит до запитання;
- D. строковий депозит.

2. До методів рефінансування НБУ комерційних банків належить:

- A. кредит овернайт;
- B. операції РЕПО;
- C. кількісний або процентний тендер;
- D. всі відповіді правильні.

3. Найбільшу частку в структурі банківських ресурсів займають:

- A. власні кошти;
- B. статутний фонд;
- C. залучені і позичені кошти;
- D. резервний фонд.

4. Який із цих депозитів не належить до депозитів до запитання?

- A. контокорентний рахунок;
- B. поточний рахунок;
- C. обов'язковий залишок на поточному рахунку;
- D. рахунок з овердрафтом.

5. Пряме або опосередковане володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу банку, називається:

- A. адекватністю капіталу;
- B. істотною участю в капіталі;
- C. монопольною участю в капіталі;
- D. правильної відповіді нема.

Тема 5. УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ

План:

1. Необхідність і суть управління активами та пасивами банку. Підходи до управління активами та пасивами.

2. Організація процесу управління активами та пасивами банку.

3. Методи управління пасивами банків. Особливості управління активами банків.

1. Необхідність і суть управління активами і пасивами банку

У сучасній банківській практиці під управлінням активами і пасивами (УАП) прийнято розуміти інтегрований підхід до управління фінансовими потоками банку, за якого активи, зобов'язання та капітал розглядаються у нерозривній єдності і спрямовуються на досягнення стратегічної мети банківської діяльності. Суть управління активами і пасивами полягає у координуванні управлінських рішень щодо проведення активних і пасивних банківських операцій так, що це приводить структуру динамічного банківського балансу у відповідність до обраної банком стратегії і тактики.

Однак таке розуміння взаємозв'язку активів і пасивів не завжди було характерне для банкірів. З огляду на історичний розвиток поглядів на управління фінансовими потоками в комерційному банку розрізняють три основні підходи:

- 1) через управління активами;
- 2) через управління пасивами;
- 3) через управління активами і пасивами (інтегрований підхід).

Хоча ретроспективно ці підходи є послідовними етапами розвитку стратегій управління банківськими фінансами, проте у сучасній банківській практиці, зокрема у вітчизняній, вони існують паралельно.

Управління банком через активи

З часу заснування банків і до 1960-х років в міжнародній практиці керівництво кредитними установами здійснювалось

переважно через управління активними операціями. За такого підходу банкіри сприймали джерела формування ресурсів — зобов'язання і капітал – як такі, що не залежать від їхньої діяльності, а визначаються, головню, можливостями та потребами клієнтів і акціонерів банку. Вважалося, що банк не може вплинути на обсяги, вартість та структуру залучених коштів, оскільки клієнти банку нібито самі визначають кількісне співвідношення між депозитами, вкладами та поточними рахунками, які вони мають намір відкрити в банківській установі. В такому разі ключова сфера прийняття рішень керівництвом банку пов'язується не із залученням коштів, а із розміщенням активів. Управлінські рішення здебільшого стосуються того, кому надавати обмежені обсяги наявних кредитних ресурсів і якими мають бути умови позички.

Потреби ліквідності за такого підходу задовольняються підтриманням значної частини активів у високоліквідній формі, придбанням достатньої кількості державних цінних паперів, а також завдяки поміркованому управлінню кредитним портфелем. Більшість банківських кредитів у такому разі мають бути короткостроковими або виданими на строки, що відповідають сезонним потребам клієнтів, з рівномірним погашенням протягом усього ділового циклу. Проте на практиці ці вимоги не завжди дотримуються, особливо коли економіка перебуває у стадії спаду. Тоді нерідко виникає необхідність реструктуризації деяких видів кредитів (наприклад, їх пролонгації), а отже, потрібно шукати нові джерела коштів для підтримання цих кредитів.

Переваги стратегії управління активами полягають у відносній простоті застосування, оскільки рішення приймаються лише щодо одного аспекту банківської діяльності – розміщення активів, а для управління ліквідністю застосовуються найпростіші методи, які не потребують значних ресурсних витрат. Банк не має потреби залучати висококваліфікований персонал, завдяки чому вдається скорочувати витрати на підготовку та оплату праці фахівців.

Вади цієї стратегії полягають у тому, що вона не дозволяє максимізувати прибуток. Адже, з одного боку, банк відмовляється від управління залученими коштами і, отже, від

впливу на їхню вартість. З іншого боку, велика частина банківських активів має знаходитись у високоліквідній формі для підтримання достатнього рівня ліквідності, що призводить до зменшення доходів.

Стратегії управління активами притаманна своя логіка і в деяких випадках, наприклад в умовах жорсткого регулювання видів депозитних та недепозитних джерел коштів і відсоткових ставок за ними, вона цілком виправдана. В Україні частина банків використовує зазначений підхід до управління частіше, ніж інші методи, що зумовлено рядом причин. До об'єктивних причин можна віднести те, що доходи переважної частини населення України істотно нижчі порівняно з багатьма іншими країнами світу. Це не сприяє заощадженню грошей, а отже, звужує можливості банків щодо залучення коштів. Банки змушені працювати в умовах обмеженого обсягу кредитних ресурсів і, як наслідок, керувати банком через розміщення активів.

Для багатьох банків такий підхід є простим, зрозумілим і звичним, а невисокий рівень кваліфікації банківських менеджерів не дозволяє застосовувати на практиці підходи до управління складніші, ніж управління активами. Інколи застосування цього підходу виправдане і пояснюється специфікою діяльності банку. Наприклад, розгалужена мережа філій «Ощадбанку» дозволяє формувати велику за обсягом ресурсну базу без застосування спеціальних прийомів управління пасивами, а тому сфера прийняття управлінських рішень пов'язується переважно з ефективним проведенням активних операцій.

Проте у сучасних умовах дедалі більше вітчизняних банків досягають тієї стадії розвитку, за якої актуальним стає інтегрований підхід до управління активами і пасивами.

Управління банком через пасиви

Управління банком через пасиви набуло розвитку в міжнародній банківській справі у 60–70-х роках ХХ ст. У цей період в банківському середовищі визріло розуміння того, що існують певні інструменти впливу на обсяги, вартість та структуру залучених коштів. Відтак банкіри почали управляти не лише активами, але й пасивами.

Цей період характеризувався зростанням відсоткових ставок на міжнародних ринках та інтенсивною конкуренцією у сфері залучення коштів. Це змусило банки приділяти значну

увагу пошукам нових джерел фінансування, а також контролю за структурою та вартістю депозитних і недепозитних зобов'язань, що й дало поштовх до формування стратегії управління банком через пасиви. Йшлося, по суті, про встановлення контролю над джерелами коштів банку аналогічно до контролю над активами.

Управління банком через пасиви уможливило поступову реструктуризацію банківських балансів в напрямі мінімізації витрат за залученими коштами і, в підсумку, збільшення прибутку і капіталу. Вибір оптимальних співвідношень між обсягами різних видів депозитних джерел та капіталом, які забезпечували бажаний рівень стабільності фондів, дозволяв банкам надавати довгострокові кредити, які є високодохідними, але більш ризиковими і потребують довгострокових інвестицій. Для забезпечення бажаного обсягу, структури та рівня витрат за пасивами банки почали застосовувати як цінові, так і нецінові методи управління залученими коштами.

Слід підкреслити, що управління фінансовими потоками банку через пасиви не виключає паралельного управління активами, однак проблема полягає у розмежуванні та автономному застосуванні кожного із цих підходів. У такому разі структурні підрозділи банку, які відповідають за залучення коштів, організаційно відокремлені від кредитних та інвестиційних відділів і не мають інформації про можливі напрями ефективного використання ресурсів. Головний недолік полягає в тому, що кошти залучаються без урахування ефективних напрямів їх розміщення, тобто за принципом «чим більше, тим краще». У період економічних підйомів, коли попит на кредитні ресурси зростає, такий підхід може бути виправданим і корисним. Проте під час зниження активності, коли попит на кредити обмежений, автономне управління активами і пасивами банку може призвести до значного скорочення прибутків і навіть завдати збитків.

Перевагою управління банком через пасиви є потенційна можливість збільшення прибутків встановленням контролю за операційними витратами та точнішим прогнозуванням потреби банку в ліквідних коштах.

Практика роботи окремих українських банків повною мірою відображає недоліки автономного підходу до управління активами і пасивами. Досить високий рівень кредитних ставок на

вітчизняному ринку не дозволяє позичальникам активно використовувати інструментарій кредитування в своїй діяльності, і банки, залучивши кошти, все частіше стикаються з проблемою їх ефективного та надійного розміщення. Разом з тим управління банками через пасиви залишається в Україні найпоширенішим, що знаходить підтвердження, зокрема, в процесах активного регулювання банками рівня депозитних ставок як основного інструмента управління залученими коштами.

У цілому управління банками через пасиви в міжнародній банківській практиці переважало недовго, проте стимулювало розвиток технологій і методів управління залученими коштами, ставши перехідним етапом до застосування ефективніших прийомів управління.

2. Організація процесу управління активами і пасивами банку

Упровадження інтегрованого підходу до управління активами і пасивами в банку починається зі створення спеціального комітету при Раді директорів, який називається Комітет з управління активами і пасивами (КУАП, або ALKO). До складу Комітету входять представники управління фінансовими операціями банку, кредитного та інвестиційного підрозділів, підрозділів економічного аналізу та прогнозування, головний бухгалтер, головний економіст, керівники великих філій. Комітет діє не на постійній основі, а збирається із визначеною періодичністю для координації процесу управління в усіх сферах діяльності банку. Така практика дозволяє створити робочий орган, повноважень якого достатньо для реалізації покладених на нього функцій.

Основні функції КУАП:

- 1) визначення рівня та меж допустимого ризику;
- 2) визначення потреб у ліквідних коштах;
- 3) оцінювання величини та достатності капіталу;
- 4) прогнозування й аналіз коливань відсоткових ставок;
- 5) прийняття рішень про хеджування ризиків;
- 6) оцінювання змін у доходах і витратах;
- 7) визначення прийнятної структури та якості кредитного й інвестиційного портфелів;

- 8) калькулювання цін на банківські послуги;
- 9) додаткові питання з управління активами та пасивами.

Прийняті Комітетом управлінські рішення виконуються працівниками казначейства банку та інших структурних підрозділів з відповідних напрямів діяльності. Казначейство, або департамент активних і пасивних операцій, є основним робочим підрозділом комерційного банку, який реалізує управлінські рішення КУАП.

Наступний щабель в ієрархічній структурі займає казначей банку, який очолює казначейство і підпорядковується Раді директорів. Власне казначейство як організаційна одиниця банку складається з трьох структурних підрозділів: фронт-офіс (front-office), мідл-офіс (middle-office) та бек-офіс (back-office).

Кожен із офісів має власне призначення та функції. Так, *фронт-офіс* займається проведенням операцій на відкритих фінансових ринках і забезпечує виконання основних функцій казначейства банку. Структура фронт-офісу складається з таких відділів:

- 1) валютних (ділінгових) операцій;
- 2) операцій на грошовому ринку (короткострокові);
- 3) операцій на ринку капіталів (довгострокові);
- 4) операцій з деривативами;
- 5) емісійних операцій;
- 6) операцій з акціонерним капіталом;
- 7) власних торгових операцій;
- 8) управління активами та пасивами.

За винятком відділу управління активами та пасивами банку, всі означені відділи підпорядковуються казначею банку. Структурно кожен із відділів фронт-офісу, крім двох (управління активами і пасивами та власних торгових операцій), поділяється на два сектори: міжбанківських операцій (гуртові операції) та операцій, які здійснюються за кошти та замовленням клієнтів (роздрібні операції). Структурні підрозділи казначейства мають право на самостійне прийняття рішень щодо проведення фінансових операцій в межах встановлених для кожного з них лімітів, перевищення яких можливе лише за умови додаткового узгодження з вищим керівництвом банку. Ліміти для структурних підрозділів, видів банківських операцій чи індивідуальні для дилерів затверджуються Комітетом з

управління активами та пасивами банку.

Відділ управління активами та пасивами проводить фінансові операції для зниження ризиків всього банку (а не лише казначейських), а його керівник підпорядковується не казначею, а безпосередньо фінансовому директору. Цей структурний підрозділ банку забезпечує підтримання ліквідності, проводить операції хеджування ризиків, коригує валютні позиції банку. Це означає, що фахівці відділу мають право здійснювати фінансові операції на всіх ринках – фондовому, валютному, строковому та ін.

Особливе місце в структурі фронт-офісу належить відділу власних торгових операцій (proprietary trading), основним призначенням якого є проведення спекулятивних операцій для підвищення прибутків банку. Іноді такі підрозділи називають відділами незалежних спекулянтів або торгівців. За умови виникнення сприятливої кон'юнктури ринку фахівці відділу можуть проводити будь-які фінансові операції – валютні, з цінними паперами, деривативами та іншими інструментами на власний розсуд. Для уникнення занадто високих ризиків, пов'язаних з проведенням фінансових операцій спекулятивного характеру, відділу власних торгових операцій встановлюються досить строгі ліміти. Контроль за їх дотриманням здійснюється через складання звітності в режимі реального часу (on-line), яка негайно потрапляє в мідл-офіс.

Мідл-офіс забезпечує дотримання законодавчих вимог та внутрішньобанківських правил і лімітів під час проведення казначейських операцій банку. Основна його функція полягає в проведенні аудиту операцій, здійснених працівниками фронт-офісу, в режимі моніторингу. Всі повідомлення, що надходять з фронт-офісу, фіксуються в комп'ютерній мережі мідл-офісу та контролюються на предмет відповідності лімітам, встановленим як за клієнтськими, так і за власними операціями банку. Також контролюється додержання особистих лімітів дилерами різних рангів.

Такий метод управління, як встановлення системи внутрішніх лімітів, дозволяє керівництву банку здійснювати оперативний контроль за поточною діяльністю всіх підрозділів фронт-офісу, а також аналізувати ефективність їх діяльності,

порівнюючи фактичні результати з прогнозованими та виявляючи причини відхилень. У стратегічному аспекті встановлення системи лімітів сприяє зниженню ризикованості банку, а в підсумку, і підвищенню ринкової цінності банківської установи.

Важливо те, що мідл-офіс підпорядковується не казначею банку, а безпосередньо директору з аудиту. Це дозволяє дотримуватися основного правила аудиту – незалежності аудиторської служби від безпосереднього керівництва, в даному разі – казначея банку. Інформація про виявлені в мідл-офісі відхилення від нормативів, лімітів або вимог законодавства негайно повідомляється у відповідні підрозділи фронт-офісу для проведення коригуючих дій (якщо така можливість існує).

Після реєстрації в мідл-офісі інформація про здійснені фронт-офісом фінансові операції надходить у *бек-офіс*. Тут всі повідомлення, одержані у вигляді комп'ютерних сліпів (тікетів), перевіряються на наявність необхідних реквізитів та відповідного документального підтвердження. Надалі робляться бухгалтерські проведення, а в деяких банках складається навіть власний баланс казначейства. Отже, бек-офіс виконує функції бухгалтерії казначейства. У великих зарубіжних банках щоденно реєструється близько 1500 повідомлень (сліпів). Хоча бек-офіс організаційно належить до казначейства банку, але його керівник підпорядковується не казначею, а безпосередньо головному бухгалтерові банку (в зарубіжних банках – це посада виконавчого директора).

Підпорядкованість та організація роботи мідл-офісу і бек-офісу зорієнтована на реалізацію базового принципу контролю – принципу незалежності. Такий підхід до організації роботи казначейства дозволяє і службі внутрішнього аудиту, і бухгалтерії казначейства якісно виконувати свої функції та знизити ризик недобросовісного втручання з боку вищих посадових осіб банку. Це особливо важливо з огляду на те, що казначейство, крім власних операцій, виконує заявки інших структурних підрозділів банку, а отже, мідл-офіс і бек-офіс фактично контролюють більшу частину всіх банківських операцій.

На вибір організаційної структури казначейства

впливають, насамперед, власні позиції, можливості і потреби банківської установи. Наведена організаційна структура казначейства занадто складна для українських банків, а окремі відділи фронт-офісу взагалі створювати немає потреби, оскільки існування суттєвих обмежень та строгого регулювання окремих фінансових операцій практично унеможливило їх проведення.

3. Методи управління пасивами банків. Особливості управління активами банків.

Розвиток та вдосконалення діяльності фінансових ринків, перетворення їх на світові ринки, інтенсивне впровадження сучасних засобів зв'язку та інформаційних технологій спричинилися до того, що мінливість і непередбачуваність стали основними характеристиками відсоткових ставок. Якщо ризик ліквідності зменшується завдяки можливостям, які надає розвинений фінансовий ринок, то ризик зміни відсоткових ставок на цьому ринку, навпаки, значно зростає.

Для управління таким параметром, як обсяги активів і зобов'язань банку, використовується метод гепу.

Геп-менеджмент

У процесі управління активами та зобов'язаннями для встановлення контролю над рівнем ризику відсоткової ставки оцінюється чутливість окремих статей та банківського балансу в цілому до відсоткового ризику. Індикатором чутливості балансу до відсоткового ризику є показник *gepu* (від англ. *gap* — розрив, дисбаланс).

Для визначення показника гепу всі активи і пасиви банку поділяють на дві групи – чутливі до змін відсоткової ставки та нечутливі до таких змін. Очевидно, що такий поділ можна здійснити лише в межах конкретно визначеного часового інтервалу. Адже якщо часовий інтервал не зафіксовано, то в довгостроковій перспективі всі активи чи пасиви банку буде колись переоцінено чи повернено до банку, а отже, їх слід визнати чутливими до зміни відсоткової ставки.

Для цього весь часовий горизонт, протягом якого банк планує проаналізувати відсотковий ризик, поділяють на періоди (часові інтервали). У межах кожного з періодів структура балансу вважається фіксованою. Це дозволяє управляти співвідношеннями обсягів різних видів активів і зобов'язань,

елімінуючи вплив такого параметра, як час. Тривалість цих часових інтервалів обирається довільно, наприклад, відповідно до прогнозованих моментів зміни відсоткових ставок на ринку (здебільшого 90 днів).

Актив чи пасив є *чутливим до змін відсоткової ставки*, якщо впродовж зафіксованого інтервалу він задовольнятиме принаймні одну з таких умов:

- дата перегляду плаваючої відсоткової ставки потрапляє в межі зафіксованого часового інтервалу;
- строк погашення настає в цьому інтервалі;
- термін проміжної або часткової виплати основної суми настає в зафіксованому інтервалі;
- зміна базової ставки (наприклад, облікової ставки НБУ), покладеної в основу ціноутворення активу чи зобов'язання, можлива або очікується протягом цього самого часового інтервалу і не контролюється банком.

До нечутливих активів та зобов'язань належать такі, доходи та витрати за якими впродовж аналізованого періоду не залежать від зміни відсоткових ставок на ринку.

Показник гепу визначається як різниця між величиною чутливих активів та чутливих зобов'язань банку в кожному із зафіксованих інтервалів:

$$GAP(t) = FA(t) - FL(t), (1)$$

де $GAP(t)$ — величина гепу (у грошовому вираженні) в періоді t ; $FA(t)$ — активи, чутливі до зміни відсоткової ставки в періоді t ; $FL(t)$ — пасиви, чутливі до зміни ставки в періоді t .

Геп може бути додатним, якщо активи, чутливі до змін ставки, перевищують чутливі зобов'язання ($FA(t) > FL(t)$), або від'ємним, якщо чутливі зобов'язання перевищують чутливі активи ($FA(t) < FL(t)$).

Збалансована позиція, коли чутливі активи та зобов'язання рівні між собою, означає нульовий геп. За нульового гепу маржа банЧку буде стабільною, незалежно від коливань відсоткових ставок, а відсотковий ризик – мінімальним. Проте одержати підвищений прибуток завдяки сприятливій зміні відсоткових ставок на ринку за нульового гепу неможливо.

І додатний, і від'ємний геп надають банку потенційну можливість отримати більшу маржу, ніж у разі нульового гепу.

Для визначення співвідношення чутливих активів і зобов'язань банку використовують коефіцієнт гепу — $FGAP(t)$, який обчислюється як відношення чутливих активів до чутливих зобов'язань:

$$FGAP(t) = \frac{FA(t)}{FL(t)} \quad (2)$$

Якщо коефіцієнт гепу більший за одиницю, то це означає, що геп додатний, коли менший — геп від'ємний. Якщо коефіцієнт дорівнює одиниці, то геп нульовий.

Головна ідея управління гепом полягає в тому, що величина та вид (додатний або від'ємний) гепу мають відповідати прогнозам зміни відсоткових ставок.

Правило управління гепом:

– якщо геп додатний, то зі зростанням відсоткових ставок маржа банку зростатиме і, навпаки, у разі їх зниження маржа зменшуватиметься;

– якщо геп від'ємний, то зі зростанням відсоткових ставок маржа банку зменшуватиметься, а з їх зниженням — збільшуватиметься.

Це означає, що для банку не так вже й важливо, як змінюються відсоткові ставки на ринку. Головне — щоб геп відповідав тому напрямку руху ставок, який забезпечить підвищення прибутку, тобто був додатним за підвищення ставок і від'ємним — за їх зниження.

Проте менеджменту банку слід пам'ятати, що потенційна можливість одержання додаткового прибутку супроводжується підвищеним рівнем відсоткового ризику. Якщо прогноз зміни ставок виявиться помилковим або не справдиться, то це може призвести до зниження прибутку і навіть до збитків. Отже, за наявності в банку додатного чи від'ємного гепу цілком реальною є як імовірність одержання додаткових прибутків, так і ймовірність фінансових втрат.

Тому геп є *мірою відсоткового ризику*, на який наражається банк протягом зафіксованого часового інтервалу. Незалежно від того, додатний чи від'ємний геп має банк, чим більша абсолютна величина гепу, тим вищий рівень відсоткового ризику бере на себе банк і тим більше змінюється його маржа.

Але ні абсолютна величина гепу, ні коефіцієнт гепу не

дають уявлення про те, яка частина активів чи пасивів банку залежить від зміни відсоткової ставки. Для контролю за рівнем відсоткового ризику використовують індекс відсоткового ризику.

Індекс відсоткового ризику дорівнює відношенню абсолютної величини гепу до робочих активів і виражається у відсотках:

$$IR(t) = \frac{|GAP(t)|}{A} 100, \quad (3)$$

де $IR(t)$ — індекс відсоткового ризику; A — робочі активи банку.

Індекс відсоткового ризику показує, яка частина активів (коли геп додатний) чи пасивів (коли геп від'ємний) може змінити свою вартість у зв'язку зі зміною ринкових ставок, а отже, вплинути на ринкову вартість усієї банківської установи. Індекс розраховується без урахування знаку, оскільки й додатний, і від'ємний геп можуть призвести до збитків.

Через установлення лімітів індексу відсоткового ризику банк може здійснювати контрольну функцію. Ліміт індексу визначає той рівень ризику відсоткової ставки, який банк вважає за доцільне на себе взяти. У практиці роботи зарубіжних банків ліміт індексу відсоткового ризику встановлюється, як правило, на рівні 20—25 %, хоча твердих норм не існує.

Головне завдання менеджменту банку в процесі управління гепом — досягти відповідності між видом гепу та прогнозом зміни напрямку, швидкості й рівня відсоткових ставок. Необхідною умовою управління гепом є наявність надійного прогнозу (або можливість зробити такий прогноз) та передбачуваність економічної ситуації.

Таким чином, метод гепу дозволяє банкові контролювати відсотковий ризик у зафіксованому часовому інтервалі, а також оцінювати можливі зміни маржі банку.

Метод кумулятивного гепу

Метод гепу дає можливість банку зважено керувати співвідношенням обсягів активів і зобов'язань банку, проте на практиці виникає необхідність одночасного управління і обсягами, і строками фінансових потоків банку. Для цього застосовують метод кумулятивного гепу.

Метод кумулятивного гепу дає змогу управляти

співвідношенням чутливих активів і зобов'язань не лише у певний момент часу (статичний аналіз), а й враховувати при цьому часовий компонент (динамічний аналіз). Зміст методу полягає в тому, що в кожному з інтервалів, на які поділено досліджуваний період (часовий горизонт), зіставляються чутливі активи та зобов'язання й обчислюється геп. Оскільки показник гепу тісно пов'язаний з конкретним часовим інтервалом, то показників гепу буде стільки, скільки й часових інтервалів.

Кумулятивний (нагромаджений) геп — це алгебраїчна сума (з урахуванням знаку) гепів у кожному з часових інтервалів, на які поділено часовий горизонт. Для обчислення показника кумулятивного гепу в кожному з інтервалів знаходять алгебраїчну суму гепів за попередні періоди:

$$KGAP(T) = \sum_{i=1}^T GAP_i(t)$$

де $KGAP(T)$ — кумулятивний геп; T — часовий горизонт; $i = \overline{1, T}$.

Показник кумулятивного гепу свідчить про незбалансованість (різницю) між загальним обсягом чутливих активів і зобов'язань, які протягом часового горизонту можуть бути переоцінені.

За економічним змістом кумулятивний геп — це інтегральний показник, що відбиває рівень ризику відсоткових ставок, на який наражається банк упродовж розглянутого часового горизонту. Банк може управляти цим ризиком, установлюючи ліміт кумулятивного гепу як максимально допустиму його величину та приводячи структуру чутливих активів і зобов'язань у відповідність з установленим лімітом.

По суті метод гепу є окремим випадком методу кумулятивного гепу, тому такі інструменти аналізу, як індекс відсоткового ризику та модель гепу, можуть бути узагальнені заміною у розглянутих вище формулах показника гепу на показник кумулятивного гепу.

Таким чином, індекс відсоткового ризику дорівнює відношенню абсолютної величини кумулятивного гепу (в кожному з періодів) до робочих активів (у відсотках):

$$IR(t) = \frac{|KGAP(T)|}{A} \cdot 100$$

де $IR(t)$ — індекс відсоткового ризику; A — робочі активи банку.

Слід зазначити, що класична модель гепу забезпечує прийнятну точність оцінок лише в тому разі, коли відсоткові інструменти, які аналізуються, достатньо однорідні, а механізми їх ціноутворення орієнтовано на домінуючу на ринку відсоткову ставку. Наприклад, на міжнародних ринках такою ставкою є LIBOR, хоч існують ще й інші індикатори — ставки за казначейськими векселями, ставки першокласного позичальника (prime-rate) та ін. На ринках, де механізми взаємовпливу відсоткових ставок ще не сформувалися, а зміни деяких із них позначено певним суб'єктивізмом (наприклад, зміну облікової ставки НБУ), точніші результати дає удосконалений підхід до аналізу гепу.

За цього підходу чутливі активи та зобов'язання банку слід розподілити на групи за однорідністю економічного змісту та механізмів ціноутворення. Наприклад, в одну групу включити міжбанківські кредити надані та отримані, в іншу — депозити до запитання та короткострокові кредити і т. д.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «геп-менеджмент»?
2. Які основні підходи управління фінансовими потоками?
3. Охарактеризуйте інтегрований підхід до управління активами і пасивами?
4. Дайте визначення поняття «дюрація»?
5. Як відбувається механізм імунізації балансу банку?

Тестові завдання:

1. Надання позик фізичним особам на задоволення їх споживчих потреб, називається:

- A. акцептне кредитування;
- B. споживче кредитування;
- C. авальне кредитування;

D. чекове кредитування.

2. Ймовірність втрати банком частки прибутку або понесенням збитків в процесі кредитування називається:

- A. кредитним ризиком;
- B. інвестиційним ризиком;
- C. ризиком капіталовкладень;
- D. кредитною діяльністю в умовах невизначеності.

3. Продовження строку дії кредитних договорів називається:

- A. пролонгація кредиту;
- B. прострочення кредиту;
- C. відстрочення кредиту;
- D. авансування.

4. Кредит, що надається одночасно двома чи більше незалежними кредиторами, називається:

- A. паралельним;
- B. синдикованим;
- C. комплексним;
- D. проміжним.

5. НБУ може прийняти рішення щодо підтримки ліквідності банку, якщо:

- A. термін діяльності банку не менше 1 року після отримання ліцензії;
- B. має активи, які можуть бути передані в заставу;
- C. несвоєчасно погашає отримані раніше кредити;
- D. термін діяльності банку не менше 1 року після отримання ліцензії та має активи, які можуть бути передані в заставу.

Тема 6. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ БАНКУ

План:

- 1. Форми фінансової звітності.**
- 2. Показники прибутковості банку.**
- 3. Проблеми та перспективи впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) у банківській діяльності України.**

1. Форми фінансової звітності

Завершальним етапом облікового циклу фінансового бухгалтерського обліку є процес складання та подання фінансової звітності. Вона складається як для потреб менеджменту, так і для зовнішніх користувачів. Як уже зазначалося, основною метою складання фінансових звітів є надання користувачам для прийняття економічних рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та грошові потоки банку.

Насамперед фінансові звіти мають правдиво відобразити фінансову інформацію щодо банку. Необхідною умовою правдивого відображення діяльності банку є подання інформації у певному форматі та за показниками, які забезпечують якісні характеристики фінансових звітів.

Основні вимоги щодо форм фінансової звітності банку такі:

- відповідність національним та міжнародним стандартам з бухгалтерського обліку;
- складання на підставі даних бухгалтерського обліку;
- оптимальність за кількістю і складом показників що відображаються у фінансових звітах;
- розкриття кількісних та якісних характеристик господарського факту, явища чи процесу, які відображаються у фінансовому звіті;
- зручність формату форм фінансової звітності для заповнення, розроблення та створення програм електронної обробки інформації.

Якісні характеристики визначають ступінь корисності інформації, що містять фінансові звіти. Виділяють такі якісні

характеристики фінансової інформації: дохідливість, доречність, достовірність і зіставність.

1. **Дохідливість** – це якість інформації. Інформація, що включена до форм звітності має бути зрозумілою користувачам. Однак це не означає, що користувачі зможуть правильно зрозуміти зміст фінансових звітів без необхідних базових знань у галузі банківського бізнесу, економіки та бухгалтерського обліку. Тому інформація про складні поняття, яка є корисною для прийняття рішень, не повинна виключатись із звітності через складність розуміння її окремими користувачами. Отже, інформація, яка подається у фінансових звітах, має бути розрахована на її розуміння та однозначне тлумачення користувачами.

2. **Доречність** означає здатність інформації впливати на рішення, що приймаються. Для користувачів інформація є доречною, якщо вона дає їм змогу оцінити минулі, поточні події та зробити прогноз майбутніх подій і виходячи з отриманих висновків прийняти обґрунтоване економічне рішення щодо діяльності банку. Доречність інформації визначається її суттєвістю, своєчасністю та можливістю використання для прогнозування.

Звітна інформація вважається суттєвою тоді, коли її упущення або неправильний виклад можуть вплинути на реальну оцінку діяльності банку та його фінансовий стан.

Фінансові звіти мають бути надані користувачам своєчасно, тобто у строки, що забезпечують ефективне використання звітної інформації. Найвірогідніша інформація втрачає свою корисність, якщо вона надана користувачам із запізненням. Згідно з термінами подання фінансової звітності, затвердженими чинним законодавством, квартальна фінансова звітність надається банком не пізніше 25-го числа місяця, що настає за звітним кварталом, а річна — не пізніше 18 лютого наступного за звітним року.

Консолідована фінансова звітність має бути надана засновникам банку не пізніше 45 днів після закінчення звітного кварталу та не пізніше 15 квітня наступного за звітним року.

3. **Достовірність** інформації означає, що вона не містить помилок та похибок, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності. Вимоги щодо достовірності передбачають:

- сумлінність подання інформації. Кожна стаття звіту повинна з достатньою точністю піддаватись конкретній оцінці;
- змістовність інформації. Відображення максимальних обсягів інформації в межах форми;
- нейтральність. Подання звітної інформації не повинно мати вибіркового характеру для заздалегідь визначеного результату;
- відповідність. Для недопущення значних недооцінок чи переоцінок окремих елементів звітів необхідна повна точність у відображенні всіх показників діяльності банку.

4. **Зіставність** інформації означає надання користувачам можливості порівнювати:

- фінансові звіти банку за різні періоди;
- фінансові звіти різних банків.

Основна фінансова звітність – це звітність, що використовується більшістю користувачів для отримання інформації про фінансовий стан і діяльність банку, яка необхідна при прийнятті економічних рішень.

Повна фінансова звітність банку включає:

- балансовий звіт;
- звіт про фінансові результати;
- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал;
- примітки до фінансових звітів.

2. Показники прибутковості банку

Для підвищення фінансової стійкості банку велике значення має зростання його доходів, а отже, і прибутковості банку, що є одним із основних джерел поповнення власного капіталу банку. *Управління прибутковістю* – ще одна складова системи управління банком.

У світовій практиці спостерігається як постійне зростання банківських активів, так і рівня доходності за ними. І хоча збільшується частка доходів, отриманих у вигляді комісійної винагороди від надання банківських послуг, проценти, отримані від кредитних операцій банку, становлять основну частку банківських доходів. Ця тенденція властива й Україні. При цьому внаслідок слабкого розвитку ринку банківських послуг

банківські доходи формуються переважно у вигляді процентів за користування кредитними коштами, що були надані банком платоспроможним клієнтам.

Як уже зазначалося, *структура банківських доходів* має такий вигляд:

Доходи від проведення активних операцій:

- доходи від кредитування;
- доходи від інвестиційних операцій.

Доходи від комісійних операцій:

- доходи від розрахунково-касового обслуговування;
- доходи від факторингових операцій;
- доходи від лізингових операцій;
- інші доходи від комісійних операцій.

Інші доходи

Доходи від кредитування складаються з процентів за банківськими позиками, а також з облікових процентів, що отримуються при обліку векселів. Близько 70 % доходів банки отримують саме від надання позик.

Велике значення для зростання дохідності банків має інвестиційний портфель цінних паперів банку. Обсяги доходу з цього джерела залежать від розміру й структури інвестиційного портфеля, а також дохідності різних видів цінних паперів.

Основну масу доходу від комісійних операцій банки отримують у вигляді комісійної винагороди за розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів. Інші види комісійних доходів становлять незначну частку в загальному обсязі доходів, але такі операції, як факторингові, дедалі більше знаходять попит серед клієнтів банку та стають джерелом його додаткових доходів.

До інших видів доходу від комісійних операцій належать:

- комісія за надання гарантій та порук;
- плата за акцептні операції банку;
- плата за фінансування капітальних вкладень та інші інвестиційні послуги;
- комісійні за здійснення валютних операцій;
- комісійна винагорода за консалтинговими послугами.

Оскільки прибуток банку – це різниця між валовими доходами та валовими витратами банку, розглянемо структуру

його витрат.

Структура витрат банку.

Операційні витрати:

- сплачені проценти за залученими банком коштами;
- сплачена комісія;
- витрати на операції з цінними паперами;
- витрати на валютні операції;
- витрати на розрахунково-касове обслуговування;
- витрати на страхування майна, цінностей, ризику;
- інші операційні витрати.

Неопераційні витрати:

- витрати на утримання персоналу;
- витрати, пов'язані з експлуатацією основних фондів

банку;

- інші витрати.

Сплачені проценти за залученими банком ресурсами складають найбільшу частку в загальній сумі його витрат. Ці витрати становлять більш як половину всіх операційних витрат.

Комісійні витрати – це витрати, які здійснює банк у процесі проведення своїх активних операцій і надання послуг клієнтам, а також витрати з ведення кореспондентських рахунків.

Витрати на валютні операції – це витрати, що пов'язані з обслуговуванням зовнішньоекономічної діяльності клієнтів банку, веденням їхніх валютних рахунків та переказуванням коштів у іноземній валюті.

Неопераційні витрати включають: заробітну плату працівників банку, витрати на утримання приміщень та устаткування тощо.

До складу інших витрат належать витрати, які непередбачені іншими статтями. Це судові витрати, сплачені банком штрафи тощо.

У світовій практиці існує багато показників, які характеризують прибутковість банківських установ. Найважливішими показниками прибутковості банку, що використовуються в Україні, є такі:

1. ROA – прибутковість банківських активів;
2. ROE – прибутковість акціонерного капіталу банку;
3. SPRED – різниця між середньозваженою процентною

ставкою за активами та середньозваженою ставкою за пасивами;

ROA – показник, що характеризує відношення чистого прибутку банку після сплати податків до активів банку і показує, скільки чистого прибутку дає одиниця активів банку. Цей показник можна виразити такою формулою:

$$ROA = E/A,$$

де E – чистий прибуток банку;

A – активи банку.

ROA – показник ефективності роботи менеджерів банку, він показує, як вони справляються з завданням отримання чистого прибутку з активів банківської установи.

ROE – показник, що характеризує відношення чистого прибутку банку після сплати податків до акціонерного капіталу банку і виражається формулою:

$ROE = E/K$, де E – чистий прибуток банку; K – акціонерний капітал.

ROE – показник, що характеризує дохідність акціонерного капіталу банку та дорівнює розміру чистого прибутку, який отримуватимуть акціонери від інвестування свого капіталу.

SPRED – показник, що відображає, наскільки успішно банк виконує функцію посередника між вкладниками та позичальниками і наскільки гострою є конкуренція на грошовому ринку, учасником якого є установи банків. Посилення конкуренції приводить до скорочення різниці між доходами за активами та витратами за пасивами. Цей показник визначається за формулою:

$SPRED = (\text{Процентні доходи} / \text{Дохідні активи}) - (\text{Процентні витрати} / \text{Пасиви, за якими сплачуються проценти})$.

Часто при розрахунку прибутковості використовують ще два показники: показник мультиплікатора капіталу МК та чиста маржа прибутку ЧМП.

МК – це відношення активів A до власного капіталу K ,

$$MK = A/K.$$

Чим вищим є значення мультиплікатора капіталу, тим вищим буде ризик.

Взаємозв'язок між показниками ROA, ROE та МК відображається за формулою:

$$ROE = ROA * MK.$$

Чиста маржа прибутку (ЧМП) є відношенням чистого прибутку до валових доходів банку. EA — це коефіцієнт дохідності активів. D — валовий дохід.

Отже,

$$ROA = \text{ЧМП} \cdot EA;$$

$$ROE = \text{ЧМП} \cdot EA \cdot MK;$$

$$NPM = E/D \quad EA = D/A$$

3. Проблеми та перспективи впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) у банківській діяльності України.

Склад, форми та ступінь розкриття інформації у фінансовій звітності, що складається банками та підприємствами в різних країнах має свої особливості, що зумовлені економічними, соціальними та політичними чинниками. Відмінності в підходах до змісту фінансових звітів ускладнюють аналіз інформації та прийняття рішень в умовах розвитку міжнародної торгівлі, транснаціональних корпорацій, глобалізації фінансових ринків. З метою гармонізації фінансової звітності, максимального зближення національних стандартів фінансової звітності з міжнародними, Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку розробляє облікові стандарти, відповідно до яких у фінансовій звітності повинна розкриватися якісна, прозора та порівнянна інформація, для того, щоб допомогти користувачам звітності приймати обґрунтовані економічні рішення.

З 1 січня 2012 року набули чинності вимоги Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-VI, згідно з якими ряд підприємств, в тому числі банки, мають складати фінансову звітність за МСФЗ. Зауважимо, що підприємства країн Європейського Союзу, які є прямими учасниками ринку капіталу зобов'язані складати консолідовану фінансову звітність за МСФЗ з 1 січня 2005 року (відповідно до Регламенту Європейського Союзу 1606/2002 від 19 липня 2002 р. про застосування МСФЗ).

Загальні вимоги щодо подання та структури фінансової звітності загального призначення, а також мінімальні вимоги

щодо її змісту регламентуються МСБО 1 «Подання фінансової звітності».

Згідно з цим стандартом, повний комплект фінансової звітності включає:

- звіт про фінансовий стан на кінець періоду;
- звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід за період (може подаватися як єдиний звіт, у якому прибутки або збитки та інший сукупний дохід подаються у двох розділах, або розділ прибутків та збитків може подаватися в окремому звіті про прибутки та збитки, а зразу після нього має йти звіт, у якому подається сукупний дохід і який має розпочинатися з прибутку або збитку);
- звіт про зміни у власному капіталі за період;
- звіт про рух грошових коштів за період;
- примітки, що містять стислий виклад суттєвих облікових політик та інші пояснення;
- порівняльну інформацію стосовно попереднього періоду згідно з вимогами стандарту;
- звіт про фінансовий стан на початок найбільш раннього порівняльного попереднього періоду, коли суб'єкт господарювання застосовує облікову політику ретроспективно або здійснює ретроспективний перерахунок статей своєї фінансової звітності, або коли він перекласифікує статті своєї фінансової звітності.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Які форми звітності Ви знаєте?
2. Назвіть основні елементи балансу банку?
3. Що входить до звіту про фінансові результати?
4. Охарактеризуйте види показників прибутковості банку?
5. Назвіть елементи МСФЗ?

Тестові завдання:

1. Платіжна організація, платіжні інструменти, члени та учасники розрахунків, способи і методи розрахунків в сукупності називаються:

- А. грошова система;

- В. платіжна система;
- С. парабанківська система;
- Д. кредитна система.

2. Для аналізу прибутковості банків використовують такі показники:

- А. чистий прибуток на одну акцію;
- В. чиста процентна маржа;
- С. ROE;
- Д. всі відповіді вірні.

3. Депозит, залучений банком, на термін не більше одного дня, називається:

- А. депозит-овернайт;
- В. умовний депозит;
- С. депозит до запитання;
- Д. строковий депозит.

4. Залежно від набору послуг з обслуговування майна, що передається в лізинг, розрізняють:

- А. лізинг з повною амортизацією та лізинг з неповною амортизацією;
- В. дійсний та фіктивний лізинг;
- С. чистий лізинг та повний або «мокрый»;
- Д. роздільний та пайовий лізинг.

5. Основними документами, які застосовуються при форфейтингу є:

- А. акції;
- В. облігації;
- С. векселі;
- Д. ОВДП.

Тема 7. ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВ

План:

1. Загальні принципи ліквідності банку.
2. Стратегії управління ліквідністю банку.
3. Методи оцінювання потреби в ліквідних коштах.
4. Визначення ліквідної позиції банку

1. Загальні принципи ліквідності банку.

Банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності самих банків, так і у фінансовій системі країни. Щоденна робота з підтримування достатнього рівня ліквідності є неодмінною умовою самозбереження та виживання банку. Без ліквідності банк не може виконувати свої функції і проводити операції з обслуговування клієнтів, тому вирішення проблем ліквідності повинно мати найвищий пріоритет у роботі менеджменту банку. Фактично банківська діяльність заснована на довірі, і якщо підривається довіра до банку, то все інше руйнується дуже швидко. Розвиток сучасних ринків та пропонованих ними фінансових інструментів значно розширює можливості банків щодо управління ліквідністю, одночасно ускладнюючи процес вибору оптимального рішення.

Під *ліквідністю банку* розуміють його здатність швидко і в повному обсязі задовольняти невідкладні потреби у грошових коштах.

Управління ліквідністю є складовою більш загального процесу управління активами і пасивами банку. Тому принципи, стратегії та методи управління ліквідністю мають узгоджуватися з обраним банком підходом до УАП.

Ліквідність тісно пов'язана (а іноді і змішується) з поняттям платоспроможності, яке тлумачиться як здатність банку своєчасно і в повному обсязі відповідати за своїми зобов'язаннями. Ліквідність банку великою мірою визначає його платоспроможність, яка залежить і від низки інших чинників, таких як розмір капіталу, спеціалізація та диверсифікація банківських послуг, загальний рівень ризикованості діяльності, співвідношення власних і залучених коштів.

Найбільший попит на ліквідні кошти виникає у банків з

двох основних причин:

- через зняття клієнтами коштів зі своїх рахунків;
- у зв'язку з надходженням кредитних заявок, які банк вирішує задовольнити.

За ступенем ліквідності банківські активи поділяють на три групи.

1. Високоліквідні активи – це такі активи, які знаходяться в готівковій формі або можуть бути швидко реалізовані на ринку. Це – готівкові кошти, дорожні чеки, банківські метали, кошти на рахунках в інших банках, державні цінні папери. У міжнародній практиці до складу високоліквідних активів можуть включатися банківські акцепти, векселі та цінні папери першокласних емітентів.

2. Ліквідні активи – це такі, які можуть бути перетворені в грошову форму протягом певного періоду часу (наприклад 30 днів). До цієї групи належать платежі на користь банку з термінами виконання в зазначений період, такі як кредити, в тому числі і міжбанківські, дебіторська заборгованість, інші цінні папери (крім високоліквідних), які обертаються на ринку.

3. Низьколіквідні активи – прострочені, пролонговані та безнадійні кредити, ненадійна дебіторська заборгованість, цінні папери, які не обертаються на ринку, господарські матеріали, будинки, споруди та інші основні фонди.

На підвищення ризику ліквідності впливають як зовнішні (загальносистемні), так і внутрішні чинники.

До загальносистемних чинників належать такі, як нерозвиненість фінансового ринку, брак ліквідних ринків для окремих активів, що ускладнює їх продаж за прийнятною ціною в короткі строки, загальні кризові явища в економіці, які унеможливають безперейдне залучення коштів, і т. ін.

Серед чинників підвищення ризику ліквідності, пов'язаних з діяльністю конкретного банку, такі: дисбаланс грошових потоків, викликаний невідповідністю структури вимог та зобов'язань банку; недостатність ліквідних активів; нестабільність ресурсної бази; низький рейтинг банку; хибна стратегія управління ліквідністю (наприклад, пріоритетність прибутковості над ліквідністю).

2. Стратегії управління ліквідністю банку

У практичній діяльності банки застосовують три основні стратегії управління ліквідністю, які, по суті, є проявом загальних підходів до управління активами і пасивами банку:

- стратегія трансформації активів (управління ліквідністю через активи);
- стратегія запозичення ліквідних засобів (управління ліквідністю через пасиви);
- стратегія збалансованого управління ліквідністю (через активи і пасиви).

Кожна зі стратегій має свої переваги і вади, а економічна доцільність їх застосування визначається характеристиками банківських портфелів, станом фінансових ринків, особливостями зовнішнього середовища.

Стратегія трансформації активів

Суть цього підходу полягає в нагромадженні високоліквідних активів, які повністю забезпечують потреби ліквідності банку. У разі виникнення попиту на ліквідні кошти активи банку продаються доти, доки не буде задоволено потреби у грошових коштах. Отже, відбувається перетворення (трансформація) активів у грошову форму.

За такого підходу ліквідність характеризується як запас. При цьому активи повинні мати таку властивість як стабільність цін (тобто можливість продажу значної їх кількості без суттєвого зниження ціни), а також обертатися на ліквідному вторинному ринку для швидкого перетворення на гроші.

За використання стратегії трансформації активів банку необхідно:

— визначити оптимальне співвідношення високоліквідних та загальних активів з урахуванням стабільності ресурсної бази;

— здійснити порівняльний аналіз цінової динаміки на ринках, придатних для реалізації активів (якщо такий вибір існує).

Управління ліквідністю через управління активами є традиційним і найпростішим підходом. Здебільшого така стратегія використовується невеликими банками, які не мають широких можливостей запозичення коштів та доступу на грошові

ринки.

Стратегія трансформації активів оцінюється як менш ризикова порівняно з іншими, але одночасно і досить дорога з погляду вартості. Продаж активів супроводжується певними витратами (комісійні, брокерські, біржові внески тощо), а також призводить до погіршення стану банківського балансу, оскільки продаються низькоризикові активи. Крім того, банк втрачає майбутні доходи, які могли б бути згенеровані такими активами. Іноді банк змушений продавати активи за зниженими ринковими цінами, якщо виникає нагальна потреба у грошових коштах. Підтримування значного запасу ліквідних коштів у цілому знижує показники прибутковості банку.

Стратегія запозичення ліквідності

Зміст підходу полягає в запозиченні грошових коштів у кількості, достатній для повного покриття потреб ліквідності. Запозичення здійснюються лише після виникнення попиту на грошові кошти, щоб уникнути нагромадження високоліквідних активів, які приносять низькі доходи. Якщо попит підвищується, то банк запозичує кошти за вищою ставкою, доки повністю не задовольнить потребу в ліквідних засобах. За такого підходу до управління ліквідність характеризується як потік, а не як запас.

Необхідною умовою застосування стратегії запозичення ліквідності є досить високий ступінь розвитку фінансових ринків, які дають змогу в будь-який час і в будь-яких кількостях позичати ліквідні кошти. У міжнародній практиці цей підхід застосовується з 1960-х років. Саме на цей період припав бурхливий розвиток міжнародних ринків грошей та міжбанківських ринків.

Основними джерелами запозичення ліквідних коштів для банків є міжбанківські позики, угоди репо, депозитні сертифікати, позики в євровалюті та механізм рефінансування операцій комерційного банку центральним банком. На вибір джерела впливають такі характеристики, як доступність, вартість, терміновість, тривалість потреби в ліквідних коштах, правила регулювання.

Стратегія запозичення ліквідності потребує адекватної аналітичної підтримки, яка включає:

— прогнозний аналіз потреби банку у ліквідних коштах через порівняння вхідних та вихідних грошових потоків;

— прогнозування стану фінансових ринків та прогнозний аналіз вартості підтримування ліквідної позиції;

— інваріантний аналіз різних джерел запозичення ліквідних коштів за такими параметрами, як доступність, відносна вартість, відповідність строків залучення та тривалості потреби в ліквідних коштах, правила регулювання, обмеження на використання;

— вибір оптимального варіанту підтримки ліквідної позиції та обґрунтування управлінських рішень.

Великі міжнародні банки найчастіше використовують розглядану стратегію у процесі управління ліквідністю, іноді повністю задовольняючи потребу в ліквідних коштах саме в такий спосіб.

Управління ліквідністю через управління пасивами оцінюється як найбільш ризикована стратегія, оскільки супроводжується підвищенням ризику зміни відсоткових ставок та ризику доступності запозичених коштів. Це означає, що вартість підтримування ліквідності в такий спосіб може бути як нижчою, ніж у разі застосування інших методів, так і значно вищою. Часто банки змушені робити позики за не вигідною ціною або в період, коли зробити це непросто. Крім того, банкові, який має проблеми з ліквідністю, важче знайти кредитора, а вартість запозичення відчутно зростає.

Стратегія збалансованого управління ліквідністю

Згідно зі збалансованим підходом до управління ліквідністю частина попиту на ліквідні кошти задовольняється за рахунок нагромадження високоліквідних активів, а решта – за допомогою проведення операцій запозичення коштів.

Для зниження ризикованості банки часто укладають попередні угоди про відкриття кредитних ліній з імовірними кредиторами, що допомагає вчасно забезпечити непередбачені потреби в грошових коштах. Через високу вартість стратегії трансформації активів і високу ризикованість стратегії запозичення більшість банків зупиняють свій вибір на компромісному варіанті управління ліквідністю – стратегії інтегрованого управління активами і пасивами.

Аналітична підтримка цієї стратегії управління ліквідністю є найскладнішою і включає цілий комплекс задач:

— аналіз стабільності ресурсної бази банку з урахуванням диференціації джерел фінансування;

— визначення оптимального для банку ступеня відповідності джерел фінансування та напрямів розміщення активів;

— обґрунтування оптимального співвідношення між накопиченням високоліквідних активів та можливостями їх запозичення на ринках;

— прогностичний аналіз потреби у ліквідних коштах та прогнозування стану грошових ринків як з погляду динаміки відсоткових ставок, так і з погляду доступності джерел поповнення ліквідності;

— інваріантний аналіз напрямів підтримування ліквідної позиції банку;

— обґрунтування доцільності укладання попередніх угод про відкриття кредитних ліній з імовірними кредиторами для зниження ризику незбалансованої ліквідності.

Перевагою даної стратегії є гнучкість, яка дозволяє менеджменту вибирати найвигідніше поєднання різних джерел поповнення ліквідних коштів залежно від економічних умов та змін в ринкових цінах.

3. Методи оцінювання потреби в ліквідних коштах.

Для ефективного вирішення дилеми «ліквідність–прибутковість» потреби банку в ліквідних коштах мають постійно аналізуватися для уникнення як надлишків, так і дефіциту. Загальна потреба банку в ліквідних коштах визначається як сума очікуваної потреби у грошових коштах для обслуговування депозитних і недепозитних зобов'язань та потреби в наданні ліквідних кредитів.

У практичній діяльності менеджмент банків застосовує кілька методів оцінювання потреб банку в ліквідних коштах:

– метод фондового пулу (оцінювання грошових потоків);

– метод структурування фондів (поділу джерел фінансування);

– метод показників ліквідності.

Кожний з методів базується на певних припущеннях і дає

лише наближену оцінку суми ліквідних коштів, необхідних банку в певний момент часу.

Менеджер з управління ліквідністю має постійно оцінювати потребу в ліквідних коштах на основі наданої інформації. Зрештою дії менеджменту щодо управління ліквідністю переважно ґрунтуються на результатах оцінювання потреб у ліквідних коштах на певний період, а ефективність процесу управління визначається точністю та реалістичністю одержаних прогнозів. Тому обраний керівництвом банку метод оцінювання потреби у ліквідних коштах має важливе значення для в процесі управління ліквідністю.

На практиці більшість банків створюють резерви ліквідних коштів, які складаються з двох частин:

- 1) операційних резервів для підтримання ліквідності за короткостроковими прогнозами;
- 2) планових резервів для забезпечення довгострокових прогнозів попиту на ліквідні кошти.

Операційні резерви можуть перевищувати або дорівнювати реальній потребі в ліквідних коштах, залежно від того, якої загальної стратегії управління банком додержує керівництво і який ступінь ризику (імовірність залишитися без ліквідних коштів) є прийнятним для даного банку.

Метод фондового пулу

Суть методу фондового пулу полягає у зіставленні загальної потреби в ліквідних коштах з наявними джерелами їх надходження, котрі перебувають у розпорядженні банку. Особливістю підходу є те, що всі надходження банку розглядаються як єдиний пул без диференціації за джерелами фінансування. В основу покладено два очевидні твердження:

- 1) ліквідність зростає зі збільшенням депозитів і зниженням обсягів кредитування;
- 2) ліквідність знижується зі зменшенням депозитної бази і зростанням потреби у кредитах.

Основні етапи застосування методу фондового пулу:

- визначення планового періоду для оцінювання потреб ліквідності;
- прогнозування обсягів кредитів і депозитів для обраного періоду;

- обчислення очікуваної динаміки зміни обсягів ліквідних коштів протягом планового періоду;
- оцінка нетто-ліквідної позиції банку протягом планового періоду;
- складення плану дій у разі виникнення дефіциту або позитивного сальдо ліквідності.

У процесі оцінювання потреби банку в ліквідних коштах слід брати до уваги не лише фактичні, а й очікувані грошові потоки. Маючи достовірний прогноз ліквідної позиції банку, менеджмент може оцінити свої можливості, залучити кошти за прийнятною ціною з доступних джерел та планувати діяльність.

Підготовка прогнозу зміни обсягів попиту та пропонування ліквідних коштів базується на вивченні їх динаміки, статистичних даних, досвіді та знаннях фахівців. Дієвість такого прийому особливо висока тоді, коли менеджмент банку має достатньо інформації та багато достовірних позицій, таких як договір про відкриття кредитної лінії, попереднє повідомлення клієнта про намір зняти кошти з рахунка, настання строків платежів до бюджету. Суттєвий вплив на ліквідну позицію банку справляють великі за обсягами угоди, які необхідно враховувати ще на етапі підготовки контракту. Інформація такого характеру дає змогу скласти реалістичний прогноз.

На зміни в обсягах, структурі та стабільності ресурсної бази банку впливає комплекс чинників загальноекономічного характеру, які необхідно враховувати у процесі прогнозування. Під впливом цих чинників формуються не лише ресурси, але й активи банку, зокрема попит на кредити. Вплив подібних чинників вивчають, розподіливши їх за наступними групами:

1) трендові — показують довгостроковий середній темп росту депозитів, кредитів та виявляють загальні тенденції, які екстраполюються на майбутнє;

2) циклічні — відтворюють коливання ділової активності в країні протягом одного економічного циклу;

3) структурні — відображають зрушення у структурі ресурсної бази та активів по групі чи системі банків;

4) сезонні — визначають зміни у стані депозитів та кредитів протягом певного періоду (тижні, місяці) порівняно із

середньорічним;

5) випадкові та надзвичайні, пов'язані з особливостями діяльності клієнтів.

Метод структурування фондів

Завдання ефективного управління ліквідністю ускладнюється, якщо банк використовує принципово різні джерела залучення коштів. У такій ситуації обґрунтованим стає застосування методу структурування фондів (поділу джерел фінансування).

Суть методу полягає у встановленні відповідності між конкретними видами джерел та напрямками використання ресурсного потенціалу. Частина ресурсів, сформована за рахунок мінливих джерел, таких як вклади до запитання, залишки на розрахункових рахунках клієнтів, вкладається в короткострокові кредити та цінні папери. Кошти, одержані з відносно стабільних джерел (строкові вклади, депозити), можуть бути спрямовані на видачу довгострокових кредитів і придбання облігацій.

У разі використання методу структурування фондів необхідно:

- на першому етапі розподілити всі ресурси за джерелами формування залежно від оборотності за рахунками;
- на другому етапі за кожним із джерел установити вимоги збереження фіксованої частки ресурсів у ліквідній формі;
- на третьому етапі розподілити кошти з кожного джерела на фінансування відповідної групи активів.

Потреба банку в ліквідних коштах оцінюється встановленням для кожної категорії джерел фінансування вимоги збереження певної частки коштів у ліквідній формі. Для стабільних джерел ця частка може бути незначною — 10–15 %, для мінливих вкладів і недепозитних зобов'язань — 25–30 %, для зобов'язань за «гарячими грошима» — 80–90 %. Конкретні обсяги резервування ліквідних коштів визначаються суб'єктивно, здебільшого на основі міркувань, припущень та досвіду менеджерів кожного банку.

На першому етапі всі зобов'язання банку розподіляються на групи за ступенем їх стабільності (з урахуванням оборотності та рівня осідання коштів за рахунками).

За ступенем стабільності всі банківські пасиви

поділяються на групи.

1. Поточні зобов'язання («гарячі гроші») – кошти, які можуть бути зняті з рахунків без попередження і чутливо реагують на зміни відсоткових ставок на ринку. Це – міжбанківські позики з нефіксованим строком погашення, одержані позики «овернайт» (враховуються за строком «до 1 дня»).

2. Мінливі зобов'язання – це кошти, значна частина яких може бути вилучена з банку в будь-який час, але певна сума залишків перебуває на рахунках. До них належать кошти до запитання юридичних та фізичних осіб, кошти бюджету та позабюджетних фондів, коррахунки інших банків, кредиторська заборгованість та транзитні рахунки (враховуються за строками «до 7 днів»).

3. Стабільні зобов'язання, або основні вклади, – джерела коштів, за якими ймовірність дострокового відпливу грошей мінімальна. До даної групи належать ощадні рахунки, депозитні сертифікати, строкові рахунки, недепозитні джерела коштів з фіксованими строками погашення, кошти від продажу цінних паперів.

4. Безстрокові пасиви – власні кошти банку: статутний капітал, нерозподілений прибуток, резерви.

За потреби кожен банк може застосувати власний підхід до групування пасивів, який точніше відображає специфіку його діяльності. Рівень деталізації в процесі групування залежить від потреб банку і може бути доведений до рахунків аналітичного обліку.

На другому етапі аналізується стабільність ресурсної бази в розрізі виділених груп зобов'язань. Аналіз проводиться для виявлення рівня стабільних залишків на рахунках до запитання та встановлення ймовірності дострокового вилучення коштів за строковими депозитами. На цьому етапі виявляють рівень осідання коштів та обчислюють величину стабільних залишків за кожною групою зобов'язань.

Для оцінювання рівня стабільності ресурсної бази окремого банку використовують такі показники:

- рівень осідання грошових коштів за рахунком (%);
- середня тривалість зберігання коштів на рахунку

(днів).

Показник рівня осідання грошових коштів за рахунком обчислюється як відношення різниці між залишками коштів на рахунку на кінець та на початок періоду до суми загальних надходжень за рахунком за той самий період:

$$P_o = \frac{CF_{i+1} - CF_i}{NF} \cdot 100$$

де P_o — рівень осідання коштів на рахунку (%); CF_i , CF_{i+1} — залишки коштів на рахунку на початок та на кінець періоду відповідно (грн); NF — сума надходжень за рахунком протягом періоду (грн).

Показник середньої тривалості зберігання коштів на рахунку обчислюється як відношення середніх залишків коштів на рахунку до середнього обороту за видачею коштів у розрахунку на кількість днів у періоді:

$$T = \frac{CF \cdot t}{CD}$$

де T — середня тривалість зберігання коштів на рахунку (дні); CF — середній залишок коштів на рахунку за період (грн); CD — середньоденний оборот за видачею коштів з рахунка (грн); t — кількість днів у періоді, який аналізується.

Аналіз цих показників проводиться в динаміці та за кожним рахунком або видом зобов'язань банку (коррахунки інших банків, поточні рахунки, кошти в розрахунках, кошти для розрахунків платіжними картками, цільові кошти до запитання та ін.). Це дозволяє виявити загальні тенденції зміни стабільності ресурсної бази банку та точніше прогнозувати потребу в ліквідних коштах.

Виконувати такий аналіз можна лише за умови існування відповідного оперативного-інформаційного забезпечення, яке містить дані про надходження та платежі за всіма клієнтськими рахунками. Інформацію доцільно надавати у вигляді графіків вхідних та вихідних грошових потоків на відповідний період — декаду, місяць, квартал. За наявності відповідного програмного забезпечення банк може проводити детальніший аналіз. Для цього до розрахунку наведених показників приймаються не лише залишки коштів на початок та на кінець періоду, а щоденні залишки та надходження за рахунком.

Маючи на меті ефективне використання тимчасово вільних грошових коштів своїх клієнтів та уникнення надлишку ліквідних коштів, банк має з'ясувати рівень їх стабільності. Методику аналізу стабільності депозитної бази банку розглянемо на прикладі.

На третьому етапі розраховують змінну та стабільну частину коштів за кожною групою зобов'язань. Результати такого аналізу дозволяють точніше прогнозувати вихідні грошові потоки банку. Процедура розподілу коштів на змінну та стабільну частину продемонструємо прикладом.

Найкраща для банку позиція ліквідності характеризується наявністю надлишку ліквідних засобів, і менеджментові слід мати план інвестування цієї частини коштів для максимізації прибутків.

Метод показників ліквідності

Управління ліквідністю банку може здійснюватися за допомогою розрахунку певних показників, які характеризують рівень забезпеченості банку ліквідними коштами. Значення обчислених коефіцієнтів порівнюються з нормативами, середньогалузевими значеннями показників або з рівнем, який визначений банками на основі практичного досвіду. Результати порівняльного аналізу дозволяють виявити загальні тенденції зміни ліквідності банку й імовірність виникнення проблемних ситуацій, а також вжити відповідних заходів щодо поповнення ліквідних активів або реструктуризації балансу.

Метод показників ліквідності застосовується менеджментом банку для контролю за її рівнем. Центральні банки ряду країн вдаються до цього методу, щоб підтримати певний рівень ліквідності всієї банківської системи.

Норматив короткострокової ліквідності визначається як співвідношення активів до зобов'язань з кінцевим строком погашення до одного року.

Цей норматив установлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року.

До активів банку з кінцевим строком погашення до одного року під час розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються:

- готівкові кошти;

- банківські метали;
- кошти на кореспондентських рахунках, що відкриті в Національному банку (без урахування коштів обов'язкових резервів банку в Національному банку);
- строкові вклади (депозити), що розміщені в Національному банку;
- сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, на рахунках строкових вкладів (депозитів), що розміщені в інших банках, та кредитів, що надані іншим банкам (за мінусом коштів, що розміщені в банках, які визнані банкрутами або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або в яких призначена тимчасова адміністрація, або які зареєстровані в офшорних зонах), над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків, на рахунках строкових вкладів (депозитів), інших банків та кредитів, що отримані від інших банків;
- кредити, що надані суб'єктам господарювання, органам державної влади, органам місцевого самоврядування та фізичним особам (без урахування заборгованості, строк сплати якої згідно з договором минув);
- боргові цінні папери, інвестиції в асоційовані і дочірні компанії, які утримуються з метою продажу, за умови, що зазначені цінні папери є необтяженими та/або строк сплати заборгованості за якими згідно з договором не минув та/або проти емітента таких цінних паперів не порушено справу про банкрутство;

Під час розрахунку нормативу короткострокової ліквідності активи банку з кінцевим строком погашення до одного року зменшуються на суму сформованих під них резервів, уцінки, очікуваних кредитних збитків, відображених за рахунками дисконтів.

До зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до одного року під час розрахунку нормативу короткострокової ліквідності включаються:

- кошти на кореспондентському рахунку Національного банку в банку;
- строкові вклади (депозити) Національного банку;

– кредити, що отримані від Національного банку, зменшені на суму наданого банком забезпечення у вигляді боргових цінних паперів, депозитних сертифікатів Національного банку (але не більше, ніж сума за окремою операцією, що включається до розрахунку);

– сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків, на рахунках строкових вкладів (депозитів) інших банків та кредитів, що отримані від інших банків, над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, на рахунках строкових вкладів (депозитів), що розміщені в інших банках, та кредитів, що надані іншим банкам;

– кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій;

– кошти клієнтів банку;

– кошти Державного бюджету України та інших фондів України;

– цінні папери власного боргу, емітовані банком;

– заборгованість за кредитами, що отримані від Національного банку, строк сплати якої згідно з договором минув;

– заборгованість за строковими вкладами (депозитами) інших банків, строк сплати якої згідно з договором минув;

– заборгованість за кредитами, що отримані від інших банків, строк сплати якої згідно з договором минув;

– кредиторська заборгованість з придбання активів;

– субординований борг банку;

– зобов'язання за всіма видами гарантій, порук, авалів;

– зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам і банкам.

Нормативне значення нормативу Н6 має бути не менше ніж 60 відсотків.

Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) – норматив ліквідності, який установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного впливу грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію (далі - чистий очікуваний вплив грошових коштів).

Банк розраховує коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR)

щодня як співвідношення високоякісних ліквідних активів до чистого очікуваного відпливу грошових коштів.

Банк відносить до високоякісних ліквідних активів активи, що відповідають характеристикам та вимогам, установленим Національним банком.

Банк розраховує чистий очікуваний відплив грошових коштів як різницю сукупних очікуваних відпливів і сукупних очікуваних надходжень грошових коштів. Сукупні очікувані надходження приймаються в розмірі не більше ніж 75 відсотків сукупних очікуваних відпливів.

Банк визначає очікувані відпливи та очікувані надходження грошових коштів із застосуванням коефіцієнтів очікуваних відпливів та очікуваних надходжень, установлених Національним банком на основі стрес-сценарію.

Нормативні значення коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами (LCR_{ВВ}) та в іноземній валюті (LCR_{ІВ}) мають бути не менші ніж:

- 80 відсотків для коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами (LCR_{ВВ}) та 50 відсотків для коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) в іноземній валюті (LCR_{ІВ}) - починаючи з 31 грудня 2018 року;

- 90 відсотків - починаючи з 01 червня 2019 року;

- 100 відсотків - починаючи з 01 грудня 2019 року.

Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) - норматив ліквідності, який установлює мінімально необхідний рівень стабільного фінансування, достатній для забезпечення фінансування діяльності банку на горизонті один рік.

Банк розраховує коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) як співвідношення обсягу наявного стабільного фінансування (ASF) до обсягу необхідного стабільного фінансування (RSF).

Банк розраховує обсяг:

- 1) наявного стабільного фінансування (ASF) як суму складових ASF (регулятивний капітал та зобов'язання), зважених на установлені Національним банком коефіцієнти ASF, які відображають рівень їх стабільності на горизонті один рік;

- 2) необхідного стабільного фінансування (RSF) як суму складових RSF (активи та позабалансові зобов'язання), зважених

на установлені Національним банком коефіцієнти RSF, які характеризують їх ліквідність на горизонті один рік.

Нормативні значення коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR) мають бути не менші ніж:

- 80 відсотків - починаючи з 01 квітня 2021 року;
- 90 відсотків - починаючи з 01 жовтня 2021 року;
- 100 відсотків - починаючи з 01 квітня 2022 року.

Метод показників ліквідності є найпростішим підходом до управління ліквідністю і застосовується в умовах слабorozвиненого банківського сектору. Недолік методу полягає в тому, що за його використання необхідно підтримувати великі обсяги активів у ліквідній формі, а це негативно позначається на доходах. З розвитком та розширенням фінансових ринків у банків з'являються ширші можливості для управління ліквідністю. Але й у цьому разі метод показників може використовуватися банківським менеджментом для виявлення тенденцій зміни ліквідності та для порівняльного аналізу, що дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення.

4. Визначення ліквідної позиції банку

Оперативне управління ліквідністю спрямовано на здійснення контролю за ліквідною позицією банку. Моніторинг ліквідної позиції банку найчастіше проводять за допомогою порівняння вхідного та вихідного грошових потоків банку та визначення розриву ліквідності у кожному із періодів прогнозування. Потреба банку в ліквідних коштах визначається порівнянням вхідного та вихідного грошових потоків банку протягом певного періоду.

Вхідний грошовий потік (надходження коштів) банку формується внаслідок:

- повернення раніше розмічених активів;
- збільшення зобов'язань банку (залучення депозитів, відкриття рахунків);
- збільшення власних коштів банку: одержання доходів, надходження коштів від засновників (акціонерів), продажу цінних паперів власної емісії.

Вихідний грошовий потік формується внаслідок:

- виконання зобов'язань банку (використання клієнтами

своїх коштів, повернення строкових депозитів, міжбанківських позик тощо);

– розміщення грошових коштів в активні операції (надання кредитів, купівля цінних паперів, основних фондів тощо);

– здійснення власних операцій банку: виплата дивідендів акціонерам, адміністративно-господарські та операційні витрати, повернення часток в статутному капіталі у зв'язку з виходом із складу засновників.

Показником, який характеризує стан ліквідної позиції банку, є розрив ліквідності, або нетто-ліквідна позиція банку (GL), — різниця між сумою надходжень (ICF) та сумою використаних коштів (UCF):

$$GL = ICF - UCF.$$

Якщо наявні ліквідні кошти за обсягом перевищують їх використання, то існує додатний розрив ліквідності ($GL > 0$). Це той надлишок ліквідності, який необхідно швидко інвестувати в дохідні активи до виникнення потреби в грошових коштах.

Коли потреба в ліквідних коштах за обсягом перевищує їхню наявність, то банк має від'ємний розрив (дефіцит) ліквідності ($GL < 0$). Відтак перед менеджментом банку постає завдання пошуку найдешевших і найдоступніших джерел поповнення ліквідних коштів.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. У чому полягає ліквідна позиція банку?
2. Що означає метод фондового пулу?
3. Особливості методу структурування фондів?
4. Які є показники ліквідності банку?
5. Охарактеризуйте оптимальну грошову позицію банку.

Тестові завдання:

1. Кредити під заставу векселів можуть надаватись у вигляді:

- A. строкових кредитів;
- B. кредитів до запитання;
- C. споживчих кредитів;
- D. правильні відповіді A) і B);

2. Класична операція РЕПО складається з:

- A. трьох частин;
- B. двох частин;
- C. однієї частини;
- D. такого поняття не існує.

3. Трасат - це:

- A. векселедавець;
- B. векселедержатель;
- C. платник;
- D. перша особа, на користь якої видано вексель.

4. Особа (юридична або фізична), яка має доступ до конфіденційної інформації про справи банку завдяки своєму службовому становищу, участі у капіталі банку, родинним зв'язкам і має можливість використовувати своє становище у власних інтересах – це:

- A. інсайдер;
- B. бенефіціар;
- C. резидент;
- D. акціонер.

5. Банки мають право здійснювати прямі інвестиції у фінансові установи без письмового дозволу НБУ за умови, що загальна сума таких інвестицій у кожен фінансову установу:

- A. не перевищує 10 % регулятивного капіталу банку;
- B. не перевищує 6 % регулятивного капіталу банку;
- C. не перевищує 5 % регулятивного капіталу банку;
- D. перевищує 5 % регулятивного капіталу банку.

Тема 8. ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ

План:

1. Економічна суть банківського маркетингу.
2. Еволюція банківського маркетингу.
3. Маркетингова система інформації та формування стратегії банківського маркетингу.
4. Збут банківського продукту та сегментація цільових ринків.

1. Економічна суть банківського маркетингу

Якщо банківський менеджмент – це наука (мистецтво управління) про надійні та ефективні системи управління всіма процесами та відносинами, які характеризують діяльність банку.

То банківський маркетинг, як економічна категорія, виражає відносини між суб'єктами кредитно-фінансових відносин – банками, фінансовими посередниками, споживачами (фізичними та юридичними особами) з приводу задоволення потреб і вирішення проблем клієнтів банку в банківських продуктах, що призводить до економічного успіху банків і клієнтів та приносить користь суспільству в цілому.

Суб'єкти банківського маркетингу — комерційні банки та їх маркетингові підрозділи, кредитно-фінансові посередники, клієнти (юридичні та фізичні особи), які є споживачами банківських продуктів.

Об'єктами банківського маркетингу виступають: банківські продукти, банківські технології, споживачі банківських продуктів, процеси і тенденції споживчого попиту та ринковий ризик, автоматизовані системи обробки інформації, комунікаційні системи.

Банківський маркетинг – це філософія, стратегія й тактика банку, що спрямовані на ефективне задоволення потреб, запитів і сподівань, вирішення проблем існуючих і потенційних банківських клієнтів шляхом успішної реалізації на ринку банківських продуктів, які враховують тенденції розвитку ринку та приносять користь суспільству завдяки управлінню активами і пасивами, прибутками і витратами, ліквідністю банку, рівнем ризику його операцій.

Необхідність все більш активного застосування прийомів та інструментів маркетингу в банківській сфері обумовлена дією наступних чинників:

- загостренням конкурентної боротьби на ринку фінансових послуг в цілому і його банківському секторі зокрема;
- переважаючою тенденцією універсалізації банківської діяльності, що повинно привести до формування „нового типу трансформованого, сфокусованого і регенерованого універсального банку як сучасної фінансової установи”;
- динамічною зміною обсягів, характеру і структури попиту на банківські продукти та їх постійною диверсифікацією;
- широким запровадженням в банківську діяльність передових інформаційних технологій, що кардинально міняє форми і системи збуту продуктів банку та методи комунікаційних зв'язків з наявними і потенційними клієнтами;
- персоніфікацією традиційних банківських продуктів під індивідуальні запити окремих клієнтів;
- формуванням системи партнерських відносин між клієнтами і банком;
- наданням допомоги клієнтам в оцінці вигоди пропозиції нових послуг.

Принципами банківського маркетингу є:

- *принцип концентрації зусиль банку на задоволенні потреб клієнтів банку;*
- *принцип орієнтації на довгостроковий прибуток банку;*
- *принцип націленості на досягнення кінцевих результатів.*

Перший принцип – концентрація зусиль на задоволення потреб споживача – розкриває базову передумову організації будь-якої комерційної діяльності незалежно від виду запропонованого продукту. Основа маркетингу — виробляти те, що можна продати, а не продавати те, що вироблено.

Цей принцип включає аналіз ринку – учасників ринку (продавців і покупців) та банківських продуктів, запропонованих на ринку.

На основі маркетингового аналізу дається прогноз

розвитку попиту, пропозиції банківських продуктів і їх співвідношення (ринкова кон'юнктура), оцінюється власне становище банку серед банків-конкурентів і продуктів (послуг) банку серед конкуруючих видів із окремих сегментів ринку, здійснюється вибір найперспективніших сегментів.

Другий принцип – орієнтованість на довгострокові результати, пов'язаний із управлінською функцією банківського маркетингу і перш за все з плануванням на стратегічному рівні, інформаційному забезпеченні банківського маркетингу, контролі. В стратегічному плані визначаються довгострокові цілі банку, основні напрямки його діяльності та пріоритети розвитку.

Цілями банку можуть бути: збільшення обсягів реалізації банківських продуктів підприємствам або приватним особам на певному географічному просторі; зайняття лідируючих позицій в обслуговуванні окремих груп клієнтів (наприклад, торговельно-посередницьких компаній чи населення із середнім рівнем доходів); завоювання ролі провідного постачальника певного виду банківського продукту, для надання яких у банку є найкращі передумови. Можливі варіанти комбінацій цих цілей. Значення другого принципу маркетингу полягає в тому, що вивчення і прогнозування попиту (з орієнтацією на віддалену перспективу) дозволяє впливати й на його формування, а отже – на зростання продажу не тільки на сьогодні, але й на завтра.

Третій принцип – досягнення запланованих кінцевих результатів. Без таких кількісних орієнтирів, як, наприклад, запланований обсяг активів чи плановий прибуток неможливо виробити програму дій банку і конкретні завдання на визначений період часу. План повинен визначати, як згідно існуючих у банку можливостей та кон'юнктури ринку, що склалася, реалізувати максимальний обсяг продуктів і забезпечити прибуток і фінансову стійкість.

Для успішного виконання поставлених стратегічних цілей необхідно встановити ряд проміжних завдань. До них можна віднести:

– досягнення конкретного обсягу продуктів, що пропонується банком зацікавленій групі клієнтів, у заданий інтервал часу;

– збільшення темпів зростання обсягів платних

банківських продуктів клієнтам у запланований період порівняно з попереднім;

–оволодіння через певний проміжок часу конкретною часткою ринку одним із видів банківського продукту;

–зростання в плановому періоді продуктивності праці банківських працівників.

Крім кількісних, можуть встановлюватися й якісні цілі, зокрема:

1) зміна внутрішньої культури банку відповідно до змін, які відбуваються на ринку;

2) підвищення освітнього рівня персоналу;

3) впровадження більш прогресивної технології отримання, обробки та зберігання інформації;

4) підвищення відповідальності працівників за доручені їм обов'язки.

Функції банківського маркетингу являють собою його суть у дії, це — тактика банку.

Групи функцій банківського маркетингу:

I група – аналітичні;

II група – виробничі;

III група – розподільно-збутові;

IV група – управлінські.

I група функцій – аналітичні функції банківського маркетингу, спрямовані на вивчення ринку, клієнтів банківських продуктів (послуг), вивчення структури ринку й наявних конкурентів. *Аналітичні функції тісно пов'язані з принципом концентрації зусиль на задоволення потреб споживача.*

Систематичні дослідження ринку та пов'язаних із ним питань дають змогу формувати інформаційну базу для ефективного керівництва комерційною діяльністю банку в умовах конкуренції.

Комерційні банки пропонують безліч послуг і продуктів, розрахованих на різноманітні потреби різних клієнтів. Рішення про просування продуктів приймаються окремо по кожному з них. Тому при проведенні дослідження ринку слід вести його по кожному продукту (групі продуктів) окремо.

Компонентами маркетингових робіт, пов'язаних із продуктами й технологіями банку, є:

– дослідження продуктів (якість, кількість, задоволеність) та каналів розподілу продуктів і послуг;

– розробка та вдосконалення продуктів і послуг.

// *група* — виробничі функції банківського маркетингу, що пов'язані з організацією надання банківських продуктів, впровадженням нових технологій у банківській діяльності, забезпечення якості та конкурентоспроможності банківських продуктів. *Із виробничою функцією банківського маркетингу пов'язаний принцип спрямованості на досягнення кінцевих результатів, а також принцип концентрації зусиль на задоволенні потреб споживача.*

Виробничі функції маркетингової діяльності в банках полягають: у наданні і виробництві банківських продуктів. За умови, що банки не прагнуть виробити (надати) всі банківські продукти (послуги) та задовольнити потреби всіх потенційних клієнтів, виробнича функція маркетингу застосовується і на так званому «ринку, який обслуговується». Межі цього ринку визначаються маркетинговою службою за такими факторами: географічними; клієнтурними; видами продуктів, що надаються.

Процес поділу ринку на частини, тобто сегментування, може проходити за напрямками: 1) сегментування за групами споживачів; 2) сегментування за характером пропонованих послуг.

Згідно сегментування за групами споживачів розрізняють основні групи клієнтів:

– корпоративний ринок;

– роздрібний ринок; кредитно-фінансові інститути.

Кожен із перерахованих ринків також підлягає сегментуванню за певними критеріями або, як їх ще називають, сегментаційними змінними.

Такими сегментаційними змінними, що дають можливість поділити ринок на велику кількість досить вузьких сегментів, наприклад, *корпоративний ринок*, є:

– загальний обсяг фінансової діяльності;

– географічне розташування;

– особливості виробництва;

– структура дочірніх компаній;

– чисельність працюючих;

- рівень експортного продажу;
- кількість і розміщення зарубіжних офісів і філій;
- розмір обігових коштів;
- поточні зобов'язання;
- довгострокова і короткострокова заборгованість;
- погашені суми відсотків;
- прибутковість;
- відносини з конкурентами.

Усі перераховані сегментаційні змінні повинні використовуватися комплексно, оскільки вибір одного або навіть двох критеріїв для проведення сегментування не дає чіткої картини.

Основні сегментаційні змінні *роздрібного ринку* можна звести до чотирьох груп, а саме:

- географічні;
- психографічні;
- передбачені поведінкою користувача;
- демографічні.

На практиці банки користуються стандартним набором сегментів роздрібного ринку, а саме: дуже багаті клієнти; клієнти, котрі мають високий рівень доходів; спеціалісти; підприємці; робітники і службовці; студенти; молодь; громадяни літнього віку (пенсіонери); особи схильні до нагромадження.

/// група — розподільно-збутові функції банківського маркетингу, пов'язані з розробкою та проведенням продуктової (товарної), цінової, збутової і комунікаційної політики банків. Ця функція пов'язана як із принципом спрямованості на досягнення кінцевих результатів, так і з принципом концентрації зусиль на задоволенні потреб споживача.

Товарна політика (планування банківського продукту) полягає у визначенні та зміні характеру асортименту послуг, що пропонують (асортиментна політика), а також їх обсягу (політика обсягу). В свою чергу, в асортиментній політиці розрізняють формування базового і поточного асортименту.

Рішення про структуру базового асортименту банк приймає вже на етапі його створення. Поточний асортимент підлягає по суті щоденним змінам, що не стосуються його базового напрямку. Такі перетворення поточного асортименту

можна охарактеризувати як політику асортиментної гнучкості, засобами реалізації якої можуть бути розширення асортименту, завдяки введенню в нього нових видів банківських продуктів, звуженню асортименту через видалення з нього певних видів продуктів, зміну старих видів продуктів новими.

До збільшення обсягів збуту приводять наступні заходи:

– надання додаткових продуктів за рахунок більш повного використання наявних ресурсів (наприклад, якщо не цілком завантажені потужності власного обчислювального центру, то банк може запропонувати клієнтам використовувати частину потужностей);

– політика непрямого асортименту із залучення дочірніх або кредитно-фінансових установ, які належали банку на частковій основі (наприклад, пропозиція лізингових послуг із залученням лізингової компанії, якою володіє банк).

Основою успіху комунікаційної політики є облік банківськими працівниками особливостей купівельної поведінки. У своїй комунікаційній політиці кредитні інститути використовують особливості купівельної поведінки, які впливають із наступних рекомендацій.

Інструментами комунікаційної політики є:

- особистий продаж;
- реклама;
- стимулювання збуту;
- робота з громадськістю.

IV група — управлінські функції банківського маркетингу, пов'язані з плануванням у банку на тактичному і стратегічному рівнях, інформаційному забезпеченні маркетингової діяльності, маркетинговому контролю банку. З управлінською функцією банківського маркетингу пов'язаний не лише принцип спрямованості на дослідження кінцевих результатів по плануванню на тактичному рівні, але й принципи спрямованості на довгостроковий результат.

2. Еволюція банківського маркетингу

Інтенсивне застосування елементів маркетингу на науковій основі було започатковане американськими банками у середині 50-х років ХХ століття. Приблизно через 5-10 років ці

процеси почалися в кредитних інститутах Західної Європи та Японії. Міра застосування елементів маркетингу в діяльності американських та європейських банків на початку 70-х років врівноважилася, і з цього часу йде паралельно.

В історичному процесі розвитку банківського маркетингу можуть бути виділені окремі етапи розвитку.

Перший етап охоплює кінець 50-х і першу половину 60-х років. Визначають його як попередній етап банківського маркетингу. Характерним для цього етапу можна вважати початок цілеспрямованого застосування реклами як інструменту маркетингу, розширення факторингових і лізингових послуг. В цей період великі банки, які переважно, мали справу з юридичними особами, досягли в сфері банківських відносин з цією категорією клієнтів насичення ринку і почали звертати свої погляди до дрібних приватних клієнтів і фізичних осіб. Таке розширення клієнттури досягалося ними безпосередньо або через інші дрібніші кредитні інститути.

Другий етап. У другій половині 60-х років банківський маркетинг перейшов у другу стадію, стадію широкого поширення. Їй властиві такі характерні особливості:

- почалося масове надання великими банками послуг для приватних клієнтів, операцій з обслуговування малих фірм, комерційної діяльності приватних осіб;

- в широких масштабах почалася виплата заробітної плати та інших доходів через банки за допомогою спеціальних рахунків;

- спільна реклама по телебаченню і в кіно товарів сфери матеріального виробництва і банківських продуктів;

- покладені початок наданню колективних банківських або послуг із самообслуговування (впровадження першого покоління грошових автоматів);

- здійснення заходів з уніфікації банківських формулярів.

Третій етап. У першій половині 70-х років банківський маркетинг перейшов в етап вдосконалення і професіоналізації. Можна назвати такі характерні особливості цього етапу:

- розширення асортименту банківських послуг за рахунок: можливості проведення всіх приходно-розхідних

операцій по ощадних книжках клієнтів незалежно від місця їх видачі; відкриття пенсійних вкладів і пенсійних рахунків; розширення послуг у сфері фінансування житлового будівництва; розширення послуг у формі овердрафту і контокоренту;

– великі банки почали професійне застосування маркетингу в своїй діяльності. При головних конторах ними були засновані спеціальні відділи маркетингу, які здійснювали аналіз і дослідження ринку банківських послуг і готували відповідні пропозиції керівництву;

– активне розширення діяльності комерційних банків на ринку масових операцій вимагало значного розширення філійної мережі з метою наближення банківських послуг до клієнтів. Розширення філійної мережі здійснювалося трьома методами: відкриття нових філій; придбання філій в інших банків; перетворення у філії агентств, обмінних та інкасаторських пунктів.

Четвертий етап хронологічно охоплює другу половину 70-х років. Протягом цього періоду комерційні банки, зазвичай, концентрували свої зусилля на застосуванні інструментів маркетингу в платіжно-розрахунковій сфері. Об'єктивна необхідність цього була викликана різким зростанням обсягів платежів і розрахунків внаслідок реалізації попередніх заходів (збільшення кількості клієнтів, розширення філійної мережі, виплата заробітної плати та інших доходів через банки, розширення асортименту банківських продуктів і послуг). Основними досягненнями банківської практики на цьому етапі були:

– введення другого покоління банкоматів;

– широке розповсюдження дорожніх чеків та єврочеків;

– організація та будівництво перших відкритих операційних залів з централізованим грошовим постачанням, які полегшували контакти клієнтів з банком;

– проявом успішної активності банківського маркетингу стало застосування особистих ідентифікаційних номерів і цифрових підписів;

– у великих банках здійснювалося навчання персоналу методам реалізації банківських продуктів і послуг і відносин з

клієнтами, значна увага приділялася формуванню банківських колективів, здійснювалася всебічна оцінка організаційної структури і філійної мережі банку.

П'ятий етап охоплює першу половину 80-х років. В кінці 70-х років в індустріально-розвинених країнах були вичерпані можливості екстенсивного розвитку банківської діяльності шляхом залучення нових клієнтів і розширення філійної мережі. З цього часу починається якісно новий етап банківської діяльності - робота на насичених ринках. Основними напрямками маркетингової діяльності банків на цьому етапі стали такі:

- посилення роботи з ринком молоді;
- розширення послуг і консультацій, пов'язаних зі страхуванням, пенсійним забезпеченням та іншими видами фінансових послуг; форсування процесу створення і забезпечення системи самообслуговування у масових операціях (введення третього покоління банкоматів, введення системи "Клієнт - банк" тощо);
- поширення банківських продуктів і послуг на ринку нерухомого майна;
- розширення асортименту і покращення якості банківських продуктів і послуг для малих і середніх фірм.

Шостий етап (друга половина 80-х - початок 90-х років) - банківський маркетинг, орієнтований на дохід. Об'єктивний характер такої орієнтації обумовлений, з одного боку, зниженням маржі за кредитними операціями, а з іншого - зростанням витрат кредитних інститутів, пов'язаних з утриманням персоналу та необхідністю значних інвестицій в розвиток матеріально-технічної бази. В результаті цього банки починають здійснювати детальний аналіз доходів і витрат як за кожним клієнтом, так і за кожним видом продуктів і послуг. Орієнтація на дохід передбачає концентрацію зусиль на розробці тих сегментів ринку, які дають прибуток, встановлення цін, які б покривали витрати і закриття нерентабельних філій.

Сьомий етап (з кінця 90-х років - до сьогодні) - масове запровадження систем дистанційного обслуговування клієнтів. Основними напрямками сучасного етапу розвитку банківського маркетингу можна вважати такі:

- масове запровадження платіжних карток;

- надання банківських послуг з використанням мережі Інтернет (у т. ч. створення віртуальних банків);
- надання банківських послуг через системи електронного і мобільного зв'язку.

У країнах із розвинутою ринковою економікою банки останніми зі сфер бізнесу сприйняли маркетинг і почали застосовувати його у практичній діяльності. Це було обумовлено, по-перше, консерватизмом банків, де дуже повільно відбувалися зміни споживацьких переваг, по-друге - обережністю щодо застосування різноманітних нововведень, по-третє - високою мірою зарегульованості банківської діяльності.

3. Маркетингова система інформації та формування стратегії банківського маркетингу

Стратегія банківського маркетингу є узагальненою моделлю дій, необхідних для досягнення довгострокових цілей банку шляхом координації та розподілу фінансових ресурсів на підставі принципів і функцій банківського маркетингу з метою забезпечення прибутковості.

Користуючись наведеним визначенням та визначенням банківського маркетингу як економічної категорії, слід дати визначення стратегічному банківському маркетингу.

Стратегічний банківський маркетинг – це комплексна діяльність комерційного банку по розробці стратегії банківського маркетингу з урахуванням особливостей маркетингового оточення. Комплексна діяльність комерційного банку передбачає участь у процесі розробки стратегії банківського маркетингу всіх служб, які є організаційними складовими банку **Головними причинами, які призвели до необхідності розробки стратегії банківського маркетингу сучасними комерційними банками є:**

- посилення конкуренції в банківському секторі як в сфері запозичення грошових засобів, так і в сфері надання кредитних послуг. Слід зазначити, що конкуренція в банківському секторі відрізняється розвиненістю форм та інтенсивністю, відсутністю вхідних бар'єрів і патентних обмежень;
- обмеження цінової конкуренції на ринку банківських послуг, які пов'язані з державним регулюванням;

– розвиток інформаційних технологій та комунікативних засобів на підставі сучасної техніки, який сприяє розширенню територіальної сфери діяльності фінансово-кредитних інститутів;

– висока міра диверсифікації банківської індустрії: розширення спектра послуг, використання небанківських методів запозичення грошових засобів;

– інтернаціоналізація економічних процесів, яка супроводжується проникненням банків на зовнішні ринки та їх конкуренцією з місцевими банками, тобто глобалізація конкуренції в банківському секторі.

Стратегічне планування банківського маркетингу – це загально корпоративний процес, який забезпечує єдине спрямування зусиль усіх членів банківської установи на визначення пріоритетних методів роботи банку з метою формування ефективної кредитної, депозитної, інвестиційної та відсоткової політики.

Стратегічна орієнтація банківського маркетингу досліджується більшістю вітчизняних і зарубіжних науковців як процес стратегічного маркетингового планування. Стратегічне планування розглядається як категорія, підпорядкована банківському менеджменту, та, як загально корпоративна функція.

4. Збут банківського продукту та сегментація цільових ринків

Канал збуту комерційного банку – сукупність філій, відділень, технічних засобів, посередників, які беруть участь у процесі доведення банківських продуктів і послуг до клієнта.

Канали збуту комерційного банку поділяються на власні та невластні. До власних каналів збуту належать канали стаціонарного збуту, канали мобільного збуту і канали збуту, що базуються на дистанційному обслуговуванні клієнтів.

Канали стаціонарного збуту і канали мобільного збуту передбачають необхідність контакту клієнта з банком і його персональної ідентифікації. Відмінність полягає у тому, що в першому випадку клієнт сам звертається в офіс банку, а в другому - банк пропонує продукти і послуги за місцем

перебування клієнта (місцем проживання, місцем діяльності).

Системи дистанційного обслуговування потребують особистого контакту клієнта з банком тільки при початковому встановленні форм та умов такого обслуговування, а безпосередній процес обслуговування здійснюється за допомогою систем обробки та передавання інформації.

Системи стаціонарного збуту банківських продуктів і послуг можуть функціонувати у формі універсальних філій та відділень, у формі спеціалізованих, повністю автоматизованих та малочисельних філій та відділень.

Перевагою філій та відділень з повним асортиментом продуктів і послуг є надання клієнтам можливостей доступу до всіх елементів продуктового портфеля банку. В сучасних умовах питома вага такого способу збуту банківських продуктів і послуг скорочується, оскільки він вимагає значних витрат, до того ж, певні елементи продуктового портфеля користуються епізодичним попитом, що негативно відзначається на рентабельності банку загалом.

Специфічною формою функціонування філій та відділень із повним асортиментом продуктів і послуг є їх організація за принципом фінансового супермаркету.

Фінансовий супермаркет – це тип організації кредитної установи, який забезпечує надання повного комплексу банківських, страхових, інвестиційних, лізингових, посередницьких, інформаційних та інших послуг в одному офісі. Такий канал збуту вимагає ще більших витрат, особливо на утримання висококваліфікованого персоналу. Крім цього, законодавство переважної більшості країн обмежує можливості комерційних банків щодо прямого надання послуг на інших сегментах фінансового ринку.

Концепція фінансового супермаркету передбачає, що проводячи різноманітні операції на одній платформі, клієнт зменшує кінцеву сумарну вартість всіх фінансових продуктів, а також час, витрачений на отримання комплексу фінансових послуг.

Типи фінансових супермаркетів:

– холдинг: об'єднує кілька дочірніх компаній, які пропонують як банківські, так і страхові послуги під однією

торговельною маркою. Такі структури створюються великими корпораціями;

- вільний, ринковий: у цьому випадку банк і страхова компанія укладають партнерську угоду про спільний агентський продаж своїх послуг;

- брокерський: посередницькі організації-брокери збирають інформацію про всі фінансові послуги і пропонують клієнту оптимальний варіант.

Ідею фінансового супермаркету не слід розглядати тільки у розрізі кількісного розширення банківських підрозділів. Сучасний підхід до організації банківського бізнесу пропонує принципово нові варіанти наближення до створення фінансових супермаркетів, серед них:

- збільшення часу роботи філій та відділень і відкриття їх у великих магазинах і торгових центрах;

- створення у нових точках продажу більш привітної атмосфери, замість традиційної розкоші у формі мармуру і дзеркал;

- освоєння філософії роздрібного бізнесу, що забезпечує вищий рівень сервісу;

- перетворення банків у місцеві клуби, де клієнти можуть випити каву, послухати музику, залишити дітей на спеціальних гральних майданчиках тощо.

Набувають поширення дистанційні канали збуту банківських продуктів і послуг, які базуються на нових інформаційних технологіях. Типи дистанційних каналів збуту наступні:

1. Банкомати. Цей канал збуту базується на використанні платіжних карток, як корпоративними, так і приватними клієнтами; дозволяє клієнтам ефективно управляти рахунком у мультивалютному режимі, здійснюючи готівкові і безготівкові операції; надає можливість володіти інформацією стан залишку на рахунку і про рух коштів на ньому та отримувати певні пільги, що надаються власникам карток. Залежно від запитів клієнтів банки можуть встановлювати різні варіанти банкоматів - від найпростіших, які обмежуються видачею готівки, до повноцінних кіосків самообслуговування.

Подальше розширення функціональних можливостей

банкоматів шляхом автоматизації депозитів призведе до значного збільшення питомої ваги цього каналу збуту.

2. Системи електронних платежів у місцях продажу товарів і послуг. Даний канал збуту дозволяє значно скоротити потреби клієнтів у готівці та розширити реальні можливості застосування платіжних карток.

3. Системи електронного зв'язку. Прикладом каналу збуту такого типу є системи "Клієнт-Банк", які активно використовуються при обслуговуванні корпоративних клієнтів.

Система "Клієнт-Банк" дозволяє автоматизувати процес прийому/передавання фінансових і будь-яких інших повідомлень між банком, філіями та клієнтами; призначена для обслуговування юридичних і фізичних осіб; дозволяє клієнтові за допомогою персонального комп'ютера та модему здійснювати банківські операції в режимі *oi-iipe1* .

Перевагами систем електронного зв'язку є:

- зручність для клієнтів;
- охоплення значної кількості клієнтів через глобальні мережі телекомунікацій;
- можливість цілодобового надання послуг;
- гнучкість продуктового портфеля банку;
- можливість оперативного аналізу попиту на окремі банківські продукти і послуги;
- можливість надання консультаційних послуг у режимі реального часу.

4. Системи банківських послуг на дому (Home Banking - "Домашній банк") - це інтерактивні комп'ютерні системи, що забезпечують дистанційне управління банківськими рахунками клієнтів через глобальну мережу Інтернет. Такі системи базуються на використанні домашніх персональних комп'ютерів, спеціальних терміналів чи телевізорів із спеціальною приставкою. Цей канал збуту є варіантом систем електронного зв'язку, але використовується при обслуговуванні приватних клієнтів.

Термінал (англ. terminal) - самостійний (закінчений) елемент певної системи, що забезпечує її зв'язок із зовнішнім середовищем. У комп'ютерах термінал - робоче місце користувача - монітор із клавіатурою; у мобільних мережах

термінал - абонентський телефон; у системах прийому платежів - платіжний термінал - апаратно-програмний комплекс, що використовується для взаємодії користувача із системою.

Платіжний термінал - апаратно-програмний комплекс, що забезпечує прийом платежів від фізичних осіб у режимі самообслуговування. Для платіжного терміналу характерна висока міра автономності роботи. Контроль за роботою здійснюється через мережу Інтернет.

POS-термінал (англ. "Point Of Sell" - "Точка продажу") - це програмно-апаратний комплекс для торгівлі або АРМ касира (Автоматизоване Робоче Місце касира), установлений у місці, де касир здійснює прийом платежів від клієнтів.

5. Інтернет-банкінг. Розвиток банківських технологій при одночасному посиленні конкуренції в банківському секторі змушує банки надавати через Інтернет певні набір продуктів і послуг. Організація віртуального банку World Wide Web дозволяє охопити дуже широке коло клієнтів. Крім того, його організація значно дешевше організації розгалуженої філійної мережі.

Наявність Інтернет-сайтів дозволяє банку надавати клієнтам широкий спектр мультимедійних, персоніфікованих, інтерактивних послуг, а також згодом скоротити кількість філій та відділень.

Можливості Інтернет-банкінгу:

- обмін валют;
- продаж страховок і паїв інвестиційних фондів;
- відкриття депозитних рахунків;
- замовлення платіжної картки;
- оплата комунальних послуг;
- перегляд залишків на рахунках;
- отримання виписок про рух коштів на рахунках;
- SMS і e-mail повідомлення про операції на рахунках;
- консультації фахівців банку в режимі on-line;
- оплата послуг операторів мобільного зв'язку, інтернет-провайдерів, кабельного телебачення тощо;
- грошові перекази;
- встановлення та зміна лімітів, блокування/розблокування платіжних карток;

- внутрішньобанківські платежі на рахунки фізичних і юридичних осіб;
- міжбанківські платежі в національній валюті по Україні.

Непрямі канали збуту – це канали збуту, які передбачають переміщення банківських продуктів і послуг через посередників різного типу. Умовами застосування такого типу каналів збуту є бажання клієнта отримати комплексне фінансове обслуговування, збільшення кількості близьких до банку, а також небанківських підприємств та фірм, що пропонують оригінальні чи видозмінені фінансові послуги.

Формами функціонування систем непрямого збуту банківських продуктів і послуг є:

- заснування банком дочірніх фірм або його участь у капіталі інших фірм, які спеціалізуються на наданні певного виду послуг (страхових, лізингових, фінансових, іпотечних, інвестиційних тощо);

- укладення угод про кооперацію з самостійними посередниками, роздрібними і оптовими продавцями, підприємствами сфери послуг, представниками вільної професії.

Аутсорсинг (англ. outsourcing) - це передавання сторонній організації визначених бізнес-функцій, які не є частиною основної діяльності компанії, але необхідні для функціонування бізнесу цієї компанії.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Які принципи банківського маркетингу?
2. Охарактеризуйте основні функції банківського маркетингу?
3. Які є основні канали збуту банківських послуг?
4. Особливості ціноутворення на банківські продукти?
5. Які види дистанційних каналів збуту Ви знаєте?

Тестові завдання:

1. Аваліст є боржником:

- А. позачерговим;
- В. третьої черги;
- С. другої черги.

D. останньої черги.

2. Фундаментальний аналіз не включає:

- A. галузевий аналіз;
- B. макроекономічний аналіз;
- C. системний аналіз;
- D. всі відповіді правильні.

3. Ремітент — це:

- A. векседавець;
- B. векселедержатель;
- C. платник;
- D. перша особа, на користь якої видано вексель.

4. Залежно від діапазону операцій, які виконують банки, розрізняють:

- A. системоутворювальні банки;
- B. спеціалізовані банки;
- C. функціональні банки;
- D. правильна відповідь відсутня.

5. Виконавчим органом управління кооперативних банків є:

- A. правління;
- B. ревізійна комісія;
- C. наглядова рада;
- D. рада директорів.

**Тема 9. РЕГУЛЮВАННЯ НАГЛЯД І КОНТРОЛЬ
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**
**Тема 10. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ
СПРАВИ В УКРАЇНІ: НБУ ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ**

План:

1. Основи регулювання, нагляду та контролю банківської діяльності.
2. Стандарти базельського комітету з питань банківського нагляду.
3. Фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності в Україні.
4. Організаційно-правові основи функціонування Національного банку України.
5. Функції й операції Національного банку України.
6. Грошово-кредитна політика НБУ.

1. Основи регулювання, нагляду та контролю банківської діяльності

Банківське регулювання, банківський нагляд і банківський контроль – це різні види діяльності, спрямовані на забезпечення надійного та стабільного функціонування банків та їх фінансової безпеки.

Банківське регулювання – це функція державного управління, є засобом реалізації політики держави. Об'єктом банківського регулювання є діяльність банків. У законі України «Про банки і банківську діяльність» виділяється дві основні форми регулювання діяльності банків:

- адміністративне регулювання;
- індикативне регулювання.

Адміністративне регулювання відбувається в правовій формі (закони, постанови, інструкції). До складових адміністративного регулювання належать:

- реєстрація і ліцензування банків;
- встановлення обмежень та вимог до діяльності банків;
- санкції адміністративного та фінансового характеру;
- нагляд за діяльністю банків;
- надання рекомендацій.

Індикативне банківське регулювання включає:

- встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- норми обов'язкових резервів;
- встановлення норм відрахувань до резервів від активних

банківських операцій.

Індикативне регулювання проявляється в тому, що НБУ не є органом державного управління, а юридично рівноправним суб'єктом. Форми індикативного банківського регулювання непрямого характеру визначаються у наступному:

- визначення процентної політики;
- рефінансування банків;
- кореспондентські відносини;
- управління золотовалютними відносинами, включаючи

валютні інтервенції;

- операції з цінними паперами на відкритому ринку;
- імпорт та експорт капіталу.

Банківський нагляд – це система контролю з боку НБУ спрямована на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами законодавства України і рекомендованих нормативів з метою забезпечення стабільності фінансової системи та захисту інтересів вкладників. Система банківського нагляду включає:

- державний нагляд (здійснюється НБУ);
- внутрішній контроль (внутрішній аудит);
- зовнішній нагляд (зовнішній аудит).

Контроль за діяльністю банків – це система безперервного нагляду за функціонуванням банків, відповідно до чинного законодавства, з метою забезпечення їх надійності та стійкості.

Законами України "Про банки і банківську діяльність", "Про Національний банк України" функцію банківського регулювання і нагляду покладено на НБУ. Нагляд за банками та іншими фінансовими структурами здійснюють спеціальні установи або служби. Їх перелік чітко регламентований та базується на законодавчих та нормативних документах. Доступ до інформації про фінансовий стан банку обмежений, тому банківський контроль здійснюють наступні служби:

- НБУ;
- служби внутрішнього контролю;

- аудиторські компанії;
- рейтингові агентства.

Послідовність та періодичність контролю, його структура та документообіг визначається нормативними актами.

2. Стандарти базельського комітету з питань банківського нагляду.

Комітет з банківського нагляду створено у 1974 році на базі Банку міжнародних розрахунків, якій розташований у місті Базель (Швейцарія). До складу комітету з банківського нагляду входять представники двадцяти промислово розвинутих країн.

У 1988 році була прийнята Угода про капітал (міжнародне наближення розрахунку капіталу та стандартів капіталу – Базельська угода). Пізніше цей документ отримав назву – Базель 1. Зміст угоди Базель 1 мав наступні викладки:

- капітал банку складається з основного та додаткового;
- банки повинні утримувати капітал для покриття кредитного ризику;
- співвідношення між капіталом банку та його активами з урахуванням коефіцієнта кредитного ризику не повинен бути меншим 8%.

До Базельської угоди приєдналися 130 країн світу, в тому числі і Україна. Базельський комітет сформулював 25 принципів ефективного нагляду за банківською діяльністю. До основних належать:

- попередні умови ефективного банківського нагляду;
- ліцензування і структура нагляду;
- пруденційні правила і вимоги;
- методи поточного банківського нагляду;
- вимоги, що ставляться до інформації;
- офіційні повноваження наглядових органів;
- транскордонні банківські операції.

У 2004 році впроваджено Базельську угоду II. Головною метою її було створення рівних конкурентних умов для операцій кредитних інститутів на міжнародних ринках, забезпечення повної відповідності обсягу власного капіталу банків усієї сукупності ризиків, які супроводжують їхню діяльність, здійснення зовнішнього і внутрішнього контролю за ризиками. Угода Базель II визначала:

- ризик-менеджмент (орієнтація кредитної політики на рейтинги і ризик);
- розмір резервних відрахувань;
- умови проведення операцій по кредитуванню;
- прибутковість операцій.

У вересні 2010 року Базельським комітетом з банківського нагляду прийнято нові форми та стандарти по структурі та якості банківських активів, під назвою "Базель III". Угода створює умови для значного підвищення стійкості банків та їх спроможності протистояти можливим кризам.

Рішенням Центробанків 27 провідних держав було збільшено до 8% капітал першого рівня банків, який поєднує ліквідні активи (державні облигації, звичайні акції та нерозподілений прибуток). До нових стандартів (4,5%) збільшено мінімальний розмір ліквідного резерву власного капіталу банку (основного капіталу першого рівня). Рішенням комітету кожен банк має створити спеціальний буферний резервний капітал в розмірі 2,5 %. Сукупність ліквідного резерва коефіцієнта основного капіталу першого рівня та буферний резерв (разом 7%) стали основним захистом банків у випадку можливих фінансових потрясінь. Прийнято ще одну норму, згідно якої у разі виникнення кризової ситуації у фінансовій системі, банки повинні направляти до стабілізаційного фонду до 2,5% капіталу, залежно від розміру. Впровадження нових норм має певний термін та повністю завершився у січні 2019 року. Реалізація умов "Базеля III" означає для багатьох банків необхідність залучення нових ліквідних коштів, в першу чергу за рахунок емісії акцій. Діяльність Базельського комітету, який збирається чотири рази на рік, має за мету розробку директив і рекомендацій щодо впровадження єдиних стандартів у сфері банківського регулювання, достатніх для своєчасного впливу на стабільність міжнародної фінансової системи.

Згідно з рішенням Базельського комітету з банківського нагляду, зміни до Базельських рекомендацій («Базель III») мали на меті такі основні цілі:

- зміцнити міжнародні нормативи з управління капіталом та ліквідністю для створення більш стійкого банківського сектору;

– покращити здатність банківського сектору долати наслідки фінансових та економічних криз і таким чином знизити ризик розповсюдження цих проблем з фінансового у реальний сектор економіки.

Хоча зміни, внесені в «Міжнародну конвергенцію визначення капіталу та стандартів капіталу: нові підходи» не є кардинальними, але їх запровадження має інноваційний характер, який полягає в наступному:

– зміна підходів до фінансового управління та ризик-менеджменту шляхом підвищення стандартів управління ризиками, ступеня інтеграції управління фінансами та ризиками банківських установ;

– забезпечення стабільної бази та необхідних резервів для протистояння всіляким ризикам та кризам;

– можливість формування більш повної, консолідованої картини бізнесу для акціонерів та менеджменту.

Що стосується самих змін, то їх можна поділити на такі напрями:

– підвищення якості та розміру капіталу – в документі суттєво посилюються вимоги до структури та якості капітальної бази банку для підвищення здатності банків поглинати збитки як при нормальному, так і при ліквідаційному сценарії, забезпечення антициклічними механізмами: пропонуються нові мінімальні вимоги до власного капіталу та капіталу першого рівня, нові вимоги до капіталу першого та другого рівнів, поступовий відхід від різноманітних гібридних інструментів, перелік можливих вирахувань з капітальної бази;

– нові стандарти управління ліквідністю, підвищення покриття короткострокової ліквідності – «Базель III» визначає вимоги до ліквідності, стандарти ліквідності, мінімальні вимоги до ліквідності, систему моніторингових інструментів.

– підвищення стабільного довгострокового фінансування – «Базель III» вводить коефіцієнт Net Stable Funding Ratio (NSFR) для стимулювання та мотивування банків на залучення стабільних джерел фінансування власних операцій, а також з метою зниження залежності від короткострокового фінансування;

– повномасштабне охоплення ризиків та покриття

ризиків – «Базель III» передбачає повне покриття ризиків, збільшуючи вимоги до капіталу на покриття ризиків, які недостатньо відображені у «Базелі II», передбачає збільшення вимог до торгових портфелів банків, сек'юритизаційних операцій та угод з похідними цінними паперами;

– регулювання системних фінансових інститутів – «Базель III» вводить додаткові вимоги до рівня достатності капіталу системоутворюючих кредитних організацій для світової фінансової системи.

Для вітчизняної банківської системи зазначені зміни є вкрай актуальними, зважаючи на особливості її побудови, наявні проблеми та ризики, дотримання вимог «Базель III» дозволить вирішити більшу частину зазначених проблем. Водночас, запровадження рекомендацій «Базеля III» не є гарантією автоматичного покращення ефективності діяльності вітчизняних банківських установ і стабільності банківської системи. Крім того, «Базель III» не може враховувати навіть основні особливості української банківської системи. Це вимагає коригувань регулятивної бази та засад діяльності банківських установ з боку державних органів України, здійснення оцінки банківської системи та її стабільності, результатів її діяльності після запровадження «Базеля III», що потребує відповідного методичного забезпечення.

Здійснення впровадження «Базеля III» та оцінки його ефективності у такій послідовності:

I етап – повний перехід Національним банком України до ризик-орієнтованого нагляду, апробація методики та внесення у разі необхідності до неї змін;

II етап – здійснення оцінки вітчизняних банківських установ на підставі запропонованої методики для розробки змін до регулятивно-правової бази та графіку поступового впровадження «Базеля III», з урахуванням виявлених ризиків, особливостей функціонування банківських установ різних груп;

III етап – запровадження «Базелью III» у діяльність вітчизняних банківських установ;

IV етап – здійснення оцінки вітчизняних банківських установ за підсумками кожного з етапів запровадження «Базелью III»;

V етап – здійснення оцінки вітчизняних банківських

установ, їх ефективності та стабільності за підсумками запровадження «Базелю III», порівняння результатів оцінки до та після впровадження «Базелю III».

3. Фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності в Україні

Фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності – це сукупність економічних та нормативно-правових форм, методів та інструментів, які використовує держава для регулювання діяльності суб'єктів грошово-кредитного ринку, з метою забезпечення стабільного функціонування економіки.

До фінансових інструментів механізму державного регулювання належать:

- інструменти непрямого впливу на діяльність банківських установ (регулюють надходження та використання податків, розподіл бюджету, зовнішньоекономічну діяльність);
- інструменти прямого впливу (облікова ставка, використання обов'язкових резервів, штрафні санкції, страхування).

Серед методів, що застосовують для впровадження фінансового механізму державного регулювання банківської діяльності розрізняють наступні:

- податкові;
- нормативні;
- коригуючі (індикативні).

Функціонально у процесі регулювання в Україні приймають участь:

- НБУ (використовує нормативні та корегуючі методи);
- державна податкова адміністрація (контролює надходження до державного бюджету);
- органи державної законодавчої влади (розробка та прийняття нормативних актів стосовно діяльності банків);
- фонд гарантування депозитів (моніторинг банківської діяльності).

Фінансовий механізм – система регулювання та нагляду, яка співпрацює з органами державної влади і створює формальні та неформальні правила та умови функціонування банків через різноманітні методи: прямі, опосередковані та змішані, відаючи

перевагу інструментам індикативного характеру.

Отже, фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності спрямований на впорядкування та коригування банківської діяльності через нормативні акти, методи нагляду за їх виконанням, та спрямований на підтримку ефективної і стабільної діяльності банків та захисту інтересів вкладників.

4. Організаційно-правові основи функціонування Національного банку України

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом України «Про Національний банк України» та іншими нормативними актами.

НБУ є державною власністю України і виступає виразником інтересів та завдань держави в сфері регулювання економіки; його правовий статус, функції, повноваження і принципи організації діяльності визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк» (від 20 травня 1999 р.) та іншими законодавчими актами.

Національний банк України має статутний капітал, що формується за рахунок державних коштів. Розмір статутного капіталу становить 10 млн. грн. Розмір статутного капіталу може бути збільшений за рішенням Ради Національного банку.

Головний банк країни НБУ - є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом державної власності й перебуває в його повному господарському веденні. У той же час НБУ виступає як самостійний економічний суб'єкт, що має здійснювати свої витрати за власних доходів у межах затвердженого кошторису, а в окремих випадках - за рахунок Державного бюджету України.

Водночас, незалежність центрального банку не може абсолютною, адже монетарна політика, яку визначає центральний банк, є складовою загальної економічної політики держави. У своєму впливі на реальну економіку вона взаємодіє з фіскальною, ціновою, інвестиційною та структурною політиками. Як провідник монетарної політики центральний банк

повинен враховувати загальноекономічні цілі та узгоджувати свої дії з урядом й іншими державними установами, що формують загальноекономічну політику держави. Головне призначення НБУ як центрального банку – це управління грошовим оборотом з метою забезпечення стабільного неінфляційного розвитку економіки. Центральний банк впливає на грошовий оборот через зміну пропозиції грошей і зміну ціни грошей. НБУ бере безпосередню участь у формуванні пропозиції грошей, причому як у формуванні її готівкового компоненту, так і безготівкового (депозитного). Він здійснює емісію готівки для того, щоб забезпечити нею банки в обмін на їхні резерви, розміщені в центральному банку. Банки постачають готівку своїм клієнтам (вкладникам) в обмін на їх депозити, залишаючи у своїх касах незначну суму готівки як резерв. Готівка, що емітована центральним банком, випущена в обіг комерційними банками і циркулює в позабанківській сфері, є важливим компонентом пропозиції грошей.

Другим, ще важливішим компонентом пропозиції грошей, враховуючи його розміри, є гроші суб'єктів економіки, розміщені в банках на депозитних рахунках, тобто безготівковий компонент. У формуванні цих грошей центральний банк також відіграє визначальну роль. Він забезпечує банківську систему додатковими резервами, надаючи банкам позички та купуючи у них цінні папери на відкритому ринку.

Таким чином, НБУ як особливий орган банківської системи створює так звані гроші підвищеної ефективності – готівку в обігу і резерви банків, що слугують грошовою базою для зростання пропозиції грошей.

НБУ має, як правило, монопольне право здійснювати емісію готівки. Проте маса готівки, необхідна для обігу, визначається головним чином поведінкою суб'єктів економіки (фізичних і юридичних осіб), котрі вирішують, в якій пропорції вони триматимуть гроші готівкою і на депозитних рахунках у банках.

НБУ має особливий правовий статус, зумовлений тим, що він поєднує у собі окремі риси банківської установи і державного органу управління. Він здійснює банківські операції, що приносять дохід (кредитування комерційних банків, операції з цінними паперами на відкритому ринку, операції з іноземною

валютою тощо), але метою проведення цих операцій не є отримання прибутку. Центральний банк використовує ці операції як інструменти управління грошовим ринком (як інструменти монетарної політики), керуючись лише державними інтересами та чинним законодавством.

Правовий статус НБУ можна охарактеризувати таким чином: це державний орган управління з покладеними на нього особливими функціями у сфері грошово-кредитних відносин і банківської діяльності.

Для реалізації цих функцій НБУ наділяється відповідними державно-владними і цивільно-правовими повноваженнями:

- він є самостійною юридичною особою;
- його майно відокремлено від майна держави;
- НБУ може ним розпоряджатись як власник;
- він не є комерційною організацією.

5. Функції й операції Національного банку України

В Україні центральним банком є Національний банк України (НБУ). Він являє собою перший рівень банківської системи. НБУ створений згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» і діє на підставі Закону «Про Національний банк України».

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

Відповідно до [Конституції України](#) основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі.

Національний банк у межах своїх повноважень сприяє стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню цілі, визначеної у частині другій цієї статті.

Національний банк також сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну

політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей, визначених у частинах другій та третій цієї статті.

Національний банк виконує такі функції:

1) відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;

2) монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує готівковий грошовий обіг;

2¹) здійснює емісію цифрових грошей Національного банку відповідно до закону та визначає порядок емісії і використання цифрових грошей Національного банку;

3) виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;

4) встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;

5) організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;

6) здійснює державне регулювання на платіжному ринку, визначає засади функціонування платіжного ринку України, регулює діяльність надавачів платіжних послуг, надавачів обмежених платіжних послуг, платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг, визначає порядок надання платіжних послуг та обмежених платіжних послуг, здійснює нагляд за діяльністю учасників платіжного ринку;

7) визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських та платіжних технологій, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних та облікових систем, контролює створення платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та діяльності на платіжному ринку, засобів захисту інформації про банківську діяльність та діяльність на платіжному ринку;

8) здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі;

8¹) здійснює державне регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі на ринках небанківських

фінансових послуг за діяльністю небанківських фінансових установ та інших осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги в межах, визначених [Законом України](#) "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" та іншими законами України;

9) здійснює погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, веде Державний реєстр банків, створює та веде Кредитний реєстр Національного банку України;

9¹) веде Державний реєстр фінансових установ, реєстр колекторських компаній, а у визначених Національним банком випадках - інші реєстри осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк;

10) веде офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем;

10¹) здійснює попередню кваліфікацію осіб, які можуть брати участь у виведенні неплатоспроможних банків з ринку, та складає перелік таких осіб;

13) представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;

14) здійснює валютне регулювання, визначає порядок виконання операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний нагляд за уповноваженими установами;

15) забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами;

16) аналізує та прогнозує динаміку макроекономічних, грошово-кредитних, валютних та фінансових показників, у тому числі складає платіжний баланс;

17) організовує та здійснює інкасацію коштів та перевезення валютних цінностей, у визначеному Національним банком порядку видає юридичним особам ліцензії на надання банкам послуг з інкасації, зупиняє, поновлює та відкликає їх;

18) реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку;

19) бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;

20) визначає особливості функціонування банківської системи України в разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку;

21) вносить у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України;

22) здійснює методологічне забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю/

Види операцій Національного банку:

1) надає кредити банкам для підтримки ліквідності за ставкою не нижче ставки рефінансування Національного банку та в порядку, визначеному Національним банком;

2) надає кредити Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на умовах, визначених нормативно-правовими актами Національного банку;

3) здійснює дисконтні операції з векселями і чеками в порядку, визначеному Національним банком;

4) купує (крім купівлі в емітента) та продає цінні папери в установленому законодавством порядку.

5) відкриває власні кореспондентські та металеві рахунки в закордонних банках і веде кореспондентські рахунки банків;

5⁻¹) веде рахунки умовного зберігання (ескроу) банків та інших своїх клієнтів;

6) купує та продає валютні цінності з метою монетарного регулювання;

7) зберігає банківські метали, а також купує та продає банківські метали, дорогоцінні метали та камені та інші коштовності, пам'ятні та інвестиційні монети з дорогоцінних металів на внутрішньому і зовнішньому ринках без квотування і ліцензування;

8) розміщує золотовалютні резерви самостійно або через банки, уповноважені ним на ведення валютних операцій, виконує операції з золотовалютними резервами України з банками,

рейтинг яких за класифікацією міжнародних рейтингових агентств відповідає вимогам до першокласних банків не нижче категорії А;

11) веде рахунок центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, без оплати і нарахування відсотків;

12) виконує операції по обслуговуванню державного боргу, пов'язані із розміщенням державних цінних паперів, їх погашенням і виплатою доходу за ними;

13) веде особові рахунки працівників Національного банку;

14) веде рахунки міжнародних організацій;

15) здійснює безспірне стягнення коштів з рахунків своїх клієнтів відповідно до законодавства України, в тому числі за рішенням суду;

16) веде рахунки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

17) безпосередньо взаємодіє з Центральним депозитарієм цінних паперів для забезпечення своїх операцій з цінними паперами;

18) встановлює кореспондентські відносини з міжнародними депозитаріями з метою виконання функцій в межах грошово-кредитної політики, управління державним боргом та веде рахунки депозитаріїв іноземних держав та міжнародних депозитарно-клірингових установ з метою здійснення своїх повноважень у сфері депозитарного обліку;

19) має право здійснювати підтримку ліквідності центрального контрагента за ставкою не нижче ставки рефінансування Національного банку та в порядку, визначеному Національним банком, а також нараховувати відсотки на залишки коштів на рахунок центрального контрагента, відкритому в Національному банку;

20) веде інформаційну базу стосовно договорів, що укладаються на фінансовому ринку, у порядку, визначеному Національним банком України;

21) передає банкам банкноти і монети на зберігання та для проведення операцій з ними у порядку, визначеному Національним банком.

22) веде рахунки у національній валюті Центрального депозитарію цінних паперів (крім рахунків у цінних паперах) та клірингових установ;

23) провадить діяльність торгового репозиторію відповідно до [Закону України](#) "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки".

24) надає платіжні послуги відповідно до [Закону України](#) "Про платіжні послуги".

Національний банк має право здійснювати й інші операції, необхідні для забезпечення виконання своїх функцій.

Національний банк має право встановлювати плату за надані ним відповідно до закону послуги (здійснені операції).

Національний банк має право видавати кредити працівникам Національного банку.

6. Грошово-кредитна політика НБУ

Головним результатом функціонування грошової системи є розроблення і реалізація певної грошово-кредитної політики. Позитивний вплив цієї політики на розвиток економіки визначає ефективність самої грошової системи.

Суть грошово-кредитної політики. Більш повно і точно виражає суть грошово-кредитної політики визначення її як *комплексу взаємозв'язаних, скоординованих на досягнення заздалегідь визначених суспільних цілей, заходів щодо регулювання грошового обороту, які здійснює держава через центральний банк*. Як впливає з цього визначення, монетарній політиці властиві комплексність, різноваріантність регулятивних заходів; спрямованість їх на досягнення певних, заздалегідь визначених суспільних цілей; заходи ці реалізуються центральним банком через механізм грошового ринку. При такому підході грошово-кредитна політика набуває чітких, економічно обумовлених обрисів. Вона має внутрішньо єдину інституційну основу – грошовий ринок і банківську систему. У такому трактуванні грошово-кредитна політика являє собою організаційно оформлений регулятивний механізм зі своїми специфічними цілями, інструментами та роллю в економічному регулюванні.

Об'єктами, на які найчастіше спрямовуються регулятивні заходи грошово-кредитної політики, є такі змінні

грошового ринку:

- пропозиція (маса) грошей;
- ставка процента;
- валютний курс;
- швидкість обігу грошей та ін.

Залежно від економічної ситуації в країні об'єктом монетарного регулювання може бути вибрана одна з них чи навіть кілька одночасно.

Суб'єкти грошово-кредитної політики. В Україні головним суб'єктом грошово-кредитної політики є Національний банк. Крім нього, у виробленні грошово-кредитної політики беруть участь інші органи державного регулювання економіки — Міністерство фінансів, Міністерство економічного і торговельного розвитку, безпосередньо уряд, Верховна Рада. Органи виконавчої та законодавчої влади визначають основні макроекономічні показники, які слугують орієнтирами для формування цілей грошово-кредитної політики (обсяг ВВП, розмір бюджетного дефіциту, платіжний та торговельний баланси, рівень зайнятості та ін.). Верховна Рада, крім того, регулярно заслуховує доповіді Голови НБУ та одержує інформацію банку про стан грошово-кредитного ринку в Україні.

Цільова спрямованість грошово-кредитної політики. Для з'ясування ролі грошово-кредитної політики в ринковій економіці важливе значення має усвідомлення завдань, які ставляться монетарними владними структурами і вирішуються монетарними методами. Ці завдання заведено називати цілями грошово-кредитної політики. Вони поділяються на три групи: стратегічні, проміжні й тактичні.

Стратегічними звичайно є цілі, що визначені як ключові в загальноекономічній політиці держави. Ними можуть бути зростання виробництва, зростання зайнятості, стабілізація цін, збалансування платіжного балансу. Кожна з цих цілей настільки важлива для суспільства, що владні структури можуть ставити перед собою завдання одночасно реалізувати їх усі чи більшу їх частину. Держава в цілому має у своєму розпорядженні широкий спектр регулятивних інструментів для розв'язання таких завдань.

Проміжні цілі грошово-кредитної політики полягають у таких змінах певних економічних процесів, які сприятимуть

досягненню стратегічних цілей. Оскільки в ринкових умовах економічне зростання, зайнятість, динаміка цін, стан платіжного балансу та інші макроекономічні показники визначаються передусім станом ринкової кон'юнктури, проміжними цілями грошово-кредитної політики є зміна останнього в напрямі, який визначається стратегічною ціллю. Зокрема, якщо ціллю загальноекономічної політики є економічне зростання при скороченні безробіття, то проміжною ціллю може бути поживлення ринкової кон'юнктури. І навпаки, якщо стратегічною ціллю є стабілізація цін, то проміжною має бути стримування зміни кон'юнктури ринку.

Тактичні цілі — це оперативні завдання банківської системи щодо регулювання ключових економічних змінних, передусім грошової маси, процентної ставки та валютного курсу, для досягнення проміжних цілей. Стосовно кожного з цих показників може ставитися одне з трьох завдань: зростання, стабілізація, зниження. Конкретний напрям руху економічної змінної визначається проміжною ціллю грошово-кредитної політики та характером показника. Наприклад, для поживлення ринкової кон'юнктури як проміжної цілі необхідно, щоб на рівні тактичних цілей грошова маса зростала, а процентні ставки знижувалися. За показник грошової маси беруться базові гроші, оскільки саме цей показник перебуває у повному розпорядженні центрального банку.

Грошово-кредитна політика зводиться до економічного регулювання через механізми зміни пропозиції (маси) грошей та їх ціни (проценти) на грошовому ринку. Збільшення пропозиції грошей, за інших рівних умов, зумовлює зниження процента та зростання інвестицій, а також зростання платоспроможного попиту на ринках. Усе це на коротких часових інтервалах поживляє кон'юнктуру ринків і посилює стимули до розширення виробництва.

Залежно від напрямку та темпів зміни пропозиції грошей та рівня процента розрізняють такі види грошово-кредитної політики:

- експансійна;
- рестрикційна.

При *експансійній політиці* допускається

неконтрольоване, довільне зростання пропозиції грошей, через що гроші стрімко «дешевіють». Наслідком такої політики неминуче стає інфляція, темпи якої швидко зростають, у зв'язку з чим її ще називають політикою інфляції. Такий результат експансійної політики має негативний вплив на економіку, і тому уряди за нормальних обставин намагаються уникати такої грошово-кредитної політики. Більш доцільною і широко застосовуваною є політика повільного, контрольованого зростання грошової маси і м'якого зниження процента, завдяки чому інфляція підтримується на низькому рівні, стає контрольованою і перетворюється у дійовий стимулятор економічного зростання, збільшення зайнятості. Цю політику, на відміну від політики інфляції, називають *політикою дезінфляції*.

При *політиці грошово-кредитної рестрикції* допускається стрімке, не досить зважене скорочення пропозиції грошей, внаслідок чого гроші стрімко «дорожчають», сукупний попит скорочується, провокуючи зниження рівня цін і падіння економічної активності. Цю політику називають *політикою дефляції*. Зважаючи на її негативні наслідки, уряди намагаються уникати відвертої політики дефляції, а допускають лише повільне і незначне скорочення пропозиції грошей та рівня процента, що м'яко гальмує економічну активність, без глибокого спаду виробництва. Така політика дістала назву *політики рефляції*.

Світова практика грошово-кредитної політики нагромадила значний досвід використання певних інструментів грошово-кредитного регулювання економічних процесів. Усі їх можна поділити на дві групи:

- інструменти опосередкованого впливу на грошовий ринок та економічні процеси;
- інструменти прямого впливу.

До першої групи належать: операції на відкритому ринку, регулювання норми обов'язкових резервів, процентна політика, рефінансування комерційних банків, регулювання курсу національної валюти.

До другої групи відносять: установлення прямих обмежень на здійснення емісійно-касових операцій; введення прямих обмежень на кредитування центральним банком

комерційних банків; установлення обмежень чи заборони на пряме кредитування центральним банком потреб бюджету; прямий розподіл кредитних ресурсів, що надаються комерційним банкам у порядку рефінансування, між пріоритетними галузями, виробництвами, регіонами тощо.

Опосередкований вплив інструментів першої групи полягає у створенні таких умов, за яких посилюються чи послаблюються стимули економічних суб'єктів до певної поведінки, наприклад до накопичення чи до зменшення запасів грошей у своєму розпорядженні і відповідно до зменшення чи до збільшення їх попиту на товарних чи фінансових ринках. Тому регулювання з допомогою таких інструментів належить до економічних методів державного управління, воно має істотні переваги перед застосуванням інструментів прямої дії, вплив яких має переважно директивний характер. Тому в міру визрівання в країні ринкових відносин застосування інструментів опосередкованої дії неухильно розширюється, а інструментів прямої дії — скорочується. У перехідний період в Україні останні застосовувались широко і досить часто, оскільки цього вимагали особливі, часто критичні ситуації, що виникали на грошовому ринку і вимагали негайного втручання з боку регулятивних органів.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Дайте характеристику організаційно-правових основ функціонування Національного банку України?
2. Розкажіть про роботу Базельського комітету та його основні стандарти?
3. Перерахуйте функції Національного банку України?
4. Які цілі грошово-кредитної політики?
5. Охарактеризуйте інструменти грошово-кредитної політики?

Тестові завдання:

1. Строк погашення та питома вага субординованого боргу складають:

- A. не менше 5 років та 50% в складі додаткового капіталу;
- B. не менше 5 років та 50% в складі основного капіталу;
- C. не менше 3 років та 50% в складі додаткового капіталу;

D. не менше 3 років та 50% в складі основного капіталу.

2. Окрім банків в акредитивній операції можуть брати участь:

- A. транспортні компанії;
- B. митні брокери;
- C. страхові компанії;
- D. всі відповіді вірні.

3. Якого виду банківських кас не існує?:

- A. вечірніх;
- B. прибутково-видаткових;
- C. неопераційних;
- D. кас філій і безбалансових відділень.

4. Портфельна диверсифікація означає:

A. розподіл кредитів між клієнтами, які здійснюють свою діяльність у різних галузях економіки;

B. розподіл кредитів між позичальниками, які перебувають у різних населених пунктах, регіонах або країнах;

C. розподілення кредитів банку між широким колом клієнтів, у тому числі великими і малими компаніями, підприємствами малого бізнесу, фізичними особами;

D. пропозицію широкого кола фінансових послуг з метою зменшення ризику зниження доходів за окремою послугою або невеликим числом послуг.

5. Алонж – це:

- A. додатковий аркуш;
- B. вексельна гарантія;
- C. вексельна угода;
- D. немає правильної відповіді.

Тема 11. БАНКІВСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

План:

1. Основи банківського менеджменту.
2. Банківський менеджмент за спрямуванням управлінських рішень.
3. Організація контролю банківської діяльності.
4. Процес управління інформаційними технологіями та організація ефективних систем безпеки захисту інформації.

1. Основи банківського менеджменту

В загальному розумінні *менеджмент* – це наука про найбільш раціональні механізми управління певними видами діяльності. Під менеджментом розуміють як систему управління фінансовими потоками, так і систему управління персоналом (тобто організаційні аспекти будь-якої діяльності).

Менеджмент можна розглядати як один із найважливіших чинників підвищення ефективності будь-якого виду діяльності. В умовах жорсткої конкуренції, яка супроводжує розвиток ринкової економіки, необхідно постійно вдосконалювати системи та форми управління, швидко опанувати накопичені в теорії та практиці знання, знаходити нові неординарні рішення в динамічній ситуації. Тільки такий підхід до управління забезпечить нормальні умови розвитку.

Банківський менеджмент – це наука про ефективні системи організації та управління всіма процесами і відносинами, які характеризують діяльність банку. Під процесами і відносинами розуміють всю сукупність фінансових, економічних, організаційних і соціальних сфер банківської діяльності.

Банківський менеджмент можна розглядати як наукову систему організації та управління діяльністю банку в цілому та його персоналом зокрема.

Об'єктом банківського менеджменту є банківська установа разом з усіма аспектами банківської діяльності у взаємозв'язку з політико-правовим і соціально-економічним середовищем. У поняття «банк» вкладається широкий зміст, тому об'єкти управління конкретизуються таким чином: капітал, залучені та запозичені ресурси, активи, фінансові інструменти,

методологія, організаційні структури, банківські продукти, персонал, інформаційні потоки, внутрішньобанківські операції, матеріально-технічна база, фінансові результати, безпека та ін.

Банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.

Суб'єкти банківського менеджменту – це відповідальна особа або група осіб, які мають право ухвалювати управлінські рішення та несуть відповідальність за ефективність процесу управління банком.

Засновники (засновник), уособлюючи загальні збори учасників, які є вищим органом управління банку; правління банку як виконавчий орган (мінімум – три особи); рада банку (не менше п'яти осіб), що не бере участі в поточному управлінні, проте здійснює контроль за діяльністю виконавчого органу.

Керівниками банку є голова, його заступники та члени ради банку, голова, його заступники та члени правління банку, головний бухгалтер, його заступники, керівники відокремлених підрозділів банку.

Уповноважена особа банку – особа, яка на підставі статуту чи угоди має повноваження представляти банк та вчиняти від його імені певні дії, що мають юридичне значення.

Асоційована особа – чоловік або дружина, прямі родичі цієї особи (батько, мати, діти, рідні брати та сестри, дід, баба, онуки), прямі родичі чоловіка або дружини цієї особи, чоловік або дружина прямого родича.

Банківський менеджмент має певну специфіку, зумовлену характером та особливостями виконання банківських операцій.

По-перше, банки як специфічні суб'єкти економіки (фінансового ринку) здійснюють різноманітні фінансові операції, пов'язані з рухом грошових потоків в економіці, а також є провідниками монетарної політики держави. Це накладає певні обмеження на банківську діяльність.

По-друге, банківська діяльність – це особливий вид підприємницької діяльності, пов'язаний з підвищеним ризиком. Це зумовлено тим, що банки розпоряджаються суспільним капіталом і повинні нести відповідальність перед власниками за забезпечення збереження грошових коштів.

Отже, ефективна робота банку в сучасних умовах

неможлива без розробки стратегії його діяльності, застосування найбільш раціональних систем управління в умовах підвищеного ризику й обмеження його діяльності з урахуванням специфіки фінансового ринку та законодавства, що постійно змінюється.

Основні цілі банківського менеджменту:

– головна мета – отримання прибутку від здійснення банківських операцій і надання фінансових послуг для підтримки життєдіяльності банку та збереження коштів кредиторів і вкладників (таким чином, прибутковість є головним показником ефективності роботи будь-якого банку);

– забезпечення достатнього рівня надійності банківської установи – рівень надійності визначається розміром сукупного ризику, на який наражається конкретний банк (тому пошук реальних шляхів мінімізації ризиків є важливою метою банківського менеджменту).

Отже, основними критеріями оцінки рівня банківського менеджменту є економічні категорії – прибуток і ризик (збільшення прибутковості та зниження ризику).

Перелік завдань, які стоять перед банківським менеджментом, набагато ширше, ніж його основні цілі – максимізація прибутку і мінімізація ризиків.

Завдання банківського менеджменту:

– максимальне задоволення потреб клієнтів у структурі та якості пропонованих банком операцій і послуг (розширення асортименту банківських послуг);

– забезпечення конкурентоспроможності банку в ринковому середовищі (припускає зниження вартості банківських послуг при одночасному підвищенні їх якості);

– забезпечення умов для нарощування власного капіталу банку;

– наявність адекватних систем контролю за рівнем банківських ризиків;

– створення ефективної організаційної структури банку;

– організація роботи систем контролю, аудиту, безпеки, інформаційних та інших систем, які забезпечують життєдіяльність банку;

– створення умов для набору кваліфікованих кадрів і повної реалізації їх потенційних можливостей;

– створення систем підготовки та перепідготовки кадрів;

– забезпечення умов для здійснення послідовного і ефективного управління банком;

– створення соціальних умов для роботи персоналу банку.

Банківський менеджмент базується на певних принципах і спрямований на виконання конкретних функцій з метою досягнення поставленої мети.

Основні принципи банківського менеджменту:

– спрямованість дій на досягнення конкретної мети;

– єдність мети, результату та способів їх досягнення;

– комплексність процесу управління, який включає планування, аналіз, регулювання та контроль;

– єдність стратегічного (перспективного) і тактичного (поточного) планування для забезпечення безперервності відповідного процесу;

– контроль за ухваленими управлінськими рішеннями як найважливіший чинник їх реалізації;

– матеріальне і моральне стимулювання творчої активності, успіхів і досягнень всього колективу та кожного його члена окремо;

– гнучкість організаційної структури управління, що дає можливість вирішувати функціональні та управлінські задачі.

Зміст банківського менеджменту складають такі основні функції:

– функція планування: тактичне, стратегічне, фінансове бюджетування;

– функція аналізу (інформаційних потоків або банківської діяльності);

– функція регулювання (процесу виконання управлінських рішень);

– функція контролю (за реалізацією управлінських рішень).

2. Банківський менеджмент за спрямуванням управлінських рішень

Банківський менеджмент за спрямування управлінських рішень поділяють на стратегічний та операційний.

Стратегічний банківський менеджмент спрямовано на формування та реалізацію головної концепції діяльності банку. Метою стратегічного менеджменту є досягнення довгострокових

переваг на основі раціонального використання можливостей діяльності банку з урахуванням ризиків.

По суті стратегічне управління полягає в забезпеченні ефективної адаптації банку до змін зовнішнього середовища. Загальна стратегія діяльності банківської установи формується у вигляді взаємопов'язаних функціональних стратегій, таких як фінансова, інвестиційна, маркетингова, кадрова.

Політика стратегічного менеджменту визначається власниками банку (акціонерами) на довгострокову перспективу.

Операційний банківський менеджмент орієнтовано на реалізацію стратегічних цілей в процесі оперативного управління банківською діяльністю. Він включає різноманітний спектр дій, а саме:

- надання фінансових послуг клієнтам банку;
- проведення інвестицій;
- емісійні, міжбанківські, біржові операції.

З точки зору функціональної спрямованості операційний менеджмент поділяють на:

- кредитний;
- інвестиційний;
- менеджмент грошової позиції банку.

Між операційним та стратегічним менеджментом існує якісний та кількісний зв'язок, що впливає на досягнення перспективних цілей банківської установи.

За напрямками діяльності банківський менеджмент поділяють на фінансовий та організаційний.

Фінансовий банківський менеджмент передбачає сукупність професійної діяльності по управлінню процесами, що перебувають у компетенції банку, а саме:

- активами і пасивами;
- власним капіталом;
- прибутковістю;
- ліквідністю;
- резервами;
- банківськими портфелями;
- банківськими ризиками.

В структурі банківського менеджменту формуються і використовуються наступні канали інформації:

- внутрішня (бухгалтерський облік, фінансова та

статистична звітність, внутрішньобанківська правова і нормативна бази);

– зовнішня економічна інформація (фінансова, макроекономічна й статистична, правова й нормативна база законодавчих і регулюючих органів).

Організаційний банківський менеджмент орієнтовано на вирішення проблем раціональної організації й управління колективом (персоналом), створення гнучких організаційних структур в системі діяльності банку.

Організаційний банківський менеджмент охоплює наступні сфери діяльності:

- обґрунтування організаційних форм побудови банку;
- організацію схем контролю;
- організацію системи безпеки банку;
- управління інформаційними технологіями;
- управління кадровим потенціалом.

3. Організація контролю банківської діяльності

Поглиблення фінансово-економічної кризи у світі та в Україні торкається всіх секторів економіки, у тому числі і банківських установ. Ці кризові явища і процеси вимагають від управління банками вдосконалення чинної системи внутрішнього контролю, зокрема його форм і методів.

Необхідність запровадження нових форм і методів контролю у комерційних банках викликана також посиленням конкурентної боротьби між самими банками, формуванням розгалуженої мережі філій, потребою у впровадженні нових методів управління ризиками, активами і пасивами банків, прагненням підвищити ефективність прийняття рішень управлінським персоналом та іншими чинниками.

Контроль за діяльністю банківських установ в Україні поділяється на зовнішній і внутрішній. Зовнішній контроль за роботою банків здійснюється Національним банком України (НБУ) і незалежними аудиторськими фірмами. НБУ здійснює зовнішній контроль у формі банківського нагляду, при цьому дотримуючись Основних принципів, запропонованих Базельським комітетом.

Оскільки комерційні банки за своєю організаційно-правовою формою є публічними акціонерними товариствами, то

вони підлягають щорічному аудиту незалежними аудиторськими фірмами, як вітчизняними, так і зарубіжними.

За останні роки намітилась тенденція переваги відомих зарубіжних аудиторських фірм у здійсненні аудиту банків над вітчизняними, оскільки зарубіжні аудиторські фірми є більш відомими у світі та мають кращий імідж. Разом з тим вартість аудиторської перевірки зарубіжними аудиторськими фірмами призводить до значного здорожчання аудиторських послуг. Це, у свою чергу, вилучає з обороту значні грошові кошти комерційних банків, що негативно впливає на їхній фінансовий стан.

Поряд із зовнішнім контролем, у системі управління банками функціонує внутрішній контроль.

Внутрішній контроль у банку – це сукупність процедур, які забезпечують достовірність і повноту інформації, яка передається керівництву банку дотримання внутрішніх і зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку, збереження активів банку і його клієнтів, оптимальне використання ресурсів банку, управління ризиками, забезпечення чіткого виконання розпоряджень органів управління банку в досягненні мети, яка поставлена у стратегічних та інших планах банку.

Ми розглянули основні напрями здійснення внутрішнього контролю: контроль з боку спостережної ради; з боку правління (ради директорів); загальних зборів акціонерів; департаментів і підрозділів банківської установи. Зазначені суб'єкти внутрішнього контролю діяльності банківської установи здійснюють його у формах: ревізії, внутрішнього аудиту, контролінгу.

Контроль з боку спостережної ради обумовлений прагненням акціонерів і інвесторів отримувати незалежну, об'єктивну і достовірну інформацію щодо максимізації прибутку за допустимого рівня ризику.

Контроль з боку правління (ради директорів) здійснюється шляхом координації дій усіх департаментів та інших підрозділів банку. Для підвищення ефективності такого контролю внутрішні аудитори зобов'язані надавати обґрунтовані рекомендації правлінню (раді директорів) щодо розроблення системи оцінювання ризиків, удосконалення системи внутрішнього контролю, організаційної структури підрозділів і

дій менеджерів усіх рівнів управління.

Контролінг – один із сучасних видів внутрішнього контролю, найчастіше застосовується в комерційних банках з іноземними інвестиціями. Створюється департамент контролінгу, напрямами діяльності якого є: управлінська звітність, бюджетування і контроль за витратами.

Внутрішній аудит банку – це «незалежна експертна діяльність служби внутрішнього аудиту банку для перевірки й оцінки адекватності, ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання призначених обов'язків співробітниками банку».

Функціональний контроль здійснюють головний бухгалтер та керівники інших департаментів і підрозділів та їхні працівники щодо правильності і законності проведення всіх банківських операцій у межах своїх функціональних обов'язків, що відображені в посадових інструкціях відповідних працівників.

Важливим моментом системи контролю діяльності банку є дослідження інформаційних потоків і виявлення взаємозв'язків різних видів контролю банківської установи.

На нашу думку, доцільно розглянути систему взаємодії зовнішнього аудиту, пруденційного нагляду і внутрішнього аудиту банківської установи в інформаційному середовищі.

Отже, здійснення внутрішнього аудиту в банку є передумовою ефективного функціонування банківської установи як сьогодні, так і в майбутньому. Крім цього, доцільно запроваджувати у практику внутрішнього банківського контролю таку його форму, як контролінг.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Основні завдання банківського менеджменту?
2. Які основні функції банківського менеджменту?
3. Основні принципи банківського менеджменту?
4. Яка основна мета стратегічного та операційного банківського менеджменту?
5. Особливості організації банківського контролю?

Тестові завдання:

1. Платіжним інструментом не є:

- A. чек;
- B. вексель;
- C. платіжні картки;
- D. овердрафт.

2. Яка з перелічених видів угод не належить до довгострокових?

- A. валютний ф'ючерс;
- B. угода ТОД;
- C. валютний форвард;
- D. валютний опціон.

3. Кредит, що надається одночасно двома чи більше незалежними кредиторами, називається:

- A. паралельним;
- B. синдикованим;
- C. комплексним;
- D. проміжним.

4. Фінансовому лізингу притаманні такі ознаки:

A. всі витрати на утримання об'єкта лізингу, пов'язані з його страхуванням, експлуатацією, технічним обслуговуванням та ремонтом, несе лізингоодержувач, якщо інше не передбачено договором;

B. після закінчення терміну договору фінансового лізингу об'єкт лізингу переходить у власність лізингоодержувача або викупується ним за залишковою вартістю;

C. майно, передане за договором лізингу, обліковується на балансі лізингоодержувача;

D. всі відповіді правильні.

5. Акції, що дають право їх власникам на отримання фіксованого розміру дивідендів, який не залежить від отриманого банком прибутку:

- A. кумулятивні;
- B. дохідні;
- C. прості;
- D. привілейовані.

Тема 12. ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План:

- 1. Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу. Суб'єкти первинного та державного фінансового моніторингу.**
- 2. Суть та засоби легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та відмивання грошей**
- 3. Міжнародне регулювання боротьби з відмиванням грошей**
- 4. Фінансова безпека банківського сектору**

1. Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу. Суб'єкти первинного та державного фінансового моніторингу.

У сучасних умовах створення та ефективне функціонування повномасштабної системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму є питанням національної безпеки кожної держави. У більшості країн СНД, у тому числі й в Україні, ця система отримала назву системи фінансового моніторингу. Взагалі, використання терміну «моніторинг» (лат. *monitor* — той, хто попереджує), що розумівся як система безперервного спостереження, вимірювання та оцінки стану навколишнього середовища, бере свій початок зі Стокгольмської конференції ООН 1972 року з навколишнього середовища. Проте у короткі строки це поняття вийшло за рамки виключно екології, й у наш час входить до понятійного апарату різних сфер діяльності. У західних країнах фінансовий моніторинг найчастіше розуміється як спостереження та аналіз фінансових показників, фінансових потоків, виконання бюджетів, тобто є найбільш наближеним до поняття фінансового контролю. По відношенню до створення системи протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму, термін «фінансовий моніторинг» набув поширення з початку століття.

Згідно з редакцією Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», фінансовий

моніторинг — це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу. Необхідно зазначити, що у нашій державі законодавча база у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, створювалася поступово.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» система фінансового моніторингу складається з двох рівнів: первинного та державного. Суб'єктами первинного фінансового моніторингу (СПФМ), згідно із Законом, є: банки, страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи, платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи, товарні, фондові та інші біржі, професійні учасники ринку цінних паперів, компанії з управління активами, оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів, філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України, інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Основні завдання суб'єктів первинного фінансового моніторингу полягають у:

1) здійсненні ідентифікації та вивчення клієнтів у випадках, установлених законом;

2) забезпеченні виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, до початку, у процесі, в день виникнення підозр, після їх проведення або при спробі їх проведення чи після відмови клієнта від їх проведення;

3) забезпеченні у своїй діяльності управління ризиками щодо легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму та розробленні критеріїв ризиків;

4) забезпеченні реєстрації фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, не пізніше наступного робочого дня з дати їх виявлення;

5) повідомленні спеціально уповноваженого органу про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, або стосовно яких є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму;

6) наданні на запит спеціально уповноваженого органу додаткової інформації стосовно фінансових операцій, які стали об'єктом фінансового моніторингу;

7) вживанні заходів щодо запобігання розголошенню (зокрема особам, стосовно фінансових операцій яких проводиться перевірка) інформації, що подається спеціально уповноваженому органу, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу (у тому числі про факт подання такої інформації або отримання запиту від спеціально уповноваженого органу);

8) зберіганні документів щодо ідентифікації осіб, які провели фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, а також усіх документів, що стосуються ділових відносин з клієнтом, не менше п'яти років після завершення ділових відносин, а всіх необхідних даних про операції — не менше п'яти років після завершення операції;

9) забезпеченні розроблення та постійного поновлення правил, програм проведення фінансового моніторингу з урахуванням вимог законодавства;

10) щорічному проведенні внутрішніх перевірок своєї діяльності на предмет дотримання законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

11) забезпеченні підвищення кваліфікації працівників, відповідальних за проведення фінансового моніторингу, та підготовки персоналу до виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, шляхом проведення освітньої та практичної роботи.

Внутрішній фінансовий моніторинг — це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу відповідно до статті 16 базового Закону, із застосуванням підходу, що ґрунтується на проведенні оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів,

одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; ведення обліку таких операцій та відомостей про їх учасників; подання інформації спеціально уповноваженому органу про операції, що мають високий ступінь ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, а також додаткової інформації про фінансові операції та їх учасників, що стали об'єктом фінансового моніторингу з боку спеціально уповноваженого органу.

Відповідно до частини 3 статті 5 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», суб'єктами державного фінансового моніторингу, що здійснюють регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, є, насамперед, державні органи, які контролюють діяльність учасників фінансових ринків. До них відносяться:

— Національний банк України — щодо банків, платіжних організацій та членів платіжних систем, що є банківськими установами;

— Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку — щодо фондових бірж, компаній з управління активами та інших професійних учасників ринку цінних паперів (крім банків);

— Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг — щодо страховиків (перестраховиків), ломбардів та інших фінансових установ, а також юридичних осіб, що відповідно до законодавства надають фінансові послуги (крім фінансових установ та інших юридичних осіб, щодо яких державне регулювання й нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму здійснюється іншими суб'єктами державного фінансового моніторингу), платіжних організацій та членів платіжних систем, що є небанківськими установами.

Крім того, до складу суб'єктів державного фінансового моніторингу входять:

– Міністерство фінансів України — щодо суб'єктів господарювання, які проводять лотереї або будь-які інші азартні

ігри; суб'єктів господарювання, які здійснюють торгівлю дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; аудиторів, аудиторських фірм, фізичних осіб-підприємців, які надають послуги з бухгалтерського обліку; Державної казначейської служби України, Державної фінансової інспекції України;

- Міністерство юстиції України — щодо нотаріусів, адвокатів та інших осіб, які надають юридичні послуги;

- Міністерство інфраструктури України — щодо операторів поштового зв'язку (в частині здійснення ними переказу грошей);

- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України — щодо товарних та інших бірж, які проводять фінансові операції з товарами.

2. Суть та засоби легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та відмивання грошей

Термін «відмивання (легалізація) грошей» почав широко використовуватися у 1980-х рр. у США стосовно доходів від наркобізнесу, а сьогодні позначає процес перетворення будь-яких нелегально отриманих грошей у легальні доходи. Адекватне розуміння цього поняття є нагальною потребою, оскільки його відсутність знижує ефективність боротьби з легалізацією злочинних доходів, спричиняє виникнення багатьох проблем стосовно вибору методів та засобів протидії, організаційних й правових форм їх реалізації та використання. Вже запропоновано багато визначень сутності відмивання грошей, хоча й досі не існує єдиного трактування цього терміну, яке б використовувалося як у міжнародних документах, так і у законодавстві окремих держав. Зокрема, президентська комісія США з організованої злочинності використовувала у 1984 році таке формулювання: «Відмивання грошей — процес, за якого приховується існування, незаконне походження або незаконне використання доходів, й потім ці доходи маскуються таким чином, щоб вони здавалися законними»

Суттєвий вплив на розвиток «антивідмивного» законодавства за'хідних країн мало прийняття Віденської конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу

наркотичних засобів і психотропних речовин». У ній ще не використовувався сам термін «відмивання доходів», проте був наведений докладний перелік таких дій й розкривався їх зміст, а також передбачалася криміналізація цих дій стосовно доходів, отриманих від незаконного обігу наркотиків.

В Україні, згідно зі ст. 4 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», до легалізації доходів належать будь-які дії, пов'язані з коштами (власністю), одержаними (здобутими) внаслідок вчинення злочину, спрямовані на приховування джерел походження зазначених коштів (власності) чи сприяння особі, яка є співучасником у вчиненні злочину, що є джерелом походження зазначених коштів (власності). Таким чином, поняття «відмивання грошей» можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні відмивання грошей — це сукупність методів, способів, прийомів й процедур, що дозволяють отримувати кошти від незаконної діяльності, переводити їх в інші активи з метою приховування істинного походження, справжніх власників або інших аспектів, які могли б свідчити про порушення законодавства. У вузькому розумінні під відмивання грошей розуміються діяння, пов'язані з переведенням доходів від злочинної діяльності у сферу легального обігу і за які національне та міжнародне законодавство передбачає кримінальну або інші види відповідальності.

До найважливіших цілей діяльності з легалізації злочинних доходів можна віднести:

- приховування джерел походження злочинних доходів;
- створення видимості законності отримання доходів;
- приховування осіб, які отримують незаконні доходи й ініціюють сам процес відмивання;
- забезпечення зручного та оперативного доступу до коштів, отриманих з нелегальних джерел;
- збільшення прибутків за рахунок безпечного інвестування у легальний бізнес;
- створення нового легального бізнесу шляхом використання легалізованих коштів;
- створення умов для безпечного і комфортного споживання.

Отже, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, становить необхідну стадію кримінального економічного циклу). Рух нелегально отриманих грошей відбувається багато в чому аналогічно рухові легальних коштів. Доходи можуть бути використані багатьма шляхами, у залежності від короткострокових та довгострокових планів і пріоритетів власників. Частково легалізовані кошти витрачаються безпосередньо на споживання, але, як правило, основна їх частина інвестується злочинцями у кримінальний бізнес, а також спрямовується на розвиток сфери легального підприємництва.

Легалізація злочинних доходів є складним процесом, який включає велику кількість різноманітних операцій, що здійснюються багатьма методами й постійно вдосконалюються. Зарубіжними вченими на основі аналізу значного обсягу практичного матеріалу виділено та досліджено декілька моделей відмивання кримінальних коштів.

Найбільш поширеною є трифазова модель, яка передбачає виділення в єдиному процесі легалізації таких стадій: розміщення (placement), розшарування, або перетворення, заплутування слідів (layering) та інтеграція (integration). Зазначені три стадії можуть здійснюватися послідовно, одночасно або частково накладатися одна на одну. Це залежить від механізму легалізації, що використовується, й від вимог, що висуваються злочинною організацією з огляду на цілі відмивання коштів.

Розміщення — це фізичне розміщення готівкових коштів у певні фінансові інструменти, а також територіальне віддалення від місць їхнього походження. Розміщення здійснюється у комерційних та інвестиційних банках, інших фінансово-кредитних установах, підприємствах роздрібно́ї торгівлі, у тому числі, за межами країни одержання доходів. Слід зазначити, що етап розміщення великих сум готівки вважається найслабкішою ланкою в процесі відмивання грошей. Саме на цьому етапі незаконно отримані гроші найбільш легко можуть бути виявлені, що покладає особливу відповідальність щодо контролю за походженням значних обсягів готівкових коштів на інститути фінансового сектора національної економіки.

Розшарування — стадія, на якій відбувається відрив незаконних доходів від джерел їх походження шляхом складного

ланцюга фінансових операцій, спрямованих на маскування сліду цих доходів, що може бути виявлений. Якщо розміщення великих сум грошей пройшло успішно, тобто не було зафіксовано контролюючими суб'єкта' ми, то розкрити подальші дії щодо відмивання грошей стає набагато важче. Різні фінансові операції нашаровуються одна на іншу з метою ускладнити роботу правоохоронних органів з пошуку незаконних фондів, що підлягають конфіскації.

Інтеграція — стадія процесу легалізації, безпосередньо спрямована на надання видимості законності злочинно нажитим статкам. «Відмиті» гроші повертаються в офіційну економіку, як правило, через банківську систему під видом чесно зароблених, абсолютно легальних доходів. Якщо слід відмитих грошей не було виявлено на двох попередніх стадіях, то відокремити законні гроші від незаконних на цьому етапі винятково складно.

3. Міжнародне регулювання боротьби з відмиванням грошей

Наростаючий в останні десятиліття процес глобалізації світової економіки й фінансів з особливою гостротою поставив питання про посилення міжнародного співробітництва у боротьбі з легалізацією кримінальних коштів, сучасні масштаби якої загрожують стабільності світової фінансової системи. Сьогодні боротьба з відмиванням грошей може мати успіх лише у тому випадку, якщо вона набуває глобального характеру, тобто засновується на міжнародному співробітництві державних та правоохоронних органів, фінансових інститутів, насамперед, банків. Демократизуючи доступ країн до міжнародної фінансової системи, у рамках якої ще недавно відбувався обмін, в основному, між декількома десятками розвинутих держав, глобалізація виявила необхідність відповідного регулювання, яке повинно здійснюватися не тільки на національній та регіональній, а й на більш широкій міжнародній ос' нові. Між тим, розвиток співробітництва у цьому напрямі явно відстає від глобальних процесів, що породжує все частіші й масштабніші фінансові кризи. До перших спроб розвитку міжнародного співробітництва у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів, крім укладання між країнами двосторонніх угод про надання взаємної допомоги, можна віднести створення та

діяльність Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (англ. Financial Action Task Force — FATF). Група була створена у 1989 році у Парижі на зустрічі керівників країн «Великої сімки», у відповідь на зростання у світі проблеми відмивання грошей. До її складу увійшли країни — члени «Великої сімки» (Велика Британія, Італія, Канада, ФРН, Франція, США та Японія), Європейська Комісія та вісім інших країн. FATF були надані повноваження щодо дослідження методів та тенденцій відмивання грошей, аналізу вже вжитих заходів на національному або міжнародному рівнях та визначення заходів, які ще треба здійснювати з метою боротьби проти відмивання грошей.

Цілями діяльності FATF є встановлення стандартів й сприяння ефективному здійсненню правових, нормативних та оперативних заходів по боротьбі з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та з іншими пов'язаними загрозами цілісності міжнародної фінансової системи. У співпраці на міжнародній арені з іншими зацікавленими сторонами FATF також веде роботу з виявлення вразливостей на національному рівні з метою захисту міжнародної фінансової системи від незаконного використання. З метою досягнення своїх цілей FATF виконує наступні завдання:

а) виявлення та аналіз відмивання грошей, фінансування тероризму та інших загроз цілісності фінансової системи, у тому числі, їх методи і тенденції розвитку; вивчення впливу заходів, спрямованих на боротьбу із зловживанням міжнародною фінансовою системою; надання допомоги у проведенні національних, регіональних й глобальних оцінювань загроз та ризиків;

б) розвиток й вдосконалення міжнародних стандартів боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (Рекомендації FATF);

в) оцінювання та моніторинг членів Групи шляхом проведення «експертних оцінок» («взаємних оцінок») та відповідних подальших дій, щоб визначити ступінь технічної відповідності, міру впровадження та ефективність систем боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму й розповсюдженням зброї масового знищення; уточнення

стандартної методології оцінки і загальних процедур для проведення взаємних оцінок та реалізації подальших дій;

г) виявлення та проведення роботи з високоризиковими юрисдикціями, які не співробітничать у сфері боротьби з легалізацією коштів, а також з тими, які мають стратегічні недоліки у національних режимах протидії легалізації; координація дій із захисту цілісності фінансової системи від загрози, що походить від цих юрисдикцій;

г) сприяння повному й ефективному виконанню рекомендацій FATF у всіх країнах через глобальну мережу регіональних органів, створених за типом FATF, і міжнародних організацій; забезпечення чіткого розуміння стандартів FATF та послідовне застосування взаємної оцінки і реалізація наступних дій у всій глобальній мережі FATF, а також зміцнення спроможності регіональних організацій щодо оцінювання та моніторингу за їх країнами-членами;

д) надання необхідної відповіді на суттєві нові загрози цілісності фінансової системи відповідно до потреб, виявлених міжнародним співтовариством, зокрема, Радою Безпеки ООН, G'20 та самою FATF; підготовка керівництв, необхідних для сприяння впровадженню відповідних міжнародних зобов'язань у спосіб, сумісний із стандартами FATF (наприклад, продовження роботи стосовно відмивання коштів та інших зловживань у фінансовій системі, пов'язаних з корупцією);

е) надання допомоги юрисдикціям у реалізації фінансових положень резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй стосовно нерозповсюдження зброї масового знищення, оцінка ступеня впровадження та ефективності цих заходів у відповідності до процедур FATF щодо взаємної оцінки та подальших дій, а також підготовка керівних вказівок, необхідних для сприяння здійсненню відповідних міжнародних зобов'язань у спосіб, сумісний із стандартами FATF;

е) залучення приватного сектора й громадянського суспільства та консультації з ними з питань, що стосуються всіх аспектів роботи FATF, включаючи регулярні консультації з приватним сектором та вільні дискусії;

ж) прийняття будь-яких нових завдань, узгоджених країнами-членами в ході своєї діяльності і в рамках цього мандату, але тільки у тому випадку, якщо в їх виконання потрібно

зробити особливий додатковий внесок, уникаючи при цьому дублювання зусиль, що вживаються в іншому місці.

Керівними органами Групи з розробки фінансових заходів є, насамперед, президент і віце-президент, які призначаються на річний термін з 1 липня по 30 червня наступного року. Щорічно президентство переходить до нової країни-члена FATF. Президент приймає всі рішення й застосовує дії, необхідні для досягнення цілей Групи відповідно до її мандату та рішень пленарних засідань.

У світі було створено за зразком FATF ряд регіональних організацій, які виконують схожі функції та застосовують аналогічні форми роботи. Вони також проводять взаємну оцінку діяльності країн-членів та здійснюють виявлення нових тенденцій у сфері запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, враховуючи специфіку окремих регіонів.

Азійсько-Тихоокеанська група по боротьбі з відмиванням грошей (англ. Asia/Pacific Group on Money Laundering — APG) була створена у м. Бангкок (Таїланд) у 1997 році. На кінець 2020 року об'єднувала 41 країну. Група самостійно визначає політику та практику боротьби з легалізацією злочинних доходів і фінансуванням тероризму, використовуючи при цьому як основне керівництво Рекомендації FATF. Питаннями компетенції, APG кожні три роки розробляє Стратегічний план, який схвалюється всіма країнами-учасницями. У плані формулюються місія і цілі Азійсько-Тихоокеанської групи на найближчі три роки. Щорічно APG розробляє бізнес-план, в якому детально викладається робоча програма регіональної групи. Адміністративно-технічне забезпечення роботи групи здійснює Секретаріат. Всі рішення групи приймаються на пленарних засіданнях, які проводяться не рідше одного разу на рік. Щорічно APG організує семінари з типологій, в рамках яких досліджуються методи й тенденції легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму. Група має статус Асоційованого члена у рамках FATF.

Карибська група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (англ. Caribbean Financial Action Task Force — CFATF) налічує зараз 29 держав-членів. У 1990 р. на Арубі представники країн Карибського басейну та

Центральної Америки розробили загальний підхід до проблеми відмивання злочинних коштів та сформулювали 19 Рекомендацій (Рекомендації Аруби), які відображали специфічні особливості регіону й доповнювали 40 Рекомендацій FATF. У 1992 р. в м. Кінгстон (Ямайка) пройшло засідання міністрів, результатом якого стала Кінгстонська декларація, де було схвалено й затверджено зобов'язання урядів держав CFATF реалізувати Рекомендації FATF та Аруби, типове законодавство, розроблене Організацією американських держав, та Конвенцію ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р. За підсумками засідання було створено Секретаріат для координації дій щодо реалізації зазначених документів державами-членами CFATF, що включає наступне:

- самооцінка щодо реалізації рекомендацій;
- програма взаємної оцінки країн-членів;
- координація та участь в програмах навчання та технічного сприяння;
- проведення два рази на рік засідань для технічних представників;
- щорічні засідання міністрів. CFATF має статус Асоційованого члена в рамках FATF.

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів у Південній Америці (ісп. Grupo de Accion Financiera de Sudamerica — GAFISUD) була заснована у 2000 році у м. Картахена (Колумбія), на даний час налічує 12 держав-членів. Зусилля Групи спрямовані на розвиток правової бази в сфері ПВК/ФТ, створення у країнах систем повідомлень про підозрілі операції, надання взаємної правової допомоги, а також на постійне вдосконалення національної політики і посилення методів співпраці між державами-членами. Мета групи полягає у розвитку й реалізації глобальної стратегії по боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, визначеної Рекомендаціями FATF. Під її егідою здійснюється навчання працівників державних органів країн-учасниць з питань ПВК/ФТ. Група є юридичною особою і має дипломатичний статус в Аргентині, де розташований її Секретаріат. GAFISUD має статус Асоційованого члена в рамках FATF з 2006 року.

Центрально-Східна та Північноафриканська група з

розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (англ. Middle East and North Africa Financial Action Task Force — MENAFATF) була створена на нараді міністрів чотирнадцяти країн-засновниць у м. Манама (Бахрейн) у листопаді 2004 року. Зараз MENAFATF налічує 18 держав-членів. Було вирішено, що штаб-квартира цієї організації буде знаходитися у Королівстві Бахрейн. У статуті MENAFATF зазначається, що ця організація за своїм характером є добровільною й передбачає співпрацю її членів. Група не залежить від будь-якого іншого міжнародного органу або організації й сама організовує свою роботу, встановлює правила і процедури. Всі рішення повинні прийматися на основі консенсусу між її членами. MENAFATF співпрацює з іншими міжнародними органами, зокрема, FATF, для досягнення своїх цілей.

Східно- та Південноафриканська група з протидії відмиванню коштів (англ. Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group — ESAAMLG) була започаткована у серпні 1999 року у м. Аруша (Танзанія) підписанням Меморандуму про взаєморозуміння. На даний час до її складу входять 15 країн, які проголошують такі загальні цілі своєї спільної діяльності: — прийняти та впроваджувати 40 рекомендацій плюс Спеціальні рекомендації FATF; — застосовувати заходи проти відмивання грошей до всіх тяжких злочинів; — здійснювати заходи по боротьбі з фінансуванням тероризму; — здійснювати будь-які інші заходи, передбачені у підписаних цими країнами багатосторонніх угодах та ініціативах із запобігання та протидії відмиванню доходів, що мають джерелом серйозні злочини, й фінансуванню терористичної діяльності. Робота ESAAMLG проводиться відповідно до трирічних стратегічних планів, в яких формулюються бачення та місія організації, її стратегічні цілі на визначений період та плани щодо їх досягнення.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Основні завдання суб'єктів первинного фінансового моніторингу?.
2. Перерахуйте суб'єктів первинного фінансового моніторингу?
3. Які типові схеми відмивання коштів у міжнародній

практиці?

4. Міжнародне регулювання боротьби з відмиванням грошей?

5. Основні цілі діяльності FATF?

Тестові завдання:

1. Вищим органом управління недержавного банку є:

A. Загальні збори підрядчиків;

B. Наглядова рада;

C. Загальні збори акціонерів;

D. всі відповіді не правильні.

2. Банкам забороняється діяльність у сфері:

A. страхового посередництва;

B. фінансових консультацій;

C. реалізації ювілейних і пам'ятних монет;

D. матеріального виробництва.

3. Який із цих депозитів не належить до депозитів до запитання?

A. контокорентний рахунок;

B. поточний рахунок;

C. обов'язковий залишок на поточному рахунку;

D. рахунок з овердрафтом.

4. Привілейовані акції можуть бути випущені на суму, що:

A. перевищує 25% статутного капіталу банку;

б) перевищує 20% статутного капіталу банку;

в) не перевищує 35% статутного капіталу банку;

г) не перевищує 25% статутного капіталу банку.

5. Якщо банк-гарант надає гарантію на користь бенефіціара безпосередньо, без допомоги посередників, то такі гарантії називаються:

A. покриті гарантії;

B. прямі гарантії;

C. умовна гарантія;

D. надана гарантія.

III. ТИПОВІ ВАРІАНТИ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1.

Варіант 1

1. Дайте відповідь на запитання:

1.1. Проаналізуйте походження та розвиток банківської справи.

1.2. Обґрунтуйте особливості розвитку банківської системи Сполучених Штатів Америки.

2. Виберіть єдину вірну відповідь:

1. Вищим органом управління державного банку є:

- а) Загальні збори підрядчиків;
- б) Наглядова рада;
- в) Загальні збори акціонерів;
- г) всі відповіді не правильні.

2. До складу ліквідних активів банку не входять:

- а) основні засоби;
- б) цінні папери;
- в) кошти в касі;
- г) дорогоцінні метали.

3. Пряме або опосередковане володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу банку, називається:

- а) адекватністю капіталу;
- б) істотною участю в капіталі;
- в) монопольною участю в капіталі;
- г) правильна відповідь відсутня.

4. НБУ може здійснювати рефінансування банків строком:

- а) на 10 днів;
- б) до 90 днів;
- в) до 30 днів;
- г) на 60 днів.

5. Рахунок «востро» – це:

а) рахунок, відкритий даним банком в іншому комерційному банку;

б) рахунок, відкритий у даному банку для іншого комерційного банку — його власника;

в) кореспондентський рахунок, відкритий даним банком

для іноземного банку-кореспондента;

г) немає правильної відповіді.

3. Розв'язати задачу.

Розрахувати прибутковість банківської установи (ROA), якщо чистий прибуток установи за період склав 16000 у. о., а сума активів, згідно балансового звіту є наступною: валюта, монета і банківські метали – 4500 у. о., дорожні та інші чеки – 3200 у. о., кошти на кореспондентських рахунках в НБУ та інших банках – 5000 у. о., депозити та кредити в банках – 6000 у. о., цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції – 5600 у. о., нематеріальні активи – 18000 у. о., матеріальні активи – 22000 у. о.

Варіант 2

1. Дайте відповідь на запитання:

1.1. Визначте поняття та функції банків.

1.2. Проаналізуйте особливості функціонування банківської системи Німеччини.

2. Виберіть єдину вірну відповідь:

1. Якого виду банківської спеціалізації не існує?

- а) галузевої;
- б) клієнтської;
- в) операційної;
- г) функціональної.

2. Відношення чистого прибутку до капіталу називається:

- а) прибутковість капіталу банку;
- б) прибутковість активів банку;
- в) спред;
- г) чистий прибуток на одну акцію.

3. Документ, на підставі якого банки здійснюють свою діяльність, називається:

- а) ліцензія НБУ;
- б) дозвіл НБУ;
- в) патент;
- г) свідоцтво про державну реєстрацію.

4. Економічна надійність векселя передбачає:

а) правильність заповнення реквізитів векселя відповідно до вимог чинного законодавства; відсуть виправлень та

прострочення терміну платежу;

б) чинність повноважень осіб, що підписали вексель;
справжність цих підписів;

в) наявність безперервного ряду індосаментів;

г) впевненість в оплаті векселя.

5. Кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору - це:

а) кредит;

б) тимчасово вільні кошти;

в) депозит;

г) строкові вклади.

3. Розв'язати задачу

Розрахувати прибутковість акціонерного капіталу банку (ROE), якщо прибутковість банківської установи (ROA) складає 20%, сума активів, згідно балансового звіту дорівнює 80200 у. о., а величина акціонерного капіталу – 72356,91 у. о.

Варіант 3

1. Дайте відповідь на запитання:

1.1. Обґрунтуйте поняття банківської системи та її функції.

1.2. Охарактеризуйте банківську систему Японії.

2. Виберіть єдину вірну відповідь:

1. Капітал банку складається з:

а) основного та додаткового;

б) основного та субординованого;

в) субординованого та основного;

г) основного та скорегованого.

2. Основною функцією НБУ є:

а) емісія грошей;

б) банківське регулювання і нагляд;

в) забезпечення сталості грошової одиниці;

г) встановлення курсів валют.

3. Статутний фонд банку не може формуватися за рахунок:

а) грошових коштів в національній валюті;
б) бюджетних коштів, якщо вони мають інше цільове призначення;

в) грошових коштів в іноземній валюті;
г) жодна відповідь не правильна.

4. Сума порто - це:

а) процентна ставка;
б) поштові витрати;
в) номінальна сума векселя.
г) немає правильної відповіді.

5. Класична операція РЕПО складається з:

а) трьох частин;
б) двох частин;
в) однієї частини;
г) такого поняття не існує.

3. Розв'язати задачу

Підприємство одержує кредит розміром 120 тис. грн. строком на 6 років під 20% річних, нарахування простим відсотком. Кредит погашається щорічними платежами розміром 20 тис. грн. плюс відсоток. Скласти таблицю погашення боргу та відсотків за кожний рік.

Варіант 4

1. Дайте відповідь на запитання:

1.1. Проаналізуйте процес становлення та розвиток банківської системи України.

1.2. Охарактеризуйте види банківських установ в Україні.

2. Виберіть єдину вірну відповідь:

1. Який із цих депозитів не належить до депозитів до запитання?

а) контокорентний рахунок;
б) поточний рахунок;
в) обов'язковий залишок на поточному рахунку;
г) рахунок з овердрафтом.

2. Найчастіше форфейтинг використовується при розрахунках за:

а) продовольчі товари;
б) машини і устаткування;
в) цінні папери;

г) дорогоцінні метали.

3. Виконавчим органом комерційного банку є:

а) Загальні збори акціонерів;

б) Наглядова рада;

в) Правління;

г) Правління НБУ.

4. Капітал, на який отримано письмові зобов'язання учасників банку щодо його сплати, називають:

а) статутним;

б) резервним;

в) підписним;

г) власним.

5. Традиційним фінансовим інструментом міжбанківського ринку є:

а) короткострокові кредити до 3 місяців;

б) «довгі гроші»;

в) «короткі гроші»;

г) короткострокові кредити до 6 місяців.

3. Розв'язати задачу

Розрахувати показник SPRED, якщо проценти по кредитах банку склали 615 тис. грн., а плата за залучений капітал становить 429 тис. грн. Пасиви, за якими сплачуються відсотки – 1189 тис. грн. Прибуток банку становить 71 тис. грн., ROA – 6,7%.

Змістовий модуль 2

Варіант 1

1. Дайте відповідь на запитання:

1.1. Обґрунтуйте банківський менеджмент за спрямуванням управлінських рішень.

1.2. Обґрунтуйте поняття ліквідності балансу банку.

2. Виберіть єдину вірну відповідь:

1. Платіжним інструментом не є:

а) чек;

б) вексель;

в) платіжні картки;

г) овердрафт.

2. Яка з перелічених видів угод не належить до довгострокових?

- а) валютний ф'ючерс;
- б) угода ТОД;
- в) валютний форвард;
- г) валютний опціон.

3. Кредит, що надається одночасно двома чи більше незалежними кредиторами, називається:

- а) паралельним;
- б) синдикованим;
- в) комплексним;
- г) проміжним.

4. Фінансовому лізингу притаманні такі ознаки:

а) всі витрати на утримання об'єкта лізингу, пов'язані з його страхуванням, експлуатацією, технічним обслуговуванням та ремонтом, несе лізингоодержувач, якщо інше не передбачено договором;

б) після закінчення терміну договору фінансового лізингу об'єкт лізингу переходить у власність лізингоодержувача або викупується ним за залишковою вартістю;

в) майно, передане за договором лізингу, обліковується на балансі лізингоодержувача;

г) всі відповіді правильні.

5. Акції, що дають право їх власникам на отримання фіксованого розміру дивідендів, який не залежить від отриманого банком прибутку:

- а) кумулятивні;
- б) дохідні;
- в) прості;
- г) привілейовані.

3. Розв'язати задачу

Розрахувати норматив короткострокової ліквідності банку (Н6), якщо сума активів банку, згідно балансового звіту є наступною: валюта, монета і банківські метали – 7000 у. о., дорожні та інші чеки – 5500 у. о., кошти на кореспондентських рахунках в НБУ та інших банках – 5700 у. о., депозити та кредити в банках – 7000 у. о., цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції – 7000 у. о., нематеріальні активи – 15000 у. о., матеріальні активи – 25000 у. о., а розмір зобов'язань банку – 70000 у. о. Зробити висновки.

Варіант 2

1. Дайте відповідь на запитання:

- 1.1. Проаналізуйте форми фінансової звітності банку.
- 1.2. Охарактеризуйте функції НБУ як центрального банку держави, емісійного центру, валютного органу.

2. Виберіть єдину вірну відповідь:

1. Кредити під заставу векселів можуть надаватись у вигляді:

- а) строкових кредитів;
- б) кредитів до запитання;
- в) споживчих кредитів;
- г) правильні відповіді а) і б);

2. Класична операція РЕПО складається з:

- а) трьох частин;
- б) двох частин;
- в) однієї частини;
- г) такого поняття не існує.

3. Трасат - це:

- а) векседавець;
- б) векселедержатель;
- в) платник;
- г) перша особа, на користь якої видано вексель.

4. Особа (юридична або фізична), яка має доступ до конфіденційної інформації про справи банку завдяки своєму службовому становищу, участі у капіталі банку, родинним зв'язкам і має можливість використовувати своє становище у власних інтересах – це:

- а) інсайдер;
- б) бенефіціар;
- в) резидент;
- г) акціонер.

5. Банки мають право здійснювати прямі інвестиції у фінансові установи без письмового дозволу НБУ за умови, що загальна сума таких інвестицій у кожен фінансову установу:

- а) не перевищує 10 % регулятивного капіталу банку;
- б) не перевищує 6 % регулятивного капіталу банку;
- в) не перевищує 5 % регулятивного капіталу банку;
- г) перевищує 5 % регулятивного капіталу банку.

3. Розв'язати задачу

Капітал банку - 9700 у. о., сумарна величина активів - 56000 у. о.

Якої величини прибутковості капіталу необхідно досягти банку, щоб прибутковість активів банку дорівнювала 23%?

Якої величини прибутковості активів необхідно досягти банку, щоб прибутковість капіталу банку дорівнювала 18%?

Варіант 3

1. Дайте відповідь на запитання:

1.1. Проаналізуйте стратегію управління банківськими пасивами.

1.2. Охарактеризуйте збут банківського продукту.

2. Виберіть єдину вірну відповідь:

1. Індосамент – це:

- а) факт переуступлення зобов'язання;
- б) напис на векселі;
- в) факт продажу векселя;
- г) вірні а і б.

2. Цілі інвестиційної діяльності визначають:

- а) форму інвестицій у цінні папери;
- б) стратегічні інвестиції;
- в) портфель інвестицій.
- г) прямі інвестиції

3. Від'ємне сальдо на контокорентному рахунку

називається:

- а) індосамент;
- б) афінаж;
- в) овердрафт;
- г) оверсолд.

4. Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації банку не може бути меншим:

- а) 120 млн. грн.;
- б) 150 млн. грн.;
- в) 300 млн. грн.;
- г) 200 млн. грн.

5. За політику банку з питань операційних доходів

відповідає:

- а) кредитний комітет;

- б) тарифний комітет;
- в) комітет з питань управління активами і пасивами;
- г) служба внутрішнього аудиту.

3. Розв'язати задачу

Розрахувати показник SPRED, якщо проценти по кредитах банку склали 273 тис. грн., а плата за залучений капітал становить 114 тис. грн. Пасиви по яких сплачуються відсотки – 914 тис. грн. Прибуток банку становить 27 тис. грн. ROA -2,9 %.

Варіант 4

1. Дайте відповідь на запитання:

- 1. Охарактеризуйте форми фінансової звітності банку.
- 2. Проаналізуйте функції НБУ як органу банківського нагляду та контролю, банку банків, банку держави, організатора міжбанківських розрахунків.

2. Виберіть єдину вірну відповідь:

1. Торговельні операції комерційних банків з векселями включають:

- а) активні;
- б) пасивні;
- в) купівлю векселів;
- г) всі відповіді вірні.

2. Банківська модель організації РЦП передбачає:

- а) активну роль банків;
- б) основну роль банків;
- в) другорядну роль банків;
- г) пасивну роль банків.

3. Кредити під заставу векселів можуть надаватись у вигляді:

- а) строкових кредитів;
- б) кредитів до запитання;
- в) споживчих кредитів;
- г) правильні відповіді а) і б).

4. Сертифікати, які надаються фізичним особам, називаються:

- а) депозитні;
- б) ощадні;
- в) строкові;

г) до запитання.

5. Вищий орган управління державного банку:

- а) рада директорів;
- б) загальні збори акціонерів;
- в) наглядова рада;
- г) ревізійна комісія.

3. Розв'язати задачу

Розрахувати прибутковість банківської установи (ROA), якщо чистий прибуток установи за період склав 16500 тис. грн., а сума активів наступна:

- валюта, монета і банківські метали – 4800 тис. грн.;
- дорожні та інші чеки – 1100 тис. грн.;
- кошти на кореспондентських рахунках – 9020 тис. грн.;
- депозити та кредити в банках – 2800 тис. грн.;
- цінні папери – 4800 тис. грн.;
- нематеріальні активи – 14200 тис. грн.;
- матеріальні активи – 31000 тис. грн.;
- кредити надані клієнтам – 114000 тис. грн.

**IV. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО
КОНТРОЛЮ**
навчальної дисципліни «Банківська система»
(екзамен)

1. Походження та розвиток банківської справи.
2. Поняття та функції банків.
3. Поняття банківської системи та її функції.
4. Сучасні банківські системи: особливості функціонування.
5. Особливості розвитку банківської системи Сполучених Штатів Америки.
6. Особливості функціонування банківської системи Німеччини.
7. Банківська система Японії.
8. Банківська система Великої Британії
9. Становлення та розвиток банківської системи України.
10. Класифікація банківських операцій.
11. Види банківських установ в Україні.
12. Види банківських об'єднань в Україні.
13. Порядок створення та реєстрації банків в Україні.
14. Ліцензування банківської діяльності.
15. Організаційна структура та управління банком.
16. Типова організаційна структура банку.
17. Повноваження органів управління банком.
18. Економічна характеристика ресурсів банку.
19. Характеристика пасивів банку.
20. Поняття банківського капіталу, його структура.
21. Залучений (депозитний) капітал банку.
22. Запозичений (недепозитний) капітал банку.
23. Характеристика активів банку.
24. Особливості управління пасивами та активами банку.
25. Стратегія управління банківськими пасивами.
26. Стратегія управління активами банку.
27. Форми фінансової звітності банку.
28. Основні статті доходів і витрат банку.
29. Показники прибутковості банківської діяльності.
30. Проблеми та перспективи впровадження

Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) у банківській діяльності України.

31. Поняття ліквідності банку.
32. Поняття ліквідності балансу банку.
33. Коефіцієнти ліквідності банку, що розраховуються для її аналізу.
34. Система управління ліквідністю банку.
35. Чинники, що впливають на управління ліквідністю банку.
36. Визначення обсягу ефективних кредитних ресурсів.
37. Основні стратегії управління ліквідністю банку.
38. Економічна суть банківського маркетингу.
39. Еволюція банківського маркетингу.
40. Збут банківського продукту.
41. Сегментація цільових ринків у банківській діяльності.
42. Цінова та комунікаційна політика банку.
43. Маркетингова система інформації в банківській діяльності.
44. Формування стратегії банківського маркетингу.
45. Організаційно-правові основи функціонування Національного банку України.
46. Повноваження Ради, Правління та Голови Національного банку України.
47. Функції Національного банку України.
48. Функції НБУ як центрального банку держави, емісійного центру, валютного органу.
49. Функції НБУ як органу банківського нагляду та контролю, банку банків, банку держави, організатора міжбанківських розрахунків.
50. Операції, що здійснює Національний банк України.
51. Грошово-кредитна політика НБУ.
52. Економічні нормативи банківської діяльності, встановлені Національним банком України.
53. Основи регулювання, нагляду та контролю банківської діяльності.
54. Стандарти базельського комітету з питань банківського нагляду.
55. Фінансовий механізм державного регулювання

банківської діяльності в Україні.

56. Основи банківського менеджменту.

57. Банківський менеджмент за спрямуванням управлінських рішень.

58. Організація контролю банківської діяльності.

59. Управління інформаційними технологіями в банку.

60. Система фінансового моніторингу в Україні.

61. Суть та засоби легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та відмивання грошей.

62. Міжнародне регулювання боротьби з відмиванням грошей.

V. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова (основна)

1. Конституція України: станом на 1 верес. 1996 р. / Верховна Рада України. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Господарський кодекс України: Офіційний текст. Київ: Кондор, 2004. 208с.
3. Про банки і банківську діяльність :Закон України від 07 груд. 2000 року № 2121-III. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення 01.09.2021).
4. Про Національний банк України: Закон України від 20 трав.1999 № 679-XIV. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення 01.09.2021)
5. Про запобігання та протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом: Закон України від 28 лист. 2002 № 249-IV. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення 01.09.2021)
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 лип. 2001 року № 2664-III. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення 01.02.2021)
7. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480- IV. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення 01.02.2021).
8. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: затв. Постановою Правління Національного банку України від 28 сер. 2001 р. №368 URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення 01.02.2021).
9. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: розпорядження Каб. міністрів Ураїни від 15 серпня 2012 р. № 569-р. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення 01.02.2021).
10. Аксакова А. Перспективи взаємодії банків з кредитними та валютними брокерами. *Фінансовий ринок України*. 2020. №12. С. 6-7.
11. Базилевич В., Філюк В. Концентрація у банківському секторі України: сучасний стан та шляхи регулювання. *Банківська справа*. 2020. №2. С. 3-18.
12. Банківська система: навч. посібник / С.А. Кузнецова, Т.М. Болгар, З.С. Пестовська; за ред. С.А. Кузнецової. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 400 с.

13. Банківська система: у схемах і таблицях: навч. посібник / С.А. Кузнецова, Т.М. Болгар, З.С. Пестовська. Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 320 с.

14. Ведернікова С. В. Теоретичні основи фінансово-кредитного механізму взаємодії банківської сфери з національним господарством. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. №3. С. 86-94.

15. Кредит і банківська справа : підручн. / О.Д. Вовчак, Н.М. Рудишин, Т.Я. Андрейків. Київ: Знання, 2018. 564 с.

16. Островська Н. С., Федішин М.П. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. Чернівці : Наші книги, 2012. 304 с.

17. Ситник Н., Стасишин А., Блащук-Девяткіна Н., Петик Л. Банківська система: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2020. 580 с.

18. Стечишин Б., Малахова Л. Банківська справа: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ. 2018. 404 с.

Допоміжна

19. Andrekina R. Financial stability of banking system: Kazakhstan case study = Andrekina R, Aimagambetova A/ Фінансова стабільність банківських систем: на прикладі Казахстану. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №6. Р. 326-331.

20. Андрос С. Комплексна факторна оцінка кредитно-інвестиційного портфеля комерційних банків. *Банківська справа*. 2019. №1-2. С. 87-116.

21. Власенко Н. Державне регулювання кредитної діяльності банків у посткризовий період: досвід Центральної та Східної Європи. *Банківська справа*. 2019. №3. С. 116-122.

22. Власенко О. О. Основні тенденції та перспективи розвитку ринку депозитів в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. №6. С. 341-346.

23. Гайдаржийська О. М., Грибінник Н. В., Зубова Я. В. Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її забезпечення. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. №5. С. 145-147.

24. Галіцин В. К., Суслов О.П., Самченко Н.К. Моніторинг фінансової стійкості банківської системи. *Формування ринкових*

відносин в Україні. 2019. №6. С. 15-20.

25. Гладких Д. Стратегічні орієнтири реформування політики управління сектором державних банків. *Вісник Національного банку України*. 2018. №5. С. 12-17.

26. Кравченко М. Механізм трансфертного ціноутворення у банку. *Вісник Національного банку України*. 2018. №5. С. 42-49.

27. Краснова І., Лавренюк В. Суть та критерії ідентифікації системно важливих банків. *Вісник Національного банку України*. 2019. №5. С. 18-24.

28. Лесик В. Аналіз проблем розвитку системи моніторингу фінансової стабільності вітчизняного банківського сектору економіки. *Банківська справа*. 2015. №3. С. 69-77.

29. Пантелеєва Н. Нові форми грошей в умовах формування інформаційного суспільства. *Вісник Національного банку України*. 2015. №5. С. 25-31.

30. Пацера М. Система управління інформаційною безпекою як важлива складова загальної системи управління банком. *Вісник Національного банку України*. 2020. №6. С. 48-49.

31. Azad M. A. Efficiency of commercial banks in Bangladesh = Ефективність роботи комерційних банків Бангладеш. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. №4. Р. 356-362.

32. Kassymbekova G. R. Organization of equity accounting in second-tier banks of Kazakhstan and its control = Організація бухгалтерського обліку власного капіталу банків другого рівня і його контроль в Казахстані. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. №6. Р. 380-389.

Інформаційні ресурси

33. Банківська енциклопедія/ за ред. С.Г. Арбузова, Ю.В. Колобова, В.І. Міщенко, С. В. Науменкової, 2011 : веб-сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 01.09.2021).

34. Галіцейська Ю.М. Стан та домінуючі тенденції розвитку світової банківської системи. .URL: <http://eprints.oa.edu.ua/2122/> (дата звернення: 01.09.2021).

35. Глосарій банківської термінології. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734 (дата звернення: 01.09.2021).

36. Златіна Н. Особливості банківських систем зарубіжних

країн. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. 2010. № 84. С. 90-93. URL: http://papers.univ.kiev.ua/1/jurydychni_nauky/articles/zlatina-n.pdf (дата звернення: 01.09.2021).

37.Катасонов В. Шокуючи дані про світовий банківський бізнес. URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2013/02/3/359729/> (дата звернення: 01.09.2021).

38.Лисенко Р. Сучасні стратегії грошово-кредитної політики. *Україна фінансова: інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку*: веб-сайт. URL: http://www.u-fin.com.ua/analit_mat/gkr/034.htm (дата звернення: 01.09.2021).

39.Матеріали офіційного сайту Національного банку України. веб-сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 01.09.2021).

40.Матеріали офіційного сайту Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aub.org.ua/> (дата звернення: 01.09.2021).

41.Огляди банківських систем: Російської Федерації, республіки Білорусь, Грузії. URL: <http://www.nabu.org.ua/ukr/analytics/bankivska-sistema-inshikh-krayin/bankivski-sistemi/> (дата звернення: 01.09.2021).

42.Офіційний сайт урядового порталу Кабінету Міністрів України: веб-сайт. URL: www.kmu.gov.ua (дата звернення: 01.09.2021).

43. Офіційний сайт Чернівецької області: веб-сайт. URL: www.bucoda.cv.ua (дата звернення: 01.09.2021).

44.Протокол про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського Центрального банку. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_681 (дата звернення: 01.09.2021).

45.Положення про процентну політику Національного банку України: Затв. Постановою Правління НБУ від 18.08.2004 № 389. URL:<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1092-04> (дата звернення: 01.09.2021).

Навчально-методичне видання

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Методичні вказівки

Укладачі *Нікіфоров Петро Опанасович*
Марич Максим Григорович
Марусяк Наталія Леонідівна

Відповідальний за випуск *Нікіфоров П. О.*
Літературний редактор *Лукул О. В.*

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 891 від 08.04.2002 р.

Підписано до друку Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 2,5

Обл.-вид. арк. Зам. Тираж 50.

Друкарня видавництва Чернівецького національного
університету 58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.